

JÁSZKUNSAĞ

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYÓIRATA

1959. JÚNIUS

V. ÉVFOLYAM 2. SZ.

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata.

Megjelenik negyedévenként.

1959. június.

V. évfolyam, 2. szám.

Felelős szerkesztő:

Szurmay Ernő

Szerkesztőbizottság:

Császtvay István, Cservenyák Emil, Kisfaludi Sándor, Lévai István, Mészáros Ferenc.

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4. szám. Telefon: 16—28.

Csekkszám: 171—395—527.

TARTALOM

KULTURÁLIS ÉLETÜNK TOVÁBBI FELLENDÍTÉSÉÉRT — — — — —	49
Csáki István, az MSZMP Szolnok megyei bizottságának titkára, Szolnok.	
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT SZOLNOK MEGYEI BIZOTT- SÁGÁNAK A MEGYE MŰVELŐDÉSI HELYZETÉRŐL ÉS A TOVÁBBI FELADATOKRÓL 1958. DECEMBER 18-ÁN HOZOTT HATÁROZATÁBÓL	51
A KORSZERŰ SZIKI TAKARMÁNYGAZDÁLKODÁS NÉHÁNY ÜZEMI KÉR- DÉSÉRŐL — — — — —	55
Szarvas Ferenc főmérnök, tudományos kutató, Karcag.	
ÚJ HÍD A TISZÁN — — — — —	60
Bándy Iván okl. mérnök és Kaposvári Gyula múzeumvezető, Szolnok.	
A MIGRÁCIÓ EMLÉKE A JÁSZSÁGI ÉS KUNSÁGI MONDÁKBAN — — —	63
Szentmihályi Imre múzeumvezető, Zalaegerszeg.	
VIASKODÓ TÁLTOSOK A NAGYKUNSÁGI NÉPHITBEN — — — — —	68
Szűcs Sándor múzeumvezető, Karcag.	
EGY TISZAI ÁTMETSZÉS NEGYEDSZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁRA — —	74
Szurmay Károly vezető technikus, Szolnok.	
A IV. TISZA-KUTATÓ EXPEDÍCIÓ — — — — —	78
Kölcsösváry Gábor dr. egyetemi tanár, Szolnok.	
MŰEMLÉKEK SZOLNOK MEGYÉBEN. III. — — — — —	80
Kaposvári Gyula múzeumvezető, Szolnok.	
A TÓKÉS AGRÁRFEJLŐDÉS NÉHÁNY VONÁSA SZOLNOK MEGYÉBEN (1890—1900) — — — — —	81
Kiss József tanítóképzőintézeti tanár, Jászberény.	
OLVASÁSRA AJÁNLUJUK — — — — —	88
Móricz Miklós: Móricz Zsigmond indulása (Kisfaludi Sándor). Folyóiratszemle. (Sági Pál)	
FOLYÓIRATSZEMLE (Sági Pál)	
A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL (Lévai István) — — — — —	91
ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ (Sági Pál) — — — — —	95

A címlapon:

Palántázók. Simon Ferenc szobrászművész (Szolnok) domborműve.

Kulturális életünk további fellendítéséért

Közel 10 hónapja, hogy a nyilvánosság előtt megjelent a „Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei”. Az azóta eltelt idő aránylag még rövid eredmények összesítésére, következtetések levonására. Azt azonban látjuk: pártunk Központi Bizottsága az irányelvek kidolgozásával olyan eszközt, olyan fegyvert adott pártszervezeteink és a kulturális élet területén dolgozók kezébe, melyet azok a szocialista kultúra terjesztéséért vívott küzdelmükben nélkülöztek, s amely most biztosabbá, eredményesebbé teszi munkájukat.

Az irányelveket — mely reális képet ad kulturális életünk felszabadulás előtti helyzetéről, a felszabadulás óta végbement fejlődésről, a kulturális élet területén jelentkező irányzatokról, s amely megmutatja kulturális életünk távlatait — pártszervezeteink, a kultúra munkásai nagy örömmel fogadták.

Kulturális életünk területén a megyében a felszabadulás óta elért eredmények kétségtelenül nagyok és biztatóak. Csak néhány számot vessünk össze:

	1938	1958
területi kultúrházak	13	72
mozi	32	116
rádió-előfizető	12 738	71 497
könyvtár	78	172
könyvtári kötetek száma	15 489	198 234
beíratkozott olvasók száma	9 786	80 959

Fellendült az üzemi és területi kultúrotthonokban az öntevékeny kultúrmunka. 90 színjátszó együttes, 83 tánccsoport, 62 énekkar, 30 zenekar s több mint 6000 kultúrmunkás tevékenykedik. A mozik előadásainak egy év alatt több mint 6 millió, a színház előadásainak 150 000 látogatója volt. A TIT és a Megyei Tanács Népművelési Csoportja szinte nem tudja kielégíteni azt az igényt, ami a tudományos ismeretterjesztés területén napjainkban jelentkezik.

Nem kisebb a fejlődés megyénkben az oktatás területén sem. Az összehasonlító számok ezt is mutatják.

	1938	1958
általános iskolai tanterem	1 000	1 353
általános iskolai nevelő	937	2 566
középiskolai tanterem	90	143
középiskolai nevelő	95	348
érettségizők száma	350	1 184
diákotthon	—	17
diákotthoni férőhely	—	1 621

Az általános iskola VIII. osztályát évenként közel 6000 fiatal végzi el.

Ha tehát visszatekintünk kulturális életünk fejlődésének útján, igen számottevő az eredmény. Ha viszont előre nézünk, látjuk, hogy még igen sok a behoznivaló és igen sok feladatot kell megoldani.

A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelveit — röviddel megjelenése után — pártszervezeteinkben, kulturális szervezeteinkben feldolgozták, s az üzemekben, városokban, falvakban kialakították a legközelebbi idők feladatait, tennivalóit. A feldolgozáshoz s a helyi program kialakításához a megyei pártbizottság részletes határozat kidolgozásával nyújtott segítséget a párt- és kulturális szerveknek. A megyei pártbizottság az irányelvek végrehajtásáért folyó harc középpontjába a következő főbb kérdéseket állította:

1. a munkásosztály műveltségének, kulturális színvonalának gyors és hathatós emelése;
2. az új munkások és a vidékről bejáró munkások nevelése, művelődési és kulturális fejlődésük feltételeinek megteremtése;
3. a felnövekvő új nemzedék egységes, szocialista szellemben való nevelése;
4. a falusi kultúrházak, művelődési otthonok tevékenységének további javítása, a giccsek, kispolgári és ellenséges beállítottságú darabok kiszorítása;
5. a tanyai lakosok kulturális színvonalában tapasztalható lényeges lemaradás gyors pótlása;
6. falun a szocializmus építésének támogatása a kulturális munka sajátos eszközeivel.

Pártszervezeteink és a kulturális szervek programjukat ezeknek a megjelölt feladatoknak megfelelően dolgozták ki, és ennek szellemében tevékenykednek.

A kulturális munkában elért eredmények máris komolyan jelentkeznek városon és falun egyaránt. Különösen érezhető volt ez az eredmény falun a mezőgazdaság szocialista átszervezésének idején. Az elmúlt évek — különösen az 1958-as esztendő — során a kulturális szervek és intézmények számos olyan tanfolyamot, előadás-sorozatot bonyolítottak le, és számos olyan kulturális megmozdulást szerveztek, amelyek megkönnyítik a dolgozó parasztság számára a régi, megszokott kisüzemi gazdálkodásról a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérést. 1958-ban több mint 2000 olyan tudományos és ismeretterjesztő előadás hangzott el megyénkben a dolgozó parasztság körében, amely a mezőgazdaság fejlődésének jövőjét, a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés szükségességét magyarázta, az ez irányú fejlődés objektíven ható gazdasági törvényeit ismertette. A mozik, könyvtárak, ének-, tánc- és színjátszó csoportok műsoraikban szintén napirenden tartották e kérdést. A párt- és állami szervek széleskörű politikai és szervező munkáját a kulturális intézmények és szervek a kultúra eszközeivel segítették. E munka során az eredményeként a dolgozó parasztság száza és ezrei — látva a meglévő szövetkezetek eredményeit — egyre inkább megbarátkoztak a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés gondolatával. S a széleskörű felvilágosító munka — benne a kultúrunka — 1959 februárjában tovább folyt. Kulturális intézményeink, kultúrunkásaink bátran támogatták az előrehaladást jelentő, a nagyüzemi gazdálkodás kialakítását célzó szervező munkát. A tavaszi fejlesztés a falusi népművelési és kultúrunkásoknak is ütközet, erőpróba volt, amelyben győztek, győzelmet arattak.

Az utóbbi időben városon és falun újabb fellendülés tapasztalható a kulturális élet területén. Egyre jobban megtelnek a kultúrházak, művelődési otthonok. A művelődési otthonokban mind nagyobb az érdeklődés a technikai és tudományos kérdések iránt. Falun különösen népszerűekké váltak az olyan előadások, amelyek a szövetkezeti élet kérdéseit, a kollektív gazdaságban a szocialista együttélés egyes problémáit, továbbá a mezőgazdasági termelés emelését, a mezőgazdasági tudományoknak a területén való alkalmazását tárgyalják. Soha ilyen érdeklődés nem volt pl. a szabadegyetem előadásai iránt, mint éppen az utóbbi időben. A legutolsó előadásra is a megye legtávolabbi sarkából beutaztak a mezőgazdászok, termelészövetkezeti parasztok, hogy hallják, tanulják a mezőgazdasági termelés fejlett módszereit.

Komoly fellendülés van az öntevékeny kultúrncsoportok — különösen a dal-, tánc- és színjátszó együttesek — munkájában. Az a harc, amely a giccsek, semmitmondó, érzelgős, kispolgári darabok, a régi dzsentri világ személyi kalandjait tartalmazó egyes művek kiszorításáért folyt és folyik, máris eredményt hozott. Nem volt igazuk azoknak, akik azt hitték és bizonygatták, hogy a kultúrncszak gazdasági egyensúlyát csak ilyen darabokkal lehet biztosítani; nem volt igazuk azoknak, akik azt bizonygatták, hogy a mi munkásaink, parasztjaink igénytelenek és érzéketlenek a magasabb színvonalú, szocialista életünkről, jelenünkről és jövőnkről szóló művek iránt.

A legnagyobb elismerés hangján szólhatunk mind a Szigligeti Színház művészei által előadott „Szélvihar”, „Vitézek és hősök”, „Lampionok ünnepe” és „Ilyen nagy szerelem” című darabokról és azok látogatottságáról, mind az öntevékeny színjátszó csoportok által előadott hasonló tárgyú előadásokról. A mezőtúri színjátszók pl. felejthetetlen estét, művészi szempontból is elismerésre méltó teljesítményt nyújtottak Szolnok és más helységek dolgozóinak a „Bekötött szemmel” című darab előadásával. Hasonló példákat tucatszámra sorolhatnánk.

A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikájának irányelvei hosszú időre megszabták a pártszervezetek, a kulturális szervek és intézmények feladatait. A feladat nagyobb része még hátra van. Különösen nagy és sokirányú feladat jelentkezik most falun. Az új életre áttért dolgozó parasztság kultúr-

igénye egyre inkább nő, a termelésben és a társadalmi életben elfoglalt új helyük pedig sürgetőleg követeli, hogy mind szélesebb legyen látókörük, mind jobban lássák és értsék meg a világpolitika eseményeinek zajlását, mind jobban ismerjék fel és értsék meg saját helyzetüket, boldogulásukat és egész szocialista társadalmunk előrehaladásának szerves összefüggését.

Pártszervezeteinknek, kulturális szerveinknek, intézményeinknek most kell felkészülniök a soronlévő feladatok megoldásával egyidőben arra, hogy az őszi, téli és tavaszi folyamán falun a termelőszövetkezetekbe belépett dolgozó parasztság körében sokirányú, színes, tartalmas kultúrmyndát fejtsenek ki.

Csáki István.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Szolnok Megyei Bizottságának a megye művelődési helyzetéről és a további feladatokról 1958. december 18-án hozott határozatából

I.

Szolnok megye kulturális fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről.

Az ellenforradalom leverése után bekövetkezett politikai és gazdasági konszolidáció után kulturális téren jelentős előrehaladás történt. Iskoláink, kultúr-intézményeink egyre nagyobb eredményrel dolgoznak a szocialista kultúra terjesztéséért, bár még helyenként ma is érezhető az ellenforradalmi propaganda rombolása.

a) Megyénkben az értelmiségi dolgozók körében a revizionizmus és az ellenforradalmi propaganda három irányban hatott:

— az ellenséges beállításúak gyorsan aktivizálódtak, s maguk az ellenforradalom tevékeny részvevői lettek. Ezek száma aránylag kevés volt.

— A marxizmus-leninizmus talaján álló régi és új értelmiségiek a munkásokkal és a dolgozó parasztokkal együtt szembeszálltak az ellenforradalmi propagandával. Munkájukban sokban segítették a helyzet konszolidálását, a munkáshatalom megszilárdítását.

— Az értelmiség nagyobbik fele megingott az eszmei zűrzavarban és az ellenforradalmi támadás következtében. Az értelmiségnek ez a része az ellenforradalom leverése után is lassan ocsúdott fel, s még hosszú ideig a bizonytalanság, a kételkedés és félelem jellemezte. Ennek a kételkedésnek, bizonytalanságnak ma is vannak maradványai. Iskolákban, kultúr-intézményekben ma is tapasztalható jószándékú és becsületes munka mellett a határozott állásfoglalás hiánya, tartóz-

kodás, beletörődés olyan dolgokba, amivel népi demokratikus rendünk nem békélhet meg.

d) Általános jelenség, hogy a munkáosztály körében nem folyik megfelelő kulturális nevelőmunka. Az üzemi művelődési házak programja hiányos, alacsony színvonalú; azokban is megtalálható a kispolgári szemlélet, a tartalom nélküli szórakoztatásra való törekvés.

e) A falusi kultúr munkában nincs kellő céltudatosság és következetesség. Helyenként az anyagi érdek és tartalmatlan szórakozás kerül előtérbe. Pedig a szocialista építés ennél többet követel meg. Az igény az új szocialista szemléletű parasztság formálása, mely túl lát saját kis parcelláján, megismeri a mezőgazdaságnak világméretben kialakult nagyüzemi fejlődés útját. A jelenlegi kulturális munka inkább a régi egyéni gazdálkodó falu helyzetét tükrözi, nem a helyenként már nem is kisebbségben, hanem többségben lévő szocialista faluét.

f) Kultúr munkánkban — az ellenforradalom óta végbement hathatós változás ellenére — még ma is erősen hat a burzsoá és kispolgári szemlélet. Még napjainkban is megtalálhatók — különösen a színjátszásban — a semmitmondó, érzelgős kispolgári darabok és giccek.

Dalban és zenében — a népdalfeldolgozásban elért eredmények mellett — nincs kellő előrehaladás a forradalmi dalok és új életünket tükröző, testet-lelket üdítő

tömegdalok feldolgozásában és terjesztésében.

g) A képzőművészet terén az ellenforradalom okozta visszaesést még nem sikerült teljesen bepótolni. Festőművészeink munkájában — bár törekednek szocialista-realista művek alkotására — érezhető az ellenforradalmi propaganda és a nyugati kapitalista irányzatok hatása, amely leginkább kisebbfokú bizonytalanságban jut kifejezésre. Nehezíti a helyzetet az is, hogy festőművészeink eléggé magukba zárkózva élnek, nincs megfelelő kapcsolatuk a munkásokkal, falusi dolgozókkal, nem eléggé mélyen ismerik azokat a változásokat, eredményeket, melyet a dolgozó nép hősi erőfeszítéssel valósított meg.

h) A pártszervezetek, művelődési intézmények és propagandaszervek munkájának gyengesége, hogy ezek ellen a hibák ellen nem folyik elég következetes harc.

II.

A pártszervezetek, állami és tömegszervezetek, kulturális intézmények feladatai a kulturális élet területén.

1. A falu politikai és kulturális életében nagy jelentőségűk lesz a most létrehozott pártkluboknak. Ezeket a marxizmus-leninizmus, a tudományos világnézet terjesztésének központjává kell tenni a falvakban. Ennek érdekében tovább kell bővíteni a pártklubok felszerelését. Biztosítani kell, hogy az oda tanulni, szórakozni bejáró párttagoknak és pártönkívülieknek rendelkezésükre álljanak marxista ideológiai és szépirodalmi művek, dokumentációs anyagok.

A pártklubokban a legképzettebb előadók tartanak társadalom- és természettudományi előadásokat. Találkozókat kell szervezni Budapestről és a megyeszékhelyről meghívott politikai vezetők, tudósok, írók, művészek és a lakosság egyes társadalmi csoportjai között. A pártklubok rendezvényeire a pártönkívüli dolgozókat is rendszeresen meg kell hívni.

A pártklubokban kulturális rendezvényeket is kell tartani. Vigvázni kell azonban arra, hogy a falu kulturális központjává a kultúrházakat, művelődési otthonokat kell kifejleszteni. A pártklubok nem vehetik át a kultúrházak, művelődési otthonok szerepét.

2. A művelődéspolitikában sok tennivaló van a munkásosztály körében. A munkásosztály a hatalom birtokosa, éppen ezért a művelődéspolitikai irány-

A megyei pártbizottság lajja, a Szolnok Megyei Néplap nem küzd ezek ellen következetesen. A Szolnok Megyei Néplap mai írásai, a tudósítások, riportok és egyéb cikkek nem terjesztik eléggé az új kultúrát, a szocialista szemléletet. Nem adnak választ a cikkek az élet által felvetett problémák megoldására. Hiányoznak a tudományos világnézetet terjesztő, a kapitalista igényt, szemléletet bíráló cikkek, írások, s ez a lapot kissé szürkévé, egyoldalúvá teszi. A rádió műsorpolitikája — bár az utóbbi időben javult, mégis erősen kifogásolható olyan szempontból, hogy nem vált a nevelés sokoldalú eszközévé.

A megyei pártbizottság úgy látja, hogy a kulturális élet területén ma meglévő problémák — bár nagyok — mégis olyanok, amelyeket az előző eredményekre támaszkodva, sokoldalú, tervszerű munkával képesek leszünk aránylag nem hosszú idő alatt megoldani.

elvek végrehajtása csak a munkások tevékeny részvételével valósulhat meg. A munkásosztály és társadalmunk más dolgozó rétegeinek műveltségi színvonalát egyidőben kell emelni. Világosan kell azonban látni, hogy a munkások körében végzett ezirányú munka kihat az egész társadalmunkra. Éppen ezért szükséges, hogy a pártszervezetek, a szakszervezetek, a művelődési szervek a jövőben még céltudatosabb munkát végezzenek.

b) A területileg illetékes pártbizottságok, a KISZ-bizottságok, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa, a TIT és a megyei tanács művelődési osztálya három hónapon belül dolgozzák ki a munkásosztály körében végzendő közös kulturális programjukat Szolnok, Jászberény, Törökszentmiklós városok és a szolnoki járás területére. Ezt a programot 1959 júliusáig a megye többi területére is ki kell terjeszteni. E program kidolgozásánál a Magyar Szocialista Munkásbárt művelődési politikájának irányelvei és a Központi Bizottságnak a munkásosztály helyzetéről szóló határozata szolgál alapul. A kidolgozásnál nagy gondot kell fordítani:

— a marxizmus-leninizmus eszméinek terjesztésére, a revizionizmus, nacionalizmus, sovinizmus elleni harcra, a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség terjesztésére;

— a munkásosztály harcának, forradalmi hagyományainak feldolgozására és megismertetésére;

— a munkásosztály szakmai műveltségének emelésére;

— a munkásotthonok, művelődési otthonok és klubok munkájának fellendítése;

— a könyvtárakra, a marxista ideológiái és más, a szocialista nevelést szolgáló könyvek propagandájára;

— a felszabadulás után üzembe került munkások politikai és szakmai nevelésére;

— a munkásszállókban folyó politikai és világnézeti nevelőmunkára;

— a munkás-paraszt szövetség erősítésére;

— a munkásosztály feladatainak és felelősségének megértetésére, szocialista építőmunkánk és benne a mezőgazdaság szocialista átszervezésében rá háruló feladatokra.

d) A megyei pártbizottság kéri a pedagógusokat, műszaki értelmiségieket, a kultúra munkásait, hogy gyűjtsék össze a Szolnok megyei munkásság harcáról, küzdelmeiről szóló dokumentációs anyagokat, dolgozzák fel a munkásmozgalom forradalmi hagyományait.

e) A falusi kulturális munkában arra kell törekedni, hogy a tanyai területek mai elmaradottságát felszámoljuk.

Ki kell alakítani a tanyai területeken olyan bázisokat — iskolákban, népfrontkörökben —, ahol a lakosság nevelését, kulturális igényeinek kielégítését biztosítani lehet.

Ezen a helyeken tartani kell tudományos és ismeretterjesztő előadásokat, kultúrelőadásokat. Meg kell bízni a gépállomásokat, állami gazdaságokat, erősebb termelősövetkezeteket kultúrelőadások tartásával.

4. A falu általános kulturális felemelkedéséért, a szocialista kultúra terjesztéséért folyó harcban jelentős feladatok várnak a tömegszervezetekre.

c) a TIT az értelmiség nevelésére, a technika és tudomány legújabb vívmányainak hirdetésére, továbbá arra, hogy az értelmiségi dolgozók minél nagyobb számban vegyenek részt a munkások, dolgozó parasztszerek közötti kulturális munkában... Készítsenek részletes programot.

5. A párt művelődési politikájának megvalósításában kiemelkedő szerepe

van az értelmiségnek. Az értelmiség a felszabadulás óta felfrissült a munkások, dolgozó parasztszerek soraiból felnőtt fiatal értelmiségiekkel. A mai értelmiség túlnyomó többsége akarja szolgálni a szocializmus építését. Egyes értelmiségiek azonban állásfoglalásukban bizonytalanok, sokszor tanácstalanok. Az mindegyiknél abból következik, hogy a marxizmus-leninizmus eszméit még nem ismerték meg eléggé mélyen, továbbképzésük során felületesen vették át, nem egyszer tehernek tekintették. Ennek következményét az értelmiségiek maguk is érzik.

c) A Pedagógus Szakszervezet és a TIT készítsen egyéves programot a pedagógusok világnézeti nevelésének a szervezett oktatáson kívüli munkájára. Ennek keretében mintegy 8—10 magasszínvonalú előadást kell tartani Szolnokon — elsősorban párttag pedagógusoknak, pártmunkásoknak —, akik az anyagot továbbviszik a városokba, községekbe.

Az előadások a materialista világszemléletről, a vallási tételek tarthatatlanságáról, a szocialista eszmék világhódító útjáról, a világpolitika legutóbbi félvszázados — különösen a II. világháború utáni — alakulásáról, a Szovjetunió, a szocialista tudomány vívmányairól szólnak. Tudatosítani kell a pedagógusok körében, hogy a szemlélet, a felfogás, a világnézet mindenkinek személyi, egyéni dolga, de — hogy a felnövekvő új nemzedék magatartása, tudása, világszemlélete milyen lesz, az nem egyéni, hanem a társadalom ügye.

f) A művelődési munkások, az értelmiség és a kultúra munkásainak felkészítéséhez a megye székhelyén ki kell építeni olyan bázist, melyre a vidék támaszkodni tud, ahonnan vidékre a jelenlegi-nél jobban áramlanak új kezdeményezések, irányelvek.

Szolnokon, a Kossuth tér 4. sz. épületet 1959 végéig teljes egészében a tudomány és kultúra céljainak kell átadni.

Az épületben helyezkedjen el a múzeum, a megyei könyvtár és a TIT. Az épületben a pedagógusoknak, a műszaki és mezőgazdasági értelmiségnek klubszervező művelődési otthon, a képzőművészeknek állandó kiállítótermet kell biztosítani. Meg kell szervezni — a megyei könyvtárra építve — az állandó és tervszerű könyvpropagandát, a haladó kultúra termékeinek ismertetését.

A Damjanich Múzeumot ki kell bővíteni mezőgazdasági résszel, melynek keretében a mezőgazdaság szocialista fej-

lődésével összefüggő kérdésekről kell bemutatásokat, kiállításokat szervezni.

A Szolnok Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága gondoskodjon az épületben jelenleg bent lévő szervek más helyen való elhelyezéséről.

g) A megyében élő fiatal és tehetséges írók összefogása, nevelése, ösztönzése haladó művek alkotására — jelenleg nincs biztosítva. Munkájuk szétfolyó, kevés kapcsolatuk van azokkal a területekkel, ahonnan a legjobb témákat meríthetik. Összefogásukat, nevelésüket a TIT irodalmi szakosztályának keretében kell megoldani. Biztosítani kell számukra, hogy a megye üzemait, a szocialista mezőgazdasági üzemeket, a dolgozók életét

megismerhessék. Pályázatok kiírásával is ösztönözni kell őket haladó művek alkotására.

Részükre a tudomány és technika házában elhelyezést kell biztosítani.

h) Az értelmiségiekkel — látogatás, személyes részvétel alapján egy éven belül meg kell ismertetni a munkásosztály, a parasztság életében végbement változást, az üzemeket, a mezőgazdaság szocialista szektorát, nagy építkezéseinket, szocialista vívmányainkat. A megyei pártbizottság ezt a Szakszervezetek Megyei Tanácsának és a megyei tanács művelődési osztályának adja feladatul.

III.

Egyéb intézkedések.

4. A megyei pártbizottság szükségét látja annak, hogy megyei szinten megalkuljon a művelődési tanács a megyei pártbizottság, a társadalmi és tömegszervezetek, művelődési szervek képviselőiből, továbbá képzett kultúrmunkásokból, pedagógusokból. A művelődési tanács negyedévenként hangolja össze az egyes

társadalmi és tömegszervezetek kultúr-
munkáját, kérje számon a Magyar Szocialista Munkáspárt művelődési politikája irányelveinek végrehajtását, s a szükségnek megfelelően éljen előterjesztéssel a megyei párt-végrehajtó bizottság, a megyei tanács végrehajtó bizottsága felé határozatok, intézkedések megtételére.

Szolnok, 1958. december 13.

**Magyar Szocialista Munkáspárti
Szolnok Megyei Bizottsága.**

A korszerű sziki takarmánygazdálkodás néhány üzemi kérdéséről

Az állattenyésztés általában is, de különösen a sziki nagyüzemekben, a mezőgazdasági termelés legfontosabb ága. A mostoha természeti viszonyok miatt a sziki üzemekben a növénytermelés eredménye bizonytalan, alacsony szintű, és évenként igen nagymérvű ingadozásokat mutat. Ezeknek kiegyenlítése, a kedvezőtlen időjárás, esetleges elemi csapások okozta mélypontok szintjének emelése érdekében, egyéb üzemi szempontok mellett is, óriási jelentőségű a lehető belterjes állattenyésztés.

Megfelelő, a tartalékolási szempontokat is messzemenően szem előtt tartó takarmányalakra támaszkodó állattenyésztés nem mutatja az árunövénytermelés eredményeire oly jellemző, nagymérvű évi ingadozást, s egyenletesen fejlődő és fokozódó termelést nyújt. Az árunövénytermelés biztonságának fokozása mellett az intenzív állattenyésztés nemcsak az üzem belső dinamikai erőforrásainak leghatékonyabb tényezője lesz, de elhatároló jelentőségű a gazdálkodás pénzügyi, hozam és eredményességi vonatkozásait illetően is.

Az állattenyésztés azonban — éppen összetettebb, sokoldalúbb, érzékenyebb volta miatt — ahhoz, hogy szerepét megfelelően betöltse, fokozott igényeket támaszt az üzemszervezés, az üzemvitel és az üzemvezetés gyakorlata tekintetében. Hibás szervezés, nem megfelelő felkészültség vagy felületes végrehajtás esetén elmaradnak a hozamok, sőt a fontos és alapvető üzemág, a gazdálkodás összeredménye szempontjából is, jelentős veszteséget okozhat.

Az állattenyésztés beruházási igénye ugyanis lényegesen magasabb, s a takarmánytermelést, a törzsállomány kialakítását is számbavéve, az állati termelés időszükséglete is jóval nagyobb, mint az árunövénytermelésé. E hosszabb termelési ciklus természetesen fokozza a kockázatot, megsokszorozza a hibaforrások lehetőségét és a gondos, lelkiismeretes, naponkénti munka esetleges hiányának káros kihatásait. Sokoldalú, alaposabb felkészültséget kíván nemcsak a tenyésztés, hanem a termelés, sőt a termék-kezelés megfelelő ellátása is.

A drága vagy nem megfelelő tápanyagösszetételű takarmánytermesztés éppen úgy megsemmisítheti az állattenyésztés eredményeit, mint az okszerű és gazdaságos takarmányozás hiánya. Jelentős eredményrontó tényező lehet a magas létfenntartó tápanyaghányad éppen úgy, mint a helytelen szervezés miatt előálló takarmányhiány, a túlzott és gazdaságtalan kézi vagy szállítási munka.

Az állattenyésztés eredményeit, mint legjelentősebb költségtényezőket, a takarmányköltségek befolyásolják leginkább. Nézzünk tehát néhány gondolatot arra vonatkozóan, hogyan szervezze a sziken dolgozó gyakorlati gazda az üzem takarmánytermesztését ahhoz, hogy a szükséges tápanyagot helyes arányban, minél kisebb területen, olcsón és az egyes takarmányozási időszakoknak megfelelően állítsa elő.

Alap gondolatként rögzítsük le, hogy a *gazdálkodás eredménye szempontjából igen nagy jelentőségű a közvetlen bevételt jelentő árunövénytermelés és a közvetett bevételeket nyújtó takarmánytermő területek helyes aránya*, Csak akkor legyen tehát a takarmánytermő terület, amely a szükségletet — és a sziken különösen fontos tartaléktakarmányt — gondos kezelés és okszerű takarmányozás mellett biztosítja.

Eppen ezen megfontolás alapján az árunövénytermelés szervezésénél azokat a kultúrákat helyezük előtérbe, amelyek — közel azonos agrotechnikai igényeik, illetőleg hozami vonatkozásaik mellett — nagyobb takarmányértéket képviselő mellékterméket adnak.

Legelső teendő a takarmányszükséglet megállapítása. Ezen alapvető fontosságú munkánál ne kövessük a régi gyakorlatot, s ne csak két, ún. nyári és téli időszakot különböztessünk meg, hanem lehetőleg havonkénti szükségletszámításokat végez-

zünk, messzemenően tekintetbevéve nemcsak az állományt, hanem a hasznosítási irányokat, a tömeges elléseket és szoptatási időket, sőt a pároztatási időszakokat is. Csak így érvényesíthetők a takarmánytermesztés, illetőleg *takarmánygazdálkodás* terén azok az alapvető szempontok, amelyek jó termelési alapadottságú állatállományunk részére nemcsak energetikai, de biológiai vonatkozásban is biztosítják azt a tápanyagmennyiséget, amellyel egészségük károsodása nélkül is maximálisan termelhetnek.

Minél részletesebb a takarmányszámítás, minél jobban tekintetbe veszi az egyes állatfajok nemét, korát, hasznosítási irányait, takarmányozási igényeit, annál megbízhatóbb alapja lesz az okszerű és gazdaságos takarmánygazdálkodás megvalósításának.

Helyszűke miatt ezúttal csak a szikre javasolt összetételű (70% szarvasmarha, 15% juh, 10% sertés, 5% ló) számosállat évi tápanyag-szükségletét vesszük alapul a takarmánytermesztés példaként ismertetésre kerülő szervezéséhez.

A fenti megoszlású és a jobb sziki nagyüzemek szintjén termelő számosállat szántóföldi termeléssel biztosítandó tápanyagigénye:

Keményítő érték:	22,5 q,
Em. fehérje:	3,6 q, amelyet az alábbi %-os

megoszlásban termelhetünk és takarmányozhatunk:

	K. é.	Em. feh.
Abraktakarmányban	28 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀
Zöldtakarmányban	40 ⁰ / ₀	37 ⁰ / ₀
Siló- és lédústakarmányban	14 ⁰ / ₀	12 ⁰ / ₀
Szénában	11 ⁰ / ₀	23 ⁰ / ₀
Növ. melléktermékekben	7 ⁰ / ₀	3 ⁰ / ₀

A fenti, a takarmánytermesztés szervezéséhez kielégítő pontosságú mutatók segítségével kiszámított tápanyagszükséglethez a helyi sok évi átlagtermékek alapján állapítjuk meg a területszükségletet.

A sziki üzemek általános jellemzője a művelési ág megoszlását illetően, hogy magas, általában 20% fölötti részarányú a legelő terület. Ez idő szerinti alacsony hozamuk ellenére is, *megfelelő hasznosításuk* érdekében és gazdaságossági megfontolások alapján, egyelőre *legalább szemléletünkben*, a legelőket tegyük a zöldtakarmányozás alapjává. Így, remélhetőleg, hamarabb kimozdul a sziki legelőterületek javítása, ápolása és hasznosítása jelenlegi tradicionális holtpontjáról, s legalább kedvező fehérjearányát megfelelően hasznosítjuk.

A legelőgazdálkodás terén élenjáró Svájc gyakorlatában érvényesül a megállapítás, miszerint a legelő hasznosítását nem annyira a fűhozam, mint inkább a legelő felszereltsége, a korszerű legeltetési technika szabja meg. Ha szikes legelőink minimális fűhozama mellett túlzás is e megállapítást viszonyainkra alkalmazni, mégis megfontolásra kell készteszen bennünket e megállapításnak a legeltetéstechnikára és a legelők felszerelésére vonatkozó része. A kifejezett műtrágyahatások, az öntözés üzemgazdaságilag is igazolt eredménye és ésszerűsége feltétlenül megkívánja, hogy mire a sziki üzemek állatállománya minőségben és létszámban a kívánatos arányúra felfejlődik, legelőink — legalább felszereltséggel és a legeltetéstechnikával — az öntözés és műtrágyázás hatásától elvárható mérvben erősítsék takarmányalapunkat, s segítsék elő, hogy az árutermelő terület 50% körüli arányát még akkor se kelljen csökkentenünk.

Kíméletlen, a gyepet a földig „leborotváló” legeltetés teljesen megfosztja a hasznos gyepnövényzetet egyik legfontosabb dolgozó szervétől, levélzetétől, megátolja fejlődését, és kopárosodáshoz vezet. Igen fontos tehát, hogy legeltetéstechnikánk, a legelő terhelése legyen tekintettel a gyepnövényzet kímélésére, fejlődése biztosítására.

A több éves zöldhozam alapján állapítsuk meg, hogy sziki legelőink az egyes legeltetési hónapokban milyen zöldtömeget adnak, évi hozamuk alapján milyen szántóegység-egyenértékűek. Intézetünk vizsgálata szerint a sziki legelőnek a talajtól és időjárástól függően alakuló 10—40 q-ás évi fűtermése az alábbiak szerint oszlik meg:

IV. 1—V. 15.	30—40 ⁰ / ₀
V. 16—VI. 30.	48—35 ⁰ / ₀
VII. 1—VIII. 15.	12—15 ⁰ / ₀ , ezután az őszi esőzése-

kig egészen minimális, egyes esetekben gyakorlatilag 0 a sziki gyep fejlődése.

A hozam alapján a sziki legelő szántóegység-egyenértéke 0,08—0,4 között változhat, minőségétől függően.

A fentiek alapján, ez idő szerint, csak május—június hónapokban alapozhatunk nagy százalékban a sziki legelőkre. Így 30 számosállat T/100 kat. hold. állatsűrűség mellett, 20⁰/₀ legelőhányad esetén, május hónapban 60⁰/₀-ban, júniusban pedig 78⁰/₀-ban láthatók el legelőn állataink.

Egy kérődző számosállat legelőn történő teljes ellátásához május hónapban 1,2 kat. hold, júniusban pedig 1 kat. hold legelőterület szükséges. Tekintettel gazdaságosságára, maximálisan használjuk is ki e lehetőséget.

A további zöld- és egyéb takarmányszükségletet az alábbi takarmánynövényekből állíthatjuk össze:

	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.	hó
Legelő		■	■	■	■	■	■	■					
Takarmányrozs	■												
Rozsos szősz*	■				■								
Repcés ő. árpa*		■				■							
Búzás szősz*			■			■	■						
Búzás ő. borsó*			■			■	■						
Búzás p. bükköny*			■			■	■						
Lucerna I. kasz.		■							■	■	■	■	
Herefüves I. kasz.			■							■	■	■	
Vöröshere I. kasz.			■							■	■	■	
Mustáros v. tav. árpás borsó			■										
Zabosbükköny				■									
Somkóró silóhoz				■									
Zabos szegletes lednek				■									
Borsós kuk. csal.				■									
Édes szudáni cirokfű				■		■	■	■					
Lucerna II. kasz.			■									■	
Herefüves II. kasz.				■								■	
Vöröshere II. kasz.	■				■								
Napraforgó borsó v. bükkönnyel				■	■								
Silókukorica szójával	■				■	■	■			■	■	■	
Somkóró II. kasz.					■								
Barna cukorcirok					■	■	■					■	
Lucerna III. kasz.	■				■	■	■						
Tök							■	■	■				
Takarmányrépa	■									■	■	■	
Leveles répafej							■	■	■				
Takarmánykáposzta									■				
Rozsos ő. árpás repce legelő										■	■	■	
Ipari és növ. term.-i melléktermékek	■								■	■	■	■	

* friss és siló.

A termőhelyi adottságoknak megfelelően megválasztott folyamatos zöldtakarmányozás és a kellően változatos, biológiai szempontokat is szem előtt tartó téli takarmányozás szálas- és abraktakarmány növényeiből, a helyi termésátlagoknak megfelelően, az alábbi területek adhatják meg az évi szükségletet és a föltétlenül szükséges évi tartalékot.

Ezen adatok természetesen csak tájékoztató jellegűek, amelyeket a helyi adottságok — az összetevőket, az átlagterméseket és ennek alapján a terület nagyságát illetően — lényegesen befolyásolhatnak.

	Kh.	Termés		Tápanyagtart.	
		kh-ként	össz.	K. e.	em. feh.
		q	q	q	q
Ö. keverékek	0,10	80	8	0,96	0,21
Lucerna, herefüves	0,40	20	8	2,40	0,90
V. here	0,10	18	1,8	0,61	0,17
Tavaszi takarmánykeverék	0,05	70	3,5	0,31	0,10
Szudánifű	0,10	140	14,—	2,10	0,35
Silókukorica szójával	0,20	140	28,—	3,92	1,12
Napraforgó silónak borsóval	0,10	120	12,—	1,10	0,12
„Hegari” szemescirok	0,10	18	1,80	1,26	0,14
Korai barna c. cirok silónak	0,10	150	15,—	2,1	0,09
Takarmányrépa	0,05	200	10,—	0,7	0,07
Árpa, őszi	0,22	13	2,86	2,05	0,23
Kukorica	0,12	15	1,8	1,42	0,15
Takarmányborsó v. lednek	0,10	8	0,8	0,48	0,15
Összesen:				19,41	3,80
Legelő 1,36 kh, illetőleg hiányában 0,3—0,4 kh szántó	0,30	20	27,—	4,86	0,86
Mindösszesen:				24,27	4,66
Táparány:				1	5,20

A sziki üzemek talajai igen változatosak. A szikesek mellett réti agyagot, sőt mezőségi talajokat is találunk kisebb-nagyobb százalékban. Megvan tehát a lehetőség arra, hogy az egyes takarmánynövényeket igényeiknek legmegfelelőbb talajon termesszük és érvényesítsük azt a tapasztalatot, hogy a sziki növények elsősorban generatív részeiket fejlesztik erőteljesebben, és a sziken mindig az ősziek adnak biztosabb és nagyobb termést. Ezért az őszi abraktakarmányokat, valamint a magtermesztésre szánt pillangósokat, a zöld- és silótakarmányok közül pedig a sziket jobban tűrő növényeket termesszük a sziken. Így a fehérjearány javítására borsóval vetett napraforgót, szudáni fűvet, a szemes, illetve silóhasznosításra vetett cirkokat.

Különösen fontos a kiváló szárazságtűrő szudáni fű és korai barna cukorcirok időbeni kaszálása, mert ezeknek kedvező sarjadzó képessége, időbeni első kaszálás esetén, nemcsak a terméshozamot növeli, hanem a sarjú kedvezőbb fehérjearánya miatt minőségileg is jobb takarmányt ad. Ezen kívül akkor biztosít igen jó legeltetési lehetőséget, amikor a sziki gyepek kiégtek, gyeplégyfészékük fejlődése gyakorlatilag megállt.

A legeltetési igény meghosszabbítására, elsősorban juhászataink késő őszi zöldszükségletének biztosítására vessünk őszi árpás vagy rozsos repcét.

Sziki mezőgazdasági nagyüzemeink ma még meglehetősen alacsony állatsűrűsége mellett sem kielégítő az állati termelés mérve, de igen gyakran tapasztalhatjuk a takarmánygazdálkodás elégtelenségeit oly beszédesen jelző és nagy veszteségforrásokat jelentő kondícióhullámozást is.

A kedvezőbb árpolitika mellett igyekezzünk szikes területeinken is mielőbb bevezetni gyakorlatunkban a helyes takarmánygazdálkodás kívánalmait, hogy ezzel a kívánatos mértékben megelőzzük az állatállomány számbeli és minőségi fejfejlését, és az üzemgazdaságilag kívánatos állatállomány megfelelő ellátása ne okozzon nehézséget. Föltétlenül ésszerű és indokolt tehát a takarmánytermelés céljaira nagyobb termőerejű, sőt trágyázott területeket is biztosítanunk, és nagyobb mennyiségű műtrágyaadagokat alkalmaznunk.

Az önellátás mennyiségi, biológiai és gazdaságossági szempontjait is szem előtt tartó takarmánygazdálkodás szervezésénél — a szükségletek alapulvétele mellett — az alábbiakra legyünk tekintettel:

1. A termelőhely ismeretében a területegységen gazdaságosan a legtöbb tápanyagot adó takarmányokat termesszük.

Általában a területegységen a legnagyobb hozamot legbiztonságosabban termő takarmányok adják a legtöbb tápanyagot is, mégis megválasztásuknál feltétlenül tekintettel kell lennünk arra, hogy:

2. a takarmányozandó állatfajta részére szükséges tápanyagcsoportokat megfelelő arányban tartalmazzák.

Tekintettel takarmányozási technikánk, általában okszerű takarmányfelhasználásunk elégtelenségeire, így biztosítható legkönnyebben és gazdaságosabban a helyes táparány.

Igen nagyszámú zöld- és silótakarmányoknak kiválóan alkalmas fajtáinkat, a keveréktakarmányok egész sorát ismeri már a gyakorlat is, és elengedhetetlen, hogy sziki üzemeink is fokozzák az eddig termesztett takarmánynövények számát.

Ha télen — éppen gazdaságossági szempontokból — a szilázs a takarmányozás alapja, általános biológiai, dietikai és szaporodás-élettani szempontból — főként tenyészanyaállatainknál — kívánatos és gazdaságos is a különböző pillangósok 4—5 kg-os, a drága, de igen jó hatású takarmányrépa 10—15 kg-os adagja.

3. Biztosítsuk a zöldtakarmányozás folytonosságát, elsősorban legeltetési formában és legalább 7 hónapra.

A legeltetési zöldtakarmányozás vitathatatlanul leggazdaságosabb mivolta mellett munkatermelékenységi, állategészségügyi, szaporodás-élettani és vitaminellátási szempontból is a legjobb zöldtakarmányozási mód.

4. Silótakarmányokat oly mennyiségben termeljünk, hogy szükség esetén nyáron is etethessünk.

5. Többféle, a legeltetést is jól tűró pillangósokat, pillangóskeverékeket termeljünk, lehetőleg az állatférőhelyek közelében.

6. A terméskiesések ellensúlyozására képezzünk évenként felújításra kerülő tartaléktakarmánykészleteket, főképpen silókban.

7. Nagyobb százalékban termesszünk szárazságtűrő növényeket.

8. Kezeljük, műtrágyázzuk és a lehetőségeknek megfelelően öntözzük rét- és legelőterületeinket, a kisülések idejére létesítsünk szántóföldi legelőket szárazságtűrő növényekből (szudáni fű).

9. Kiterjedtebben alkalmazzunk keverék-vetéseket.

10. A betakarítási, tartósítási, szállítási munkálatoknál maximális mérvben alkalmazzunk gépi munkát.

Mostoha természeti viszonyok között dolgozó sziki nagyüzemeink különös gondot fordítsanak az okszerű takarmánygazdálkodás szempontjainak érvényesítésére. Jó termelési alapadottságú állatállományunk minél teljesebb hasznosítására, szerény gazdasági és pénzügyi eredményeik javítására biztosítsanak kellő mennyiségű tápanyagot, s szakítva a megszokottal, mielőbb találják meg a viszonyaik között legmegfelelőbb termesztési módozatokat, alkalmazzák a tartósítás legkorszerűbb formáját, és vezessék be a legújabb legeltetési és takarmányozási technikát.

Szarvas Ferenc

Új híd a Tiszán*

I.

Szolnoki Tisza-híd — Szolnok sorsa. Négy évszázad óta öröm és jólét, bánat és pusztulás volt miatta a város osztályrésze. Mennyit tudna mesélni a letűnt évszázadokról! Török levéltárak, a bécsi Kriegersarchiv, a karlsruhei levéltár, az Országos Levéltár kamarai iratanyaga, Debrecen, Eger, Kecskemét város jegyzőkönyvei, a szolnoki Damjanich Múzeum sok adatot, rajzot, térképet őriznek, amelyekből reális képet nyerhetünk a szolnoki híd építéstörténetéről.

Szolnoknak kedvező földrajzi adottságai miatt hídváros szerepe van. A Tisza középső szakaszán az árterület itt a legkeskenyebb, és ez az átkelésre igen alkalmas hely a Budáról a Tiszántúl felé irányuló ősi kereskedelmi út egyik fontos állomása volt. A felszínre került régészeti leletek tanúsága szerint a kőkortól kezdve csaknem minden nép, mely az Alföld vidékére eljutott, megtelepedett itt hosszabb-rövidebb ideig. A magyarok már a honfoglalás idején megszállták, I. István király a révjavdelem biztosítására várispánságot létesített Szolnokon, és megyeszékhellyé tette. Vár is épült az átkelőhely biztosítására. A XVI. század közepén a török ellen különösen jól felszerelt erődítménnyé képezték ki. Feladatának azonban a védők gyengesége miatt nem tudott megfelelni, és 1552-ben török kézre jutott.

A törökök — felismervén a hely fontosságát — szandzsákszékhellyé fejlesztik Szolnokot, és a várat katonáikkal jól megtömik. Nem sok építkezést kezdeményeznek a városban, csak a templomokat alakítják át mecsetté, s fürdőt, minaretet építenek. *Nevükhöz fűződik azonban az első állandó híd megalkotása a Tiszán 1562-ben.* Cölöpcsjármokból összeállított erős híd volt ez, hogy hadinépük ágyúkkal is tudjon rajta közlekedni. De a híd nagyszerű révjavdelemet is biztosított. Az ellenőrzés megkönnyítése céljából a hidat a Zagyva-torkolat fölött építették, mert így a várból jobban lehetett védeni. S egy kis hídon tudtak aztán a városba bejönni a Zagyván át. A húszas évek közepén a tiszai meder tisztításakor a hajókotrók az első híd maradványaiból csaknem 100 mázsa tölgyfacölöpöt hoztak fel a vízfeneokről. A hajóutat jelző bolyák még most is ennek a hídnak a mederben lévő cölöpcsonkjaihoz vannak erősítve.

Magyar szakemberekkel és magyar rabokkal készült el az első híd, s a javítását is ők végezték. Erre bizony gyakran került sor, mert a jég sokszor okozott benne kárt. A híd javítása csaknem kizárólag Debrecen városára hárult, mert sok ezer tallér fizetése mellett ezt is végeznie kellett közmunkáért. Nehéz feladat volt ez, s a munka folyamatos végzése megkövetelte, hogy állandóan tartózkodjanak Szolnokon debreceni ácsmesterek. Ezért a híd közelében épületet is vásároltak: „*Két török szomszédja között feküdt a rendes épület, tornácos, 2 szobából, 2 kamrából és egy boltból állott, istállója is volt.*”¹ 1663-ban szélesítették is a hidat, hogy a nehéz ágyúk és társzekerek is átmehessenek rajta. Már ebben a formájában látta *Evlia Cselebi*, a világhírű török utazó, aki leírja a szolnoki várat is. Így emlékezik meg a hídról: „...*A váron túl a Tisza folyón egy fahíd van, a Gyula vára felől érkező emberek e hídon mennek át.*”² De nemcsak jószántukból mentek erre, mert Budáról és a környékről rabszíjra fűzött emberek ezrei vonultak itt a szomorú török fogságba.

1685-ben, tehát Buda felszabadítása előtti évben Szolnok felszabadult a török uralom alól. A hídra a felszabadító háborúk folyamán ismét fontos szerep vár. Deb-

* Ez a tanulmány a híd teljes történetét felölelő és előkészületben lévő monográfia vázlatja.

recen megszabadul a híd javításának terhétől, mert ezt a feladatot most Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét kapja. 1689-ben a sápi erdőben a szolnoki hírhoz elkészített fák szállítására a fenti városokon kívül még Vácra, Gödöllőre, Ráckeve-re, Dömsödrre stb. is rendel ki szekereket „Nemes Pest Pilis és Solt Vármegyéknek... jó akaró Vice Ispánja Rádai Gáspár...”

A háborús veszedelem azonban nem szűnt meg. 1695-ben a tatárok pusztítják végig az Alföldet. Karcagi feljegyzések szerint: „...a Tatár ránk jött, akkor mind Ványa, mind Túr, mind pedig az egész föld elpusztult, Szolnok felé szaladtunk, jut eszembe, hogy az hidra nem botsájtotta az Német az futottakat, le taszigálta a hídról, osztán minden szekeret egy aranyért botsájtott által...”³ 1703-ban Rákóczi kurucái száguldottak a hídon át a Tiszántúlról, a Szolnok generálatus-székhely lévén 1711-ig, fontos szerepet játszott a híd is.

1753-ban a mezőtúri Törő Pál-féle mozgalom vezetőit rabláncra fűzve itt viszik a szolnoki várba, majd Budára. A XVIII. század további időszakában gyakran javítják, bővítik és építik újjá. Míg a híd előző korszakairól csak a várat ábrázoló metszetek, térképek alapján nyerhetünk képet, ezekről a munkálatokról más korabeli mérnökök által készített pontos rajzok vannak.

A híd széles és erős volt. Karbantartása mindig nehéz feladatot jelentett az ácsok számára, mert a cölöpöknek elég messze kellett lenniök egymástól, hogy a sószállító tutajok átférjenek alatta. A gőzhajózás megindulása után pedig magasabbra is kellett venni, hogy a hajók magas vízálláskor is kényelmesen közlekedhessenek.

Petőfi alföldi útja során, s 1848-ban többször is járt a szolnoki hídon. 1849 első napjaiban Kossuth és a kormány a szolnoki hídon megy Debrecenbe. A tavaszi hadjárat során a híd gazdát is cserél, el is pusztul. Tutajhíd készül helyette. A szabadságharc bukása után a hídon fogták el a menekülő honvédeket.

Színes leírásban örökíti meg *Bernát Gáspár* a szolnoki hidat és a Szandáig vezető utat, amelynek ártéri hídja — ma a „százlábú híd” — régebben több kisebb fahíd volt: „...Amint Szolnokot elhagyva, a tiszai híd végső pallóján kocsinkkal átdobogánk, a szemünk elé örvénylett látvány borzasztó volt. A láthatárt környes-körül vég nélküli tenger ölelé. A hídjó karfáit nyaldosó áradat mentében keskeny fekete vonal sötétlett, ez volt a keskeny gáton vezető út. Fölötte itt-ott haragosan csaptak össze az átellenes hullámok... A csikók megrugaszkodtak és belemásztunk a feneketlen süllyedőbe. Lovaink pihentek és fiatalok lévén, egy darabig serkentetés nélkül lábalták a feneketlen sarat. De nemsokára a lovak tiptegtek-dobogtak, kocsink azonban meg se mozdult, bele ragadt a sárba. Végre szembejövő szekerekkel megalkudtunk, s azok 15 lovat ragasztottak szekerünk elejébe. Így értünk rémítő torok- és ostorzengedelmek között a gát végére...”⁴

Ez a gát tulajdonképpen a híd meghosszabbítása a két part között, megszakítva ártéri hidakkal. Régen ugyanis a közlekedés Szandán keresztül, a Beke Pál-halom mellett folyt Szajol és Törökszentmiklós felé. Csak a Tisza-szabályozási munkák alkalmával készült el a rövidebb út és a váltás Szajol felé. 1857-ben a szolnoki híd megduplázódott, mert a vasutat egy 3 km-rel fentebb lévő új, nagyszerű fahídon vezették át.

1909. március 15-én a felgyülemlett jég megindult, és magával sodorta az utolsó szolnoki fahídat. Három év múlva, 1912-ben helyette egy karsú, a mai Szabadsághídhöz hasonló ún. Gerber-féle mérlegtartós híd épült. Azonban nem a régi fahíd helyén, hanem valamivel fentebb, s ezért nincs a „százlábú híddal” egy egyesben, hanem kanyargós, rossz út köti össze a két hidat. 1919-ben a Vörös Hadsereg harcaiban volt a hídnak komoly szerepe. A július 20-i offenzívához a műszaki csapatok vasutat is akartak átvezetni rajta. 1920-ban felrobbantva meredezett az ég felé.

A 20-as évek közepén a híd innenső végénél lévő vámházban még megállítottak minden autót, szekeret, gyalogost, és hídvémet kellett fizetniök. Nem is keveset. Még nyáridőben is fizetett egy gyalogos egy tojás árát. Persze kétszer is megmondolta valaki, hogy átmegy-e a hídon, s így a kis forgalomnál meg tudták állítani a kocsikat. Próbálnának bírni a mai forgalommal!...

A II. világháború végén, 1944 nvarán többször bombázták, de amit az ellenséges amerikai bombázógépek nem tudtak elvégezni, azt elvégezték a „szövetséges” német csapatok: visszavonulásuk alkalmával felrobbantották a Tisza-hídat.

A felszabadulás után 1946-ban a budapesti Kossuth-hídnál nyert tapasztalatok alapján készítették el az ahhoz teljesen hasonló, közepén 78 méteres csővázás szerkezetű hidat ideiglenes jelleggel. 1946. május 19-én adták át ünnepélyes keretek között a személy- és gépkocsiforgalomnak. A május 28-án megtartott próbateljesítés után pedig a teherforgalom is megindult az új hídon,

II.

A hatalmasan megnövekedett forgalom sürgető szükségé tette az ideiglenesen helyreállított háromnyílású szolnoki mederhíd s vele egyidőben az ártéri híd újjáépítését.

A beruházás lebonyolításával a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium Hidosztályát, a tervezéssel az UVATERV-et bízták meg. A kivitelezésre két budapesti vállalatot kapcsoltak be: a Hídépítő Vállalatot és a MÁVAG-ot. A Hídépítő Vállalat végzi a mederhíd alépitményi és beton-munkáit, az ártéri híd teljes építését, az útkorrekciót és a vendéghíd beton-munkáit. A MÁVAG készíti a meder-hídnak a budapesti Árpád-hídhöz hasonló vas felső szerkezetét és a vendéghíd felszerkezetét. Tehát a létesítmény 70%-a a Hídépítő Vállalat, 30%-a a MÁVAG munkája lesz.

Az UVATERV által készített tervműveleteket a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium 1958. november 8-án jóváhagyta. A terv jóváhagyása után a beruházó a Hídépítő Vállalattal 1958. december 12-én a bankhoz közös bejelentést tett, s ezzel a hídépítési munka, ha egyelőre csak papíron is, de megindult.

A kivitelező megbízott építésvezetője 1958. december 19-én jött először Szolnokra. Első feladata az elszállásolási és szállítási feltételek biztosítása volt. Abból az elvből kiindulva, hogy „ha megelégedettek a dolgozók, olcsó a beton”, igyekezett a hosszú építési időre minden igényt kielégítő elszállásolási lehetőséget teremteni. Ezért kész épületervekkel jelentkezett a Városi Tanácsnál, és kérte az építési engedély megadását. Mind a Városi Tanács, mind a Hídosztály ebben a kérdésben segítőkész volt, és rövidesen végleges megállapodás jött létre a felvonulási épületek elhelyezésére és a részlettervekre. Az utászaktanya' melletti Verseghy úton három 50 fős munkásszállás épül hideg-meleg vízzel, társalgóteremmel. A szellemi dolgozók elhelyezése a mederhíd szandai oldalán lévő vidámkerti Halászcserda előtt három épületben történik. Ezek is a hideg-meleg vízzel, konyhafülkével vannak ellátva. A dolgozók mosdó- és étkezőhelyiségét nem a munkahelytől messze lévő Verseghy útra, hanem a Vidámpark mögötti KISZ Sporttelep mellé telepítettük. Az épületek elhelyezésénél a kivitelező vállalat figyelembe vette a helyi hatóságok kívánságát, s az összes épületeket úgy alakították ki, hogy azok a munka befejezése után kis átalakítással lakásokként felhasználhatóak legyenek. A felvonulási épületek terveinek jóváhagyása után következett a tényleges építés. A kivitelező Hídépítő Vállalatnak nem volt lehetősége arra, hogy az épületeket teljes egészében saját dolgozóival építtesse meg, mivel az építkezés idejére dolgozóit nem tudta volna elszállásolni. Ezért a Megyei Tanács közreműködésével megbízta a Szolnok Megyei Tanács Építési és Szerelőipari Vállalatát, valamint a Szolnoki Építőipari és Javító Vállalatot az egyes felvonulási épületek megépítésével. A megbízott vállalatok az építkezést nagy ütemben megkezdték.

Következő feladatunk az anyagszállítás megszervezése volt. Az első gondolatot, hogy az összes anyagokat a szolnoki személypályaudvaron az építkezéshez vezető kihúzó vágányon fogadják, el kellett vetnünk, mert a nagytömegű anyagszállítás a vasúti személyforgalmat zavarta volna. Ezért a szolnoki therpályaudvaron és a szajoli vasútállomáson béreltünk rakterületet.

Nem kis problémát jelentett az étkezés megszervezése. Saját üzemi konyha felállítására lehetőség nem volt, hiszen az egyes emberek elhelyezése is gondot okozott. A kivitelező vállalat megértő segítséget kapott a szolnoki Vendéglátóipari Vállalattól és a vidámkerti Halászcserda vezetőjétől, Kovács Józseftől, aki vállalta a hídmunkások étkeztetését. A fent elmondott előkészületek pár nap alatt zajlottak le.

Az építésvezető következő feladata az irányítással foglalkozó szellemi dolgozók és a fizikai tőrszolgáda összevonása volt. Tétovázni és fontolgatni nem lehetett, fenyegetett a tavaszi ár, s azonnal intézkedni kellett. Nem könnyű feladat az ország különböző pontjain lévő munkahelyekről a megfelelő szakemberek, fizikai dolgozók összeválogatása. Jellemzésül csak annyit, hogy a felvonulás első ütemében Tihanyból, Tokaiból, Zalaapátiból, Balatonfüredről, Budapestről, Székesfehérvárról, Szönyből jöttek dolgozók.

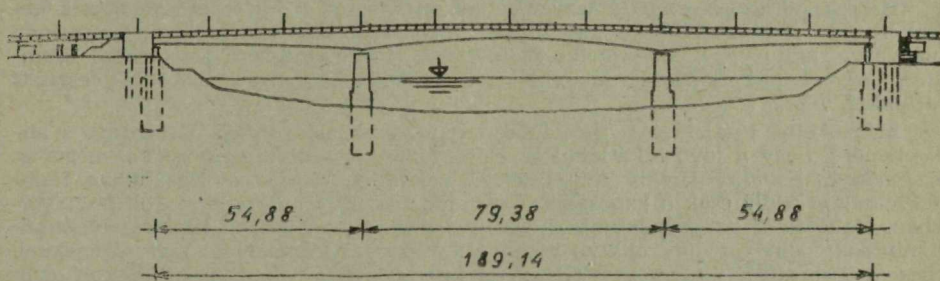
1959. január 6-án, egy zimankós, esős éjjelen Polónyi Kornél raktárvezető és Vincze Dezső geodéta egy tehergépkocsival, amelyen a legszükségesebb szerszámok voltak, megérkeztek Szolnokra. Másnap a raktárvezető sorrajárta a pályaudvarokat, a hatóságokat, és perfektuálta mindazokat a megállapodásokat, melyeket építésvezetője elvben megkötött. A geodéta reggel már embereket toborzott, és térdig érő sárban, hideg szélben megkezdte a tengely kitűzését, Január 9-én az építésvezető jelent-

hette, hogy a munkahely megalakult, lélegzik, és a majdnem 100 millió forintos monumentális beruházás gyakorlatilag is beindult. A szerződésmegkötéstől mindössze 12 nap telt el, és az építéshely már termelt.

A híd teljes felépítése során a következő feladatokat kell megoldanunk: 1. mederhíd, 2. vendéghíd, 3. ártéri híd, 4. utépítés.

1. MEDERHÍD

Az új híd a régi híd nyomvonalában épül 189,14 m hosszban. Háromnyílású lesz, két mederpillérrel és két hídfővel. A kocsiút szélessége 9 m, a gyalogjáró szélessége mindkét oldalon 2,25 m.

Az épülő Tisza-híd oldalnézete.

a) A balparton lévő jelenlegi vasbeton hídfőt a régi alap felső síkjáig elbontjuk. Az új hídfő felmenő fala a régi alapra épül, s a felmenő falra kerül a szerkezeti gerenda és térfal. A hídfőhöz munkahézaggal párhuzamos szárnyfalak csatlakoznak, amelyek 30x30 cm-es, 10 m hosszú és 20 tonna teherbírásiú vert vasbetoncölöpökre támaszkodnak. A szárnyfalak mögött lejáró lépcső készül, mely a strand felé 2,25 m, a Vidámpark felé 4 m széles lesz. A lépcsők mellé 4 m széles és 2,80 m magas gyalogaluljáró épül. A hídfőket és a szárnyfalakat durván szemcsézett kőburkolat fedi, s közvilágítás céljára a lépcsőkön, mellvédeken, hídfőkön ostoronyeles fénycsöveket helyezünk el.

b) A pillérek tetején lévő vasbetonkeret elbontásra kerül. Az új pillér kőburkolatú betonszerkezet lesz, melyet felülről 1,80 m magas szerkezeti gerenda határol.

c) A jobbparton meglévő hídfő felső részét a szerkezeti gerenda alsó síkjáig elbontjuk, s a hídfő kiszélesítését az új szerkezeti gerendára felfüggesztve oldjuk meg. A hídfő mindkét oldalán a hídtengellyel párhuzamosan 2,25 m széles lejáró lépcső készül. A hídfőben transzformátorállomást és W. C.-t helyezünk el. A transzformátorállomás mögött a hídfőben 4 m széles és 2,80 m belső magasságú gyalogaluljáró épül. Az aluljáróból tároló helyiség nyílik, melyben a különböző hajózási jelzőlámpákat és a híd karbantartásához szükséges szerszámokat tárolják. A jelenlegi feljáró támfal megmarad. Azokon a helyeken, ahol a feljáró vonalvezetése azonos a meglévővel, a támfalat vasbeton diafragmák közbeiktatásával kiszélesítjük. Ha a vonalvezetés eltérő, az új támfalat súlytámfalként képezzük ki, s a két támfal közötti részt feltöltjük. A hídfő, a szárnyfalak és a feljáró támfalak kőburkolattal készülnek.

2. VENDÉGHÍD

A mederhíd építésének ideje alatt a forgalom lebonyolítására vendéghíd hívott. A vendéghíd hat nyílású, a szolnoki oldaltól kezdve $50 + 50 + 78 + 50 + 30 + 19$ m szabadnyílással. A mederben lévő 4 pillér vascső cölöpökre, a szandai két pillér, illetve hídfő vasbetoncölöpökre, a szolnoki hídfő sicalapozásra támaszkodik. A pillérek tulajdonképpen cölöpjármot jelentenek. Egy mederpillérnél kereken 50 db vascső-cölöpöt verünk le, melyek 18 m hosszú és 3 m széles jármot alkotnak, és melyeket különböző idomvasak merevítének össze. A jelenlegi híd szerkezeti gerendájával egy magasságban a cölöpöket 50 cm vastag vasbetonlemez fogja össze, s erre a vasbetonlemezre támaszkodik a vendéghíd vasszerkezete. A vendéghíd tengelye a jelenlegi híd tengelyétől 15 m-re van a kifolyási oldalon. A pálya meder feletti része a jelenlegi híd felszerkezete lesz, mely — a tervek szerint 1960 nyarán — áthúzással kerül jelenlegi helyéről a vendéghíd vasbetonlemezére. Az áthúzási időt 36 órára irányoztuk elő. Ez alatt az idő alatt a gyalogos átkelés lebonyolítására kompjáratot állítanak

A szolnoki vár ostroma 1595-ben.
 (Wilhelm Peter Zimmermann rézkarcá 1605-ből.)

Egykorú rajz a 100 év előtti Tisza-hídról. (Délibáb Képes Naptár 1857-re.)

be. A többi nyílásokat az elbontott tokaji hídból nyert vasszerkezettel hidaljuk át. A provizorium építésénél a legnagyobb nehézséget a vascső-cölöpök leverése és toldása jelenti, ugyanis a megkívánt 20 tonna teherbírás eléréséhez a rendkívül kedvezőtlen altalajviszonyok miatt nagyon mélyre kell cölöpözni.

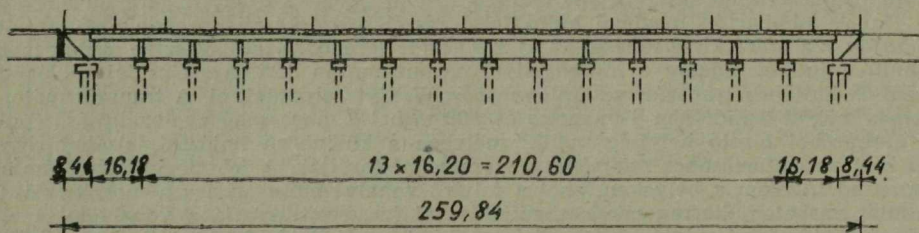
3. ARTÉRI HÍD

A jelenlegi artéri hídnak vagy — ahogy a szolnokiak mondják — a „százlábú hídnak” sem teherbírása, sem szélessége nem felel meg a korszerű követelményeknek. Ezért indokolt, hogy a mederhíddal és az útkorrekciónal együtt az artéri hidat is újjáépítsük.

Hosszas vita előzte meg a tervezést, melynek során a következő variánsok kerültek szóba: a) Monolitikusan készült híd, hagyományos technológiával, helyszínen állványozva, zsaluzva, betonozva. b) Előfeszített, Hoyer-rendszerű főtartókkal üzemben előregyártva, helyszínen csak szerelve. c) Helyszínen előregyártott utófeszített főtartókkal.

Mérnökeink mérlegelték a különböző rendszerek előnyeit és hátrányait, s annak ellenére, hogy a jövő feltétlenül az előregyártott vasbetonszerkezeteké, mégis az első módszer, a hagyományos kivitelezési mód mellett döntöttek. Hazánkban feszített kivitelben eddig csak a kaposvári Gorkij-híd készült lényegesen kisebb feszításvilágban. Kellő hazai tapasztalatunk és gépi felszerelésünk feszítési munka elvégzéséhez nincsen; nem vagyunk ellátva megfelelő kapacitású emelő- és szállítógépekkel, melyek a több mint 10 tonnás tartók mozgatására képesek volnának. A felsorolt okok arra készítették a szakértőket, hogy a jelenlegi híd építésénél hagyományos módszerek szerint járjanak el. A kísérleti stádiumban lévő feszített szerkezet alkalmazása jelen esetben nem lett volna helyénvaló.

Sokat vitatták az alapozás módját is. A szakértők egyöntetűen úgy vélekedtek, hogy a talajviszonyok cölöp-alapozást kívánnak meg. A kérdés csupán az volt, hogyan készüljön a cölöp? Vert vagy fúrt kivitelben? Az eredeti terv vert vasbetoncölöp-alapozást írt elő. A dokumentációt jóváhagyó hatóság azonban az alapozási terv jóváhagyását felfüggesztette, és fúrtcölöp-alapozást javasolt. Ebben az időben külkereskedelmi szerveink a Benoto francia céggel egy fúrtcölöpöket készítő nagyteljesítményű gép behozataláról tárgyaltak. Ez a berendezés 900 mm átmérőjű cölöpöket készít, a szolnoki talajban naponként 30—50 fm-t. Erre a gépre gondolt a beruházó hatóság, amikor az alapozási terv jóváhagyását felfüggesztette, és a fúrtcölöp-

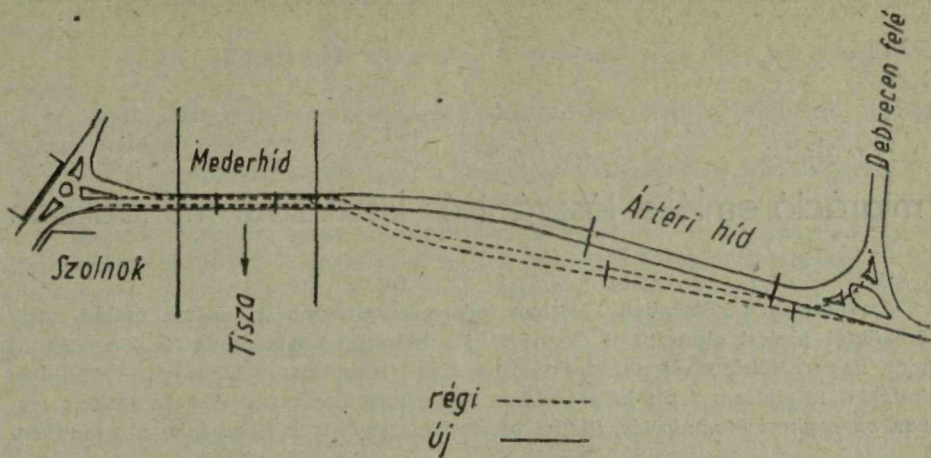

A tervezett artéri híd oldalnézete.

megoldást javasolta. A francia céggel tervezett üzletet azonban nem kötötték meg, megmaradt mint egyetlen végrehajtott megoldás a vertcölöp-alapozás. A pillérek és hídfők alá kerekén 800 db 12 m hosszú vasbetoncölöpöt verünk le, tehát az összes levirt cölöpök hossza több, mint 9 km lesz. A cölöpök száma a próbacölöpözés eredményétől függően természetesen változhat, lényeges eltérés azonban nem várható. Az új artéri híd tengelye merőleges az árterület folyási irányára. A híd szabad nyílásainak összege 229,5 m. Összesen 15 nyílás készül, egy nyílás 15,3 m. A pályaszerkezet rejtett szegélygerendás, többtámaszú vasbetonlemez. A pályaszerkezet szélessége a mederhídéhoz hasonlóan 9 m, a járda szélessége 2,25 m.

4. ÚTÉPÍTÉS

A hidak átépítése szükségessé tette a hídfeljárók és a két hidat összekötő út átépítését. Átépítésre kerül a szolnoki hídfeljáró, s teljesen új nyomvonalra kerül a két hidat összekötő kb. 400 m hosszú út. Ezen a részen megszűnik a mederhídról

A Tisza-híd építkezésének helyszínrajza.

levezető kellemetlen kanyar, s másképpen alakul a 4-es és 44-es számú főközlekedési út csomópontja is. Az útépitési program az építkezés utolsó fázisa, de a két hidat összekötő új nyomvonalú út elkészítését — a kb. 130 000 m³ töltés beépítésével — még januárban megkezdjük. Erre azért volt szükség, mert a kérdéses terület árterület, és ha a várt tavaszi árig nem tudtunk volna a töltéssel az árvízszint fölé kerülni, az építkezés legalább egy évvel meghosszabbodott volna. Különös szerencse, hogy az idén a várt árvíz elmaradt. Az előzetes szakvélemények szerint a töltésnél az altalaj silánysága miatt kb. 30 cm süllyedéssel kell számolnunk. A süllyedés egyik fele az építkezés alatt, a másik fele az építkezést követő pár év alatt következik be. A későbbi süllyedés minimálisra való szorítása érdekében a végleges útburkolatot csak az építkezés befejezése előtt helyezzük el. A várható süllyedés készítette a tervezőket arra, hogy merev burkolat helyett úgynevezett lélegző burkolatot tervezzenek. A burkolat zúzottkő ágyazatú topeka és öntött aszfalt lesz.

Az építkezést négy évre tervezték, bár a régi ártéri híd bontása miatt a munka valószínűleg elnyúlik 1963 közepéig. Ezen időszak alatt 4000 m³ betont, 120 vagon cementet, 200 tonna gömbvasat, 800 vagon zúzott követ, 130 000 m³ földet építünk be. Ezek a számok nem szakemberek számára is érzékeltetik a feladat nagyságát, melynek megoldásaként 1962-ben — az ország első állandó hídja építésének 400 éves jubileumára — már a nagyszerű kész hídban fogunk gyönyörködni.

Bándy Iván — Kaposvári Gyula

Jegyzetek:

1. Zoltai Lajos: Debrecen a török uralom végén. Magyar Gazdaságtörténeli Szemle, 1903. évfolyam.
2. Evlia Cselebi török világotutazó magyarországi utazásai 1660–1666. Fordította: Karácson

- Imre. (Török-magyarokori történelmi emlékek, Bp., 1908. IV. kötet, 212. p.)
3. Történelmi feljegyzések a karcagi ref. egyház „Meghaltak” című anyakönyvében.
4. Bernát Gáspár: Utazás az Alföldön című útirajzából, 1856.

A migráció emléke jászsági és kiskunsági mondákban

Jászfényszaru községben 1743-ban felkerekedett mintegy kétszáz család, hogy a törököktől jórészt elpusztított és most újra betelepülő Kiskunszágban keressen új otthont. Sorsuk *Kiskunfélegyházára* vezette őket.¹ Kétszáz évvel később — 1949-ben — kutatást folytattam fenti helységekben, hogy megállapítsam: *él-e és milyen formában az egykori kivándorlás, illetve betelepülés emléke a helyi lakosság körében.*

JÁSZFÉNYSZARU:

A községben élő hagyomány, hogy „*régen innen sokan elmentek Kiskunfélegyházára*”.² Adatközlőnk Kiskunfélegyháza nevét azzal magyarázza, hogy innen — állítólag — sok Kis nevű család költözött Félegyházára.

Bartos Imre³ szerint „*Kiskunfélegyháza a Jászságnak valamikor pusztája volt. Az ottaniak legnagyobb része innen származik, még a neveik is olyanok, mint a mieink*”.

Rózsa Lajos általános iskolai tanuló közli: „*Otthon hallottam, hogy az öregharangot kétszáz éve elvitték Félegyházára*.”⁴

Dugonics Nándor⁵ így emlékezik a régi eseményre: *Községünkben „ki is költöztek Félegyházára. Azért lett Félegyháza, mert mindent megfizettek: a pénzt, s a templomi kegyruhákat, mindent. Szájról szájra száll, hogy elvitték a nagyharangot és a lélekharangot. Ez körülbelül kétszáz éve volt”.*

Jászfényszarun tehát elevenen él a kiköltözés emléke. Ennek időpontját is jól őrzi a hagyomány, mely szerint a kitelepülők a harangot, stb. is magukkal vitték. Általában a kiköltözés hagyományában az foglalkoztatja a nép fantáziáját, hogy a kitelepülők mit vittek el magukkal községükből.

KISKUNFÉLEGYHÁZA:

Kiskunfélegyházán — hasonlóan Jászfényszaruhoz — megtaláljuk az egykori migráció emlékét. A város nevéől különféle magyarázó mondák élnek⁶, ezek a betelepülés emlékéhez kapcsolódnak.

„*Én úgy hallottam, hogy az egész templom fából volt. Tornya ledőlt, akkor építették a mostani templomot*.”⁷

Pálos Oszvald általános iskolai tanuló szerint „*A Szt. János szobor helyén volt a fatemplom*”.⁸

Az idős Szabó István már többre emlékezik: „*Mikor megszállták a magyarok Félegyházát, akkor magukkal hajtották a falkát, mindennel gyűttek együtt. Öregapám beszélt, hogy valami száz házat kaptak. Szent János körü építettek egy kis fatemplomot. A mostani öregtemplomot a megszállás után húsz évre építették*”. — A betelepülők korábbi lakóhelyéről nem tud.⁹

„*A magyarok a fatemplomot úgy hozták magukkal. Útközben elveszítették a tornyát, azért lett Félegyháza*.”¹⁰

„*A mostaniak ősei Jászságba jöttek*.”¹¹

„*Jászfényszaruból hozták a fatemplomot*.”¹²

„Jászfényszaruból keveredtek ide katolikus őseink. A nagyapám is onnan jött.”¹³

Az alábbi adatközlőknél keveredik a jászfényszarui és egyéb beköltözések emléke.

„Zenia felü gyűtt negyven család. Fatemplomot hoztak magukkal. Az egytornyú templom későbbi.”¹⁴

„Nagyanyámtu hallottam, hogy a magyarok Ellépusztáru 1743-ba gyűttek be ide. Egy fatemplomot csináltak a Szent János téren.”¹⁵

Kiskunfélegyházán tehát élő hagyomány, hogy az ősök — részben — a jázsági Jászfényszaru községből költöztek be. A monda szerint fatemplomot hoztak magukkal. Egyesek a beköltözés idejét is tudják, másoknál viszont a különböző beköltözések emlékének keveredését figyelhetjük meg. A hagyomány legelevenebb része arra vonatkozik, hogy mit hoztak magukkal a betelepülők. Figyelemre méltó a légvonalban egymástól közel száz kilométerre fekvő két helységben élő azon rokon hagyomány, hogy Jászfényszaruból nagyharangot vittek el, illetve Kiskunfélegyházára fatemplomot hoztak magukkal a telepések. Feltehetően a hagyománynak ez a része is hiteles. A ki- és beköltözés helyén egyaránt él tehát a 200 év előtti migráció emléke, részben mint a vándorlás tényére vonatkozó pusztá hagyomány, részben pedig mint monda, mely az elszállított templomra, vagy harangjára vonatkozó reálisabb színezetű részletei mellett már a Kiskunfélegyháza nevére vonatkozó teljesen mesei elemeket is tartalmazza. A hiteles, de szárazabb hagyomány, és a bővebb, sokrétűbb monda viszonya itt is közismert; utóbbi jobban foglalkoztatja a nép fantáziáját, éppen ezért nagyobb a szerepe a nép tudatában.

Szentmihályi Imre

Jegyzetek:

1. Szerlemhegyi Tivadar: Kiskunfélegyháza város monographiája. Nagykovács, 1832. 56. kk.
2. Közli: id. Rimóczi István, szül.: 1871., Jászfényszaru.
3. Szül.: 1869., Jászfényszaru.
4. Általános iskolai gyűjtés. Az osztályban még hatan hallották.
5. Szül.: 1877., Jászfényszaru.
6. A mondaváltozatok szerint a város félig épített templomtornyóról; fél-, illetve fél-tetős házról stb. nyerte nevét.
7. Közli: Terjék Mihály VII. o. tanuló, Szt. János téri Általános Iskola.
8. A fatemplomra és helyére vonatkozó hagyomány általános.
9. Szül.: Kiskunfélegyháza. A 38 éves adatközlő egész életében pásztor volt.
10. Közli: Drozdik Ferenc általános iskolai tanuló. — Általános. Az osztályban — az adatközlőn kívül — még 19-en tudják ugyanígy.
11. Közli: Fekete László általános iskolai tanuló. — Általános. Az osztályban — az adatközlőn kívül — még 15 tanuló tudja ugyanígy.
12. Közli: Iványi László általános iskolai tanuló. Még 4 tanuló tudja így.
13. Közli: Pintér László, szül.: 1875., Kiskunfélegyháza.
14. Közli: Varga József, szül.: 1872., Kiskunfélegyháza.
15. Közli: Nagy Jánosné, 63 éves, szül.: Kiskunfélegyháza.

Viaskodó táltosok a nagykunsági néphitben

A magyar néphit legsajátosabb alakja a *táltos*. A tudományos kutatás bebizonyította, hogy a hozzá kapcsolódó hiedelmi képzetrendszernek nincs olyan részlete, amely ne lenne meg keleten élő rokonnépeink sámánhitének képzetei közt, de nem is hiányzik belőle egyetlen olyan mozzanat sem, amely sámánhitű rokonaink képzetkörének lényeges vonását alkotja.¹ Így tehát a táltosról szóló hiedelmi hagyományok népi kultúránk legősibb rétegébe tartoznak; azok az apró babonás történetek a táltosok viselt dolgairól, amelyeket főként idős pásztorok, tanyai életben öregedett emberek apáik, nagyapáik után vagy saját élményük gyanánt olykor-olykor elmesélgetnek, szövedékükben népi műveltségünk legősibb emlékeit őrzik. A nagykunsági puszták szilaj pásztorai, meg a szomszédos Nagysárrét náderdős mocsarainak elzárt világában élelmeskedő pákászok körében mindvégig különös hűséggel hagyományozódtak az ilyen históriák, hitegetvén ezekkel magukat és egymást.²

A Nagykunságon avval tartották a régi öregek, hogy a táltos természetfölötti képességekkel rendelkezik; csendes, magábahúzódo, de hatalmas erejű, hozhat esőt, jégverést, támaszthat vihart, de el is háríthatja ezeket, előidézhet betegséget, dög-vészt, de gyógyíthat is, a más ember számára láthatatlan dolgokat is látja, így az elásott kincset is a földben, tudja a múltat és a jövőndöt, bikává vagy csödörré is átváltozhat, ha úgy jön sora. Általában jóindulatú, segítségére van az embernek. Jobbadán tejen él, egyebet alig eszik. De táltos csak abból a gyerekből lesz, aki foggal vagy tizenegy ujjal jön a világra. De az ilyen is csak úgy nyeri el a teljes „tudományt”, ha a próbát kiállja, s bikává vagy csödörré változott alakban megvív a szintén átváltozott vén táltosokkal a határ valamelyik halmán, kis porongján. De a viaskodásra, birkózásra „próbán” túl is gyakran sor kerül. Sőt a hagyományból az tűnik ki, hogy a táltosoknak az egymással való szinte örökös viaskodás a legjellemzőbb vonásuk.

E rövid cikk keretében néhány példával azt mutatom be, miképpen meséli el a nagykunsági néphagyomány ennek a táltosokra annyira jellemző szertartásszerű viaskodásnak körülményeit és lefolyását.

Azt mondják, hogy a máig emlékezetes *Takács Pista* is foggal született valamikor a múlt század 50-es, 60-as éveiben. Tanyán laktak a szülei, karcagi földön, a Konta nevű határrészen. Némely cselekedeteit a régi dolgokat jól ismerő *Demeter István* juhász mondta el nekem 76 esztendőskorában, 1944-ben.

— A fiú már betöltötte hetedik esztendejét, amikor úgy tavaszi időben kinn üldögtél a tanya sarkánál. Nagyon csendes gyerek volt. Nagy szemeivel elnézegette a fellegeket. Osztán amint nézegette, nézegette a fellegeket, hát egyszer csak elaludt. Hiába költögették, akár a halottat. Még ki is meredt, csak éppen hogy a teste nem hült ki, meleg maradt. Na osztán apja, anyja sirtak-rítottak, hogy mi lesz már evvel a szegény gyerekekkel! Hát az lett vele, hogy hét nap, hét éjszaka aludt egyvégtében. Nyolcadnap reggelén avval ébredt, hogy „idesanyám, adjék egy csupor tejet”. Mikor megitta, lekókkadt a feje. „Nagy gond szakadt az én nyakamba!” — azt mondja. Kérdezgették, beteg-é, mi je fáj. „Fáj nekem minden csigolyám — azt mondja —, mintha vésővel feszegetnék”. Takargatták volna a dunyhával, hogy „pihenjél, kisfiam”. De nem volt nyugta, kimászott az ágyból. „Nem érek én rá — azt mondja —, nekem még máma birkóznom kell”. Arra vélték, fére beszél. „Ugyan, kivel birkóznál, kisfiam?” Kimutatott az ablakon. „Menjenek ki csak, akkor meglátják, kivel!” Egy dülföldnyi távolságra, a tanyával szemben volt egy kis porong. Az eresz alól nézték, hogy annak a kis porongnak a tetején hetvenkedett egy kormosnyakú bika, két nagy bogár szarvával öklelődzött a tanya felé. Mire visszaléptek a kis tanyaházba, Pista gyerek már nem volt sehol, elillant, mint a pára. De ekkor már délről jött felfele egy

nagy sötét felleg. A vihar még a vedret is felrántotta a kútból, osztán az ostoron az ágashoz verdeste. A porongon meg a nagy kavargásban ott hánytavetette egymást két bika, a nagy kormosnyakú, meg egy szőke. Eleinte amaz inkább győzte, már úgy látszott, összetöri emezt, hanem egyszer osztán megfordult a kocka, a szőke a hasa alá vetette a szarvát, osztán úgy lelökte a porongról, hogy a nyakán fordult meg. Amint ez megtörtént, mindjárt elült a vihar. Hát amint elült a vihar, osztán kitisztult, látják, hogy a gyerek amoda vánszorog előfele a dülőúton. De nagyon el volt csigázva! A gúnyjának csak a ringye-rongya lógott rajta, még a gatyából is kimaradt mindene, eleje, hátulja. „Nem baj — azt mondja —, visszaszorítottam ökelmém, ahonnan elindult, az apavári derékba. Ha leteper, sose láttak volna idesapámék, mehettem volna földetlen-földdé!”

Viaskodó táltosbikák. (Szarú sőtartó karcolt díszítése.)
(Szűcs Sándor gyűjtése.)

Demeter juhász képzeletét annyira foglalkoztatta ez a táltos-viaskodás, hogy fiatalabb éveiben ezt karcolta rá szarú sőtartója oldalára, díszítésül. De — miként mondotta — több alkalommal is viaskodott még Takács Pista.

— Már akkor nagyobbacska siheder volt. Aratáskor történt. Kinn ettek a tanya előtt, oda volt kitéve az asztalszék. Osztán amint ott ebédelték az árnyékban, hát egyszer csak megállt a kanál a Pista kezében, a szeme meg elmerült messzire, naplementnek. Mint aki megneszelt valamit, egy kis ideig arrafelé figyelt. Az apja csak megcsóválta a fejét, hogy mi van már megint evvel a fiúval. Az meg felállt, otthagya az ételt, megigazította a korcát, a boeskorát is szorosabbra kötötte. „Tán menni akarsz, hékás, valahová?” — kérdi tőle az apja. „Ha nem mennék — azt mondja —, maguk vallanák kárát. Ami élet rendben van, meg azt a sok vontatót, amit már összeraktunk, mindjárt lehordaná az idő az érbe. Ahol van ni, az öreg Pintye, az oláh táltos, ide szeretné nyomni a vihart, ha elébe nem állanék!” Csakugyan, akkor már látszott az ég alján a nagy fekete borulás. Pista meg elkerült a tanya mögé. Az aratók utána oldalogtak, hogy na, mi lesz most! De már csak annyit láttak, hogy egy szép vállas fiatal bika kanyarodott elő a tengeriből, osztán leszegett szarvval nyargalt naplement irányában. Azután már csak a morgását hallották a kötötte, meg, hogy megszűnen bögnék a bikák... De nem esett semmi kár. Pista jól elébe állt a csapásnak. Olyan formán, hogy legyőzte az öreg Pintyét. De nehéz küzdelem lehetett, mert csak másnap került elő a fiú! Nem szólt semmit, egyenesen ment az ölba, osztán a szénatartó melletti padkára volt vetve a bunda, azon végig hasalt. Amint nyakába libbent a kurta ing, hát habos volt a háta, összegyűlt a verejték a gerince völgyében. Ilyenkor magára hagyták, behúzták rá az ajtót, hadd pihenjen.

— A Kecseri szomszédos határrész volt, nagy darab legelőföld, azidőt még vizes, nádasos. Ott pástorkodott az öreg Meggyesi István. Gulyás volt, zsíros hajú, csimbókos vénember. Egyszer odament hozzá ez a Takács Pista. Mert sokat kóválygott, bolyongott. „Adjék egy korty tejet, István bátyám, ha nem sajnálja tőlem”.

„Dehogy sajnálom — azt mondja ökelme —, nesze, ihol van ni, váljék egészségedre!”
 Avval, amint seggre ült a fiú a kunyhó tövében, a térde közé állított egy fejőrocskát, színültig friss, habos tejjel. De ökelme váltig tekintgetett körülfele. Mert a zsembékosból, meg a nádas közül ijedezve szálldosott, csapongott a rengeteg madár. Vিজogtak, visongtak. Látszott, hogy lesz valami idő. „Nem félti kend a jószágát?” — kérdi a fiú. „Hát már hogyan félténém, hé!” „Féltheti is, kend — azt mondja —, mert Bagó Ferenc bátyám meg akarja pocsókolni a gulyát, keserves nagy kártétellel. Látja kend, hogy milyen feketén bodrosodik, tornyosodik?” Erről is azt híresztelték, hogy táltos. Pásztor lett volna tulajdonképpen, túri földön-e, vagy Keviben. „Na, de bizza rám kend — azt mondja Pista —, élébe megyek én, hiszen éppen avégett jöttem!” Amint ezt kimondta, odébb tette az üres rocskát, féloldalra dőlt a kunyhó tövében; osztán szemére húzta a magos süveget, mint aki jót akar aludni. „Van még időm bőven” — azt mondja. Az öreg Meggyesi meg pislogott az égálgára, hogy mit csinál egyedül a gulyával, mert a bojtár benn volt sorkosztért. A Vajas felől támadt az idő. Nagybacska nádas volt ez a karcagi, meg a kisújszállási határnál, a közepében egy kis porong domborodott. Hát egyszer csak szél kavartodott arról. Oda kapja a szemét az öreg Meggyesi, hát látja, hogy a fekete felhő már leereszkedett a nádasra, a porongon meg ott ökleli egymást a két bika, egyik füstös, másik szőke. De viaskodnak, hányják-vetik ám egymást ugyancsak! A gulya meg áll, mint a cövek, osztán feltartott fejjel hallgatja a rettenetes nagy bikabögést, amint viaskodtak. Ökelme meg káromkodott, szidta a füstöst. Nem hiába, mert egyszer csak zuhó, belehajította a szőke a nádasba! Avval el is tűnt minden, se felleg, se bika tovább!... Mire az öreg Meggyesi vissza ért a kunyhójához, Takács Pista már megint ott aludt, mintha el se mozdult volna onnan. Csak neki volt pirosodva az orcája, a verejték meg csorgott róla. Látszott rajta, hogy az elébb viaskodott.

— Egyszer, rekkenő nyár volt, látják a Szarka-féle tanyából, hogy nagy forgószél nyargal végesvégig a Kölesgáton. Azután lefordul a töltés tetejéről, osztán karikázik egyenest a tanya iránt. De nem ért el odáig, egy nagy szénakazalnál elült a pora. Mindjárt mentek is a nézésére, hogy nem borzolta-e meg a túlsó végét. Nézik, hát látják, hogy a hűvösebben ott fekszik hanyattgódva egy szűk gatyás, nagy, vékony fattyú, süvege a képén, bocskoros két lába széthányva. Már akkor úgy aludt, mint a tej, szussza se volt. „Mit kéne vele csinálni?” — így. A fiatalnak mindjárt csinytalanságon az esze. De az öreg Ostoros Nagy János, aki ott lakott a tanyában, megfenyegette őket: „Egy ujjal se merjétek pisztítani!” — azt mondja. „Takács Pista ez, te, a táltos! Meglássátok, hogy ennek most valami ügye van errefelé, ahhoz készülődik”. Majd napszállatkor látják, mert félszemük mindig ott volt dolguk: kőzben is, hogy ugyancsak koporcol befelé a tanyába. Köszön. Fogadják. „Sietek — azt mondja —, csak innék egy csupor tejet, ha adnának”. Adtak neki egész köcsöggel. „Mi járatban vagy, Pista fiam?” — kérdi tőle az öreg Ostoros. „Örzöm a határt — azt mondja. — Olyan itéletidő készül amoda ni, hogy ha az feljön, elseprí kendteket mindenestől”. „Hát, Pista fiam, azt már csak ne engedd, hogy jószágostól együtt rakásra vesszünk itt”. „Több gondom van nekem arra, mint kendnek” — azt mondja. Na, most már láthatják, milyen fekete felleg gomolyodik feléle, amarra ni. Abból előugrik egy hosszúserényes piszra csödbő. De én már ott várom, adát a Nagyhármaskútnál a porongon, osztán visszarúgom, ahányszor fel mer jönni, annyiszor.” „Nehéz lesz ez, Pista fiam! Ne segíünk?” De már szaladtából kiáltotta vissza: „Ha nem félnek, a vasvillát vágják a szügyibe, rám ne ugordják!” El is mentek, az öreg Ostoros is, hogy majd segítenek neki. De csak bámuldoztak. Olyan szél, por, felleg kavargott, hogy látni is csak imitt-amott látták a rugdalózdó, ágaskodó két csödbőrt, arról meg szó se lehetett, hogy hozzájuk férközzenek! „Menjünk innen, hé, haza — azt mondja az öreg Ostoros a legényeknek —, nincs itt mi ránk szükség!” De még csak azután néztek nagyot: mire haza értek, Pista már az ól előtt tanyázott! „Na, most már ne féljenek kendtek!” — azt mondja.

Csörsz Istvánra is többfelé emlékeznek még a Nagykunságon. Táltosnak mondták őt is. Foggal született. Vákánt Lőrincné Csombordi Mária 78 esztendő s karcagi parasztasszony személyesen ismerte, s így beszélt róla:

— Kinn laktunk a tanyán, a Tarattyó út mentén, a Cigányfertonél. Hét éves forma kislány lehettem, mikor ez a Csörsz István oda szegődött villásnak, nyomtatáshoz. Jut eszembe, hogy szép, piros, fiatal legény volt, erős, hat ember helyett is bírt dolgozni. Nem volt olyan markos legény, akin ő túlment volna. Hanem egyszer osztán az történt, hogy megállt az ágyás szélén, elébb csak nézett nyugat felé, mintha látott volna arra valakit, azután felemelte az öklét, osztán megrázta: „Megállj csak, te... mindjárt megyek én..., megállj csak!” Az emberek csak néztek egymásra, hogy

mire véljék ezt. „Hát te, hé, kinek kiabálsz?” Belevágta a favillát a vontatóba. „Látják, hogy milyen felleg jön felfele az ég alján?” Ráhagyták, mert csakugyan úgy volt. „Hát az bizony, hékás, jön!” „Ha látják, akkor nézzék meg jobban! Benne egy nagy bika, látszik a két fekete szarva, meg hogy csapkod a farkával. Muszáj nékem avval megbirkóznom, mert ha kushadok, medvét fognak kendtek!” [Elázik a szérü, a gar-mada, nem lehet tovább nyomtatni, szórni.] De amint ezt kimondta, akkor már nem is volt ő sehol. Csak egy nagy porfelhőt láttak a tanyaudvar végében, benne egy nyar-galó bika hátulját. A Borsihalomra leereszkedett a nagy fekete felleg, forrt, kavargott. Mondták az emberek: „Gyertek, hé, segítsünk Istvánnak!” De mire odaértek volna, szépen kitisztult az ég. Pistát se lették sehol. Otthon találták meg a tanyában. A já-szolban aludt. Az inge fel volt hasadva a nyaka szegéséig, bal gatyaszára egészen a korcáig. De testén nem volt egy fikarcnyi karcolás se. Legyőzte a másik táltost. „Ráér, hadd pihenjék!” Hanem mikor felkelt, idesapám nagy tiszsznyát tett neki. „Eredj, fiam, utadra. Úgy látom elég dolgod lehet neked másfele is.” Mert idesanyám nagyon félt tőle, hogy olyan habalygós volt. El is ment. „Jól van, Csombordi bácsi — azt mondja —, éppen ügyis indulnom kell Kunhegyesre, várnak!” Ott megint birkóznia kellett valamelyik másikkal.

Több érdekes történetet tudott Csörsz Istvánról az öreg Perge Gergely is, aki-nek a Makkodnál volt a tanyája. Egy viaskodás históriáját így mondta el:

— Egyszer idesapámék Nádudvarra indultak, Karcagról, szekérral. Az Üstökér gátjánál látták, hogy Csörsz Pista fekszik a híd alatt, mintha agyonütve vetették volna oda le. Feje az árnyékban, egyebe a napon. Nem bánta. Aludt. De mikor a Zádor hídhoz értek, akkor már nem hittek a szemüknek, amíg le nem szálltak a szekérről, osztán jól meg nem vizitérozták: Csörsz Pista aludt a híd lábánál! „Hozzá ne nyúl-jatok!” — azt mondja az öreg Karsai, mert az is ment a szekéren. De még ez semmi! Mikor felértek a Bengecsek hídjára, csak elámultak: a híd karján Csörsz Pista lógáza a lábát! Intett a kezével, hogy álljanak meg. „Hová mennek, bátyám?” — azt kérdi. „Megyünk, hé, Nádudvarra”. Megesőválta a fejét, mint aki nem helyesli a dolgot. „Dehogy mennek!” — azt mondja. „Csak szántsándékkal nem mennek alá ennek a csúnya időnek!” Váltig nézegették azt idesapámék már elébb is, amarra mennyire be van borulva az ég, valami pocsék idő ígérkezett. Dehát úgy vették, hogy ha esik-fű is, az utas azért mehet. Még az öreg Karsai szólt vissza, ökelme szeretett beszél-getni az ilyen tudományosokkal. „Hát, öcsém, ha mi nem is mennénk alá ennek az időnek, az jönne fölébünk!” Pista megrázta a fejét, nemet intett. „A Tiszáig szeretne menni — azt mondja —, de én itt a határnál megállítom! Maguk meg a szele elől húzódnának le a híd alá, ott várjanak meg engem!” Amint ezt kimondta, leugrott a híd karjáról, két markával megkapta a szekér farát, osztán lovastól együtt könnye-desen visszafordította. Aival ő búbjára csapta a süvegét, köszönt, elment. Idesapá-mék meg összenéztek: mit csináljanak! Teringette-faszekere, lehajtottak csakugyan a híd alá, levetették az istrángot, kizaboláztak, enni löktek a lovaknak, ók maguk pe-diglen felmentek a hidra, osztán ott hallgatták messziről az idő zúgását. „Jobb is, hogy a híd alá álltunk, hé!” Most már maguk is belátták. Elbújt a nap, desötétült az ég, zengett, villámlott. Egyszer csak nagyot rikkant az öreg Karsai: „Oda nézzetek, hé!” Az Agota csárda mögött, a halom tetején két nagy bika szörnyen dulakodott. Bömböltek, homlokkal mentek egymásnak, szarvukat összeakasztották. Messze esett a hídhoz, de jól látták, mert villogtak a viharban. Egyszer osztán a fehér úgy felha-jította a kormost, csak úgy sorjádzóit, tán le se esett többé. De ha leesett, akkor meg szétmállott a földön, nyoma se maradt. Míg az oda fenn handarikázott, ez megfor-dult, elkezdett nyargalni. Amint közeledett, látszott, hogy egyenesen a hídnak tart. „Aki megistenelte — azt mondja az öreg Karsai —, most már meneküljünk!” De alig ugráltak a híd alá, Pista már felülről kiabált utánuk (mert ő volt az a bika): „Na, bátyám, most már mehetnek dolgukra, ha csúnya világot akarnak látni!” Mihelyt tel-jesen kitisztult, folytatták az útjokat. A karcagi határnál mint a lénia, úgy állt meg az idő, de a nádudvari földet, meg amodább porig verte a jég. A nádudvari tanyákon mindenütt kérdeztették idesapáméktól: „Hogy menekedtek meg kendtek, ebben az itéletidőben?” Ők osztán elbeszélték, hogy jártak, mint jártak, milyen szerencsések voltak. Odaát a Német-kútnál az öreg tanyás csak bólogatott: „Elhiszem, hallják, mert magam is láttam, hogy a nagy esésben két bika rúgta a halom tetejét, ott a határok-nál, nyomták, szarvalták egymást”.

Gondolhatjuk, hogy az ilyesminek hamar híre futamodott a környéken, s mi-ként látjuk, gyökeret is vert az emlékezetben.

Bolygó Szabó János is nevezetes táltos volt valamikor. Rokonsága ma is él Kar-cagon. Azt mondják, hogy őt a tudománya miatt kitiltotta a városból az előljáróság.

Hiszen, mint juhász ember, nem is szeretett ő falak közt lakni. A rétben, meg a szellő-járta mezőn töltötte el az életét. A határbeli emberek tisztelték, becsülték.

— Egyszer Karcagot, Kisújszállást, meg Túrkevét ő mentette meg a jégveréstől. Nagyon régen történt ez, abban az időben, amikor ezekben a városokban császári katonák voltak elkovártélyozva, mégpediglen cseh katonák. A Morgóba, Tigrisbe ők is elmengettek. Így esett, hogy egyszer nekiszaladtak az ónosfáknak, fokosoknak. Nem maradtak kaptatlanul a legények se, az igaz, de a kovártélyosokat takarosan pakba tették. Mert éppen vásár volt, osztán a három város legénysége vállat vetett. Na, de volt ám a cseh katonák közt egy táltos is, osztán ez azt mondta magában: „Hát ez már megtörtént idáig, csakhogy végét majd én vetek!” Úgy gondolkozott, hogy „megálljatok kunok, most jön az igazi birkózás, de ezt késő ivadékokotok is megsiratja majd”. Felindult, hogy megvív a kunsági táltossal, legyőzi, mint a semmit, osztán úgy elvereti a három város határát, hogy még a legvastagabb fának is csak a csonkja marad. Igenám, de Bolygó Szabó idejében megálmodta, milyen veszedelem készül! Akkoriban Apavára alatt volt a tanyahelye, nádkunyhója, karámja, osztán mikor a cseh táltos kinn koválygott, hogy az időt feltámassza, útját állta. Bika képében volt mind a kettő. Mindig így találkoznak a táltosok, mert ilyen az ő törvényük. A nádas közt éppen egy nagy szigeten találkoztak. Homlokkal összemertek, szarvukat egymáséba akasztották, forgolóztak, azon erőlködtek, hogy melyik fordítja hátára a másikat. Viaskodtak erősen. Egyszer osztán Bolygó Szabó félre ugrik, osztán hatalmas szarvát beledöfi a másik hasába! Evvel annak már vége is volt! Elterült, oszt kimúlt. Majd osztán másnap, mikor mennének ki gyakorlatozni, hát a nagy cseh katona ott fekszik az ágyában, kimeredve! — Így történt, csakhogy nem mindenkinek jut már ez eszébe. De azért a karcagi határnak azt a részét, ahol viaskodtak, még most is úgy ismeri mindenki, hogy Cseh-sziget.³

Ezek a „történetek”, melyeket a hagyomány motívumaiból valóban élt emberek személye köré font a népi képzelet, magukba foglalják a táltosviaskodásra vonatkozó nagykunsági hiedelem lényegét.⁴

1. A táltos a viaskodás előtt mély álomba merül. Takács Pistát is hét napon át „hiába költögették, akár a halottat. Még ki is meredt, csak hogy éppen a teste nem hült ki”. Vagy másik alkalommal: „úgy aludt, mint a tej, szussza se volt”. Miként Nagyszalontán írta Arany János a Toldi IV. énekében:

*De azért nem hal meg, csak olyaténképen,
Mint midőn az ember elrejtezik mélyen,
És mikor felébred bizonyos időre,
Csodálatos dolgot hallani felőle.*

Nyilvánvaló, hogy itt nem közönséges alvásról van szó, hanem elrejtezésről. Mondják is: „...ennek most valami ügye van errefelé, ahhoz készülődik”. Néha nem elalszik a táltos, hanem mintegy magába réved, feledve környezetét. Egyik történet szerint: ebédeléskor „egyszer csak megállt a kanál a Pista kezében, a szeme meg elmerült messzire, nplementnek. Mint aki megneszelt valamit, egy kis ideig arrafelé figyelt”. A másik táltos legény, Csörsz István is munka közben egyszer „megállt az ágyás szélén, elébb csak nézett nyugat felé, mintha látott volna arra valakit, azután felemelte az öklét...” A táltos ilyenkor, az elrejtezés, a révület ideje alatt szerez tudomást róla, kivel, mikor, hol és miért kell viaskodnia.

A Takács Pista próbatételkori alvásában a sámánavatás egyik fontos mozzanatának: a *feldarabolás*nak párhuzamát tételezhetjük fel. A hiedelem szerint a sámán testében több csontnak kell lenni, mint más emberében. (A táltos is foggal vagy tizenegy ujjal születik.) A felavatandó jelöltet tehát elrejtezés alatt a sámán ősök feldarabolják, hogy ezt a többletet megkeressék, majd nyomtalanul ismét összeillesztik. Az erre való tudattalan emlékezés mondatja a táltos gyerekekkel: „Fáj nékem minden csigolyám, mintha vésővel feszegetnék”.

2. *Táltosaink bika, ritkább esetben csödör alakjában viaskodnak.* Általában fizikai átalakulásról szólnak a történetek. Sajátságos azonban, hogy az átváltozás módját, mikéntjét nem mondják el. Úgy tüntetik fel, hogy ez nem az emberek szeme előtt történik, hanem éppen olyan pillanatban, amikor a jelenlevők nem figyelik a táltost. Csörsz István is eltűnt, amíg az emberek a sötét fellegét nézték, már csak egy porfelhőben nyargaló bika hátulját látták. Takács Pista pedig úgy tett, hogy „elkerült a tanya mögé. Az aratók utána oldalogtak, hogy na, mi lesz most! De már csak annyit láttak, hogy ... egy bika kanyarodott elő a tengeriből”. De akad néhány

olyan adat is, amely mintha azt sejtetné, hogy a táltos nem alakul át testileg, hanem elrejtezett állapotában, a révület ideje alatt a „párája” ölti fel a viaskodó állat alakját, s ha ez legyőzetik, a táltos is meghal. Mint pl. Bolygó Szabó történetében a cseh táltos.

Az ellenfél kormos, füstös, sötét szőrözetű, emez világosabb színű. Ezáltal is talán annak veszedelmes voltát akarják kifejezni s így megindokolni az emennek adott vagy felajánlott emberi segítséget, vagy talán ezáltal is nagyobbak akarják feltüntetni a segítség nélküli győzelmet. Más feltevés szerint a viaskodó táltosok színbeli különbözősége azt bizonyítaná, hogy van fekete (rossz) táltos, és fehér (jó) táltos. A nagykunsági (sem a környező területekről származó) gyűjtésekben azonban nincs olyan adat, amely e föltevés mellett szólna, amely sejtetné azt, hogy egyik-másik táltos csak jót vagy csak rosszat cselekszik akár a maga városával, nemzetségével, akár idegenel. Másfelől sem került elő vitathatatlan bizonyíték.

3. *A viaskodás színhelye szinte minden esetben valamelyik halom vagy ennél alacsonyabb laponyag, porong.* Az ellenfél sötét felhóval érkezik oda vagy abból ugrik elő. Viaskodáskor nagy szél kavarodik, amit táltosszélnek hívnak.

4. *Viaskodás után a táltos fáradt, kimerült.* Ruhája többnyire tépett, gyakorta a testén is látszanak sérülések. Ilyenkor nem faggatják, engedik, hogy pihenjen.

5. *A történetekből kitetszően a viaskodás kizárólagos célja a kedvezőtlen időjárás elhárítása, illetőleg előidézése.*⁵ Gyakori, hogy a haragos táltos jéggel vereti el a határt, el akarja áztatni a szérűt, a garmadába gyűjtött gabonát, nagy viharral szétugrasztja a gulyát, ménest. Ez az egyhangú kép, történetről történetre ismétlődő motívum azonban jelentékenyen módosul, ha az időjárással kapcsolatos némely hagyomány figyelembevételével vizsgáljuk. Így pl. több évtizedes néprajzi gyűjtésem során nem egyszer hallottam emlegetni elbeszélgető öreg pásztoroktól, hogy a marhavészt, a jószágok közt fellépő különféle nyavalyát „az idő hozza”.

— *Az öreg Dakli Kovács gulyás beszélte, hogy mint gyermek (kb. a múlt század közepén) egy ízben a Hortobágy mellett bojtárkodott. Egyszer azt mondja nekik a számadójok, mert többen voltak bojtárok: „Látjátok azt a nagy tarka borulást? Meglássátok, hogy amerre az megöntözi a mezőt, ott elhull a jószág”. Be is telt a szava. A Borsós-halom tájékaig jött fel az idő, nézték a vonulását. Osztan náluk semmi kár: se esett, az angyalházi részen, a szomszédban pediglen a kősélyszegi gulyások nap mint nap dögöt nyúztak. Pedig szebb volt a mezejük.*

Így tehát az „idő” nem csupán a termést pusztíthatta el, hanem dögvészt is okozhatott. S inkább erre gondolhatunk, midőn egyik történetünk szavai szerint Bagó táltos „mez, akarja pocskolni a gulyát, keserves nagy kártétellel”, és nem arra, hogy szétszóratja a viharral, a jégveréssel, villámcsapással pusztítja.

Történeteink ilyen vonatkozásban már elszíntelenedtek, a pásztori állattartás megszűnése után a földműves ember szempontjai érvényesültek bennük.

Szűcs Sándor

Jegyzetek:

1. Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest, 1958.
2. Szűcs Sándor: Az „égbenyúló fa” a sárréti néphitben. (Ethn., 1945.) — U. a.: Ősi mintájú ábrázolások pásztori eszközökön. (Ethn., 1952.)
3. A Bolygó Szabó-féle monda más változatát közli Kimnach Odön: Helynevekhez fűződő mondák Karcag vidékén. (Ethn., 1903.) Bujdosó Szabó néven említi Györffy István: Nagykunsági krónika. Karcag, 1922.
4. 1. — A róla szóló hagyományokat l. még Szűcs Sándor: Pusztai szabadok, Budapest, 1937. 23. és 253. l.
4. E hiedelmeknek a sámánizmussal való kapcsolataira nézve l. Diószegi Vilmos i. m.-nek összehasonlító adatait és megállapításait, valamint „A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke” c. dolgozatát. (Ethn., 1952.)
5. Szűcs Sándor: Időért viaskodó táltosok. (Ethn., 1951.)

Egy tiszai átmetszés negyedszázados évfordulójára

Mondák, legendák megőrizték, költők megénekelték, hadba vonuló, sajtó szívé legények nótába foglalták szűkebb hazánknak egyik legszebb ékességét, szeszélyes és rakoncátlan folyónkat, kanyargós Tiszánkat. De aminek magyarázatát a mondák a csodák világában keresték, amit a költők borzongva vagy gyönyörködve, de szépnek találtak, ami a nótákban egy-egy természeti kép, találó jelző csupán, az a „hideg és célszerű” mérnöki agy számára megismerendő valóság, megoldandó feladat volt már másfél század előtt, s az maradt ma is. Az ember szolgálatába kellett állítani, meg kellett fékezni a folyót, elvenni tőle „jogtalanul” bitorolt hatalmas ártereit, termővé tenni a mocsarak helyét, akaratos hátát hajók hordására kényszeríteni, egykor életet s vagyont pusztító vad hullámait öntöző csatornák életet adó vizévé szelídíteni, zabolátlan energiáit melegről, fényről, munkáról zengő drótok áramává változtatni.

A küzdelem a folyó „betöréséért” *Széchenyi István* és *Vásárhelyi Pál* óta folyik. Abban az időben a folyó útjának megrövidítése, végleges medrének kialakítása, folyásának meggyorsítása volt az elsőrendű feladat, mivel a Tisza a sík alföldi tájra érve nem a legnagyobb esés irányában indult meg, hanem arra tekergett, amerre éppen a legkisebb ellenállást találta. Így medrét gyakran változtatta, áradásakor hatalmas területeket öntött el, visszahúzódása után mocsarasodó vizeket hagyott, hajózásra jóformán alkalmatlan volt. *Vásárhelyi Pál* a szabályozás legsürgősebb feladatának átvágások létesítését jelölte meg, mivel a meder rendezését és fejlesztését tartotta — főleg a hajózás érdekében — legfontosabbnak. E cél érdekében 101 átvágást javasolt. A gátak építését is ennek, tehát a víz irányításának, a folyás gyorsításának szolgálatába kívánta állítani. *Paleocappa Péter*, *Széchenyi* későbbi tanácsadója az ármentesítést tartotta lényegesebbnek, ezért a folyó természetes útját nem óhajtva nagyon zavarni, mindössze 21 átvágást javasolt a közép- és alsó szakaszon, s a gátakat — nagy ártereket hagyva — a folyóktól távol tervezte.

A két elgondolás összehangolásából alakult ki a tiszai folyamszabályozás és mederrendezés rendszere. A védtöltések építését ármentesítő társulatok végezték, főleg a múlt század második felében. A mederrendezés, így az átvágások létesítése is állami feladat maradt. Az első átmetszésnél, Tiszadobnál még *Széchenyi István* is jelen volt 1846. augusztus 27-én.

A Szolnoki Vízügyi Igazgatóság kezelésében álló Tisza-szakaszon (a tiszafüredi hídtól a 83. sz. ún. „Erzsébeti átmetszés” felső torkolatáig, azaz a 433,6 folyó km-től a 252,4 km-ig) 1850, vagyis e szakaszon történt átvágások megindulása óta 19 átmetszés készült el. Az átmetszések révén a folyó 136,7 km-rel rövidült meg. Az 1850—66 között létesített 16 átmetszés valóban ezzel a céllal készült. Az azóta elkészült 3 — amazoknál lényegesen rövidebb — átvágás csak az elfajult, hajózást, tutajozást veszélyeztető kanyarok kiiktatását célozta. Ez azonban jelentőségüket mivel sem csökkentí.

Csupán a képalakítás kedvéért említek meg — *Károssy Jenő* főmérnök, folyamszabályozási csoportvezető szíves közlése nyomán — néhány jellemző adatot. A rideg számokból is kitűnik, milyen óriási jelentőségű és méretű munkálatok folytak csak itt, megyénk területén is a Tisza szabályozása érdekében.

1851-ben készült el a nagykörűi 73. sz. átmetszés a 365—366, 1 folyamkilométerek között. Az 1085 m hosszú átvágással 5890 m kanyart vágtak le. Így a folyó 4808 méterrel (82%) rövidült meg. A munkálatok során 115,170 m³ földet emeltek ki.

A mindössze 640 m hosszú 76. sz. fokorui átmetszés 7726 m-es kanyart vágott le, 7086 méterrel rövidítve meg a folyó útját (92%). Kb. hasonló nagyságú kanyart metszett el a mindössze 540 m hosszú 72/1. sz. kőteleki átvágás 1854-ben.

A 78. sz. karajenői átmetszés az 1853-as esztendőben készült a 293,5—294,7 km-ek között. Az 1225 m hosszú átvágás 19,019 m görbületi hosszúságú kanyart küszöbölt ki. A megmozgatott föld 106,750 m³ volt. Előállítási és bővítési költsége alig 500 koronával maradt a 80 000-en alul.

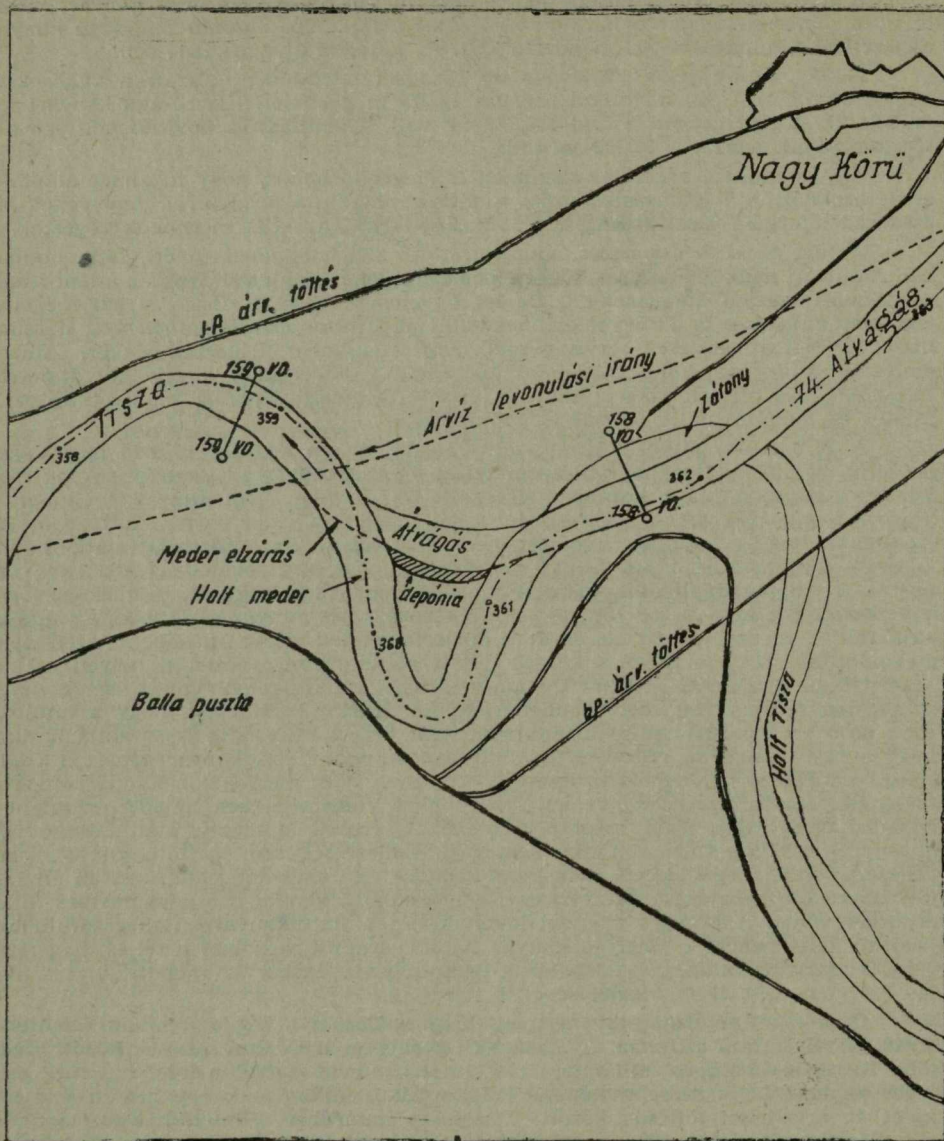
Úgy gondolom, e néhány számadat is elegendő ahhoz, hogy fogalmat alkothassunk azoknak a folyamszabályozási munkálatoknak az arányairól, amelyeket egy évszázad leforgása alatt a magyar kubikosok, technikusok és mérnökök végeztek.

Az ún. *pityókai átmetszés*, amelyen éppen 25 esztendővel ezelőtt, 1934. júniusában zúdult új medrébe a Tisza, méreteiben nem veheti fel a versenyt az imént ismertett múlt századi átvágásokkal. De ha figyelembe vesszük, hogy az azt megelőző legutolsó átmetszés is 22 évvel előbb készült el, üttörő jelentőségének kell itélnünk, hiszen a régi átmetszések tervezői már nem éltek, nem dolgoztak ekkor. Amikor emlékeim s a rendelkezésre álló adatok alapján összerakom a pityókai átmetszés történetét, úgy vélem, sikerül majd a tiszai folyamszabályozási munkáknak ezt a sajátos és monumentális típusát is bemutatnom.

A 74/2-es ún. *pityókai átmetszés* 1934—35. évben készült. 1938-ig még végeztek rajta bővítő kotrást, hogy a meder teljes keresztmetszvénye a szabályozásnak megfelelően alakuljon ki. A korábban elkészült 74/1-es nagykörűi átmetszés elkészítése után a folyó sodorvonala megváltozott: a jobbparttól a balpartra helyeződött át. Ez azt eredményezte, hogy a meder nem állandósult az átmetszés alatt, hanem kórosan elfajult. Alig 1 km hosszú szakaszon a víztömeg levonulása közben a balparttól a jobbpartra ütődött, majd újból a jobbparttól a balpartra. Ennek az lett a következménye, hogy a 360—361 folyókm-ek között éles kanyar alakult ki. Az elfajult hajtúkanyar medréből csak az előzetes mederfelvételek adtak hű képet. A felvételek megmutatták, hogy a folyó a kanyar fölött elszélesedett, s ezen a helyen csekély vízmélységű gázló keletkezett. Ugyanez történt a hajtúkanyar alatt is. A hajtúkanyarban pedig olyan méretű ellenáram, ún. limány keletkezett, hogy a tutajozás és a hajó ereszkedése szinte lehetetlenné vált. Sokszor napokig is forgatta a tutajt vagy a hajót, amíg az végre ki tudott onnan szabadulni. A kanyar géperező vontatással rendelkező hajók közlekedésére is veszélyes volt, mert a folyó sodorvonala 45 fokos szögben tört meg, s így akár hegy-, akár völgyemenetben haladt a vontató, a leghátsó uszály fara legtöbbször a törő partot súrolta. Mindezek után látható volt, hogy ezen a Tisza-szakaszon már sem gázlórendezéssel, sem a törő partok partvédezzel való megkötésével nem lehet segíteni. Sőt ezek megépítésével az említett folyószakaszon a hajózást, az árvíz és jég levonulását akadályozó körülmények állandósultak volna. A közepes árvízzel levonuló jég a hajtúkanyarban megszorulhatott, jégdugó keletkezhetett, amely a kanyar fölötti és alatti gázlóban a teljes mederszélvényt elzárhatta volna, bár e helyen a legkisebb vízálláskor is, mely a „0” víz alatt 240 cm volt, még 21 m vízmélységet is mértünk.

Csak közbetevőleg jegyzem meg, hogy a Tiszán a jégdugók nem jelentenek olyan veszélyt, mint a Dunán. A Tiszának ugyanis az árvédelmi töltések között széles, több helyen 4—5 km-es hullámere van, ahol az árvíz szabadon lefolyhat még esetleges jégdugó keletkezése esetén is. Folyamszakaszunkon csak egy helyen van szűkület az árvédelmi töltések között: Tiszanána határában, Dinnyeshát-pusztánál, de a hullámtér még itt is 100 m-rel több a megkívánt 500 m-es szélességnél. A szűkület csak 500 m hosszúságban tart, utána mind felfelé, mind lefelé tölcérszerűen szélesedik az ártér. Van olyan rész is a Tisza-szakaszon, ahol már 5—6 km-t is elér.

A pityókai átmetszés munkálatai 1933-ban a 158—159-es V. O. szelvények közötti Tisza-szakasz részletes mederfelvételeivel kezdődtek. A felvételek a folyó mindkét partjáról, valamint a mederfenék helyzetéről teljes képet adnak. Az átmetszésnél a felvételeket a 158-as V. O. szelvényéről elindított sokszögvonallal kezdtük, és a 159-es V.O. szelvénybe mint végpontba kötöttük be. A sokszögvonalat, amely párhuzamosan haladt a folyó tengelyvonalaival, 50 m-ként szelvényeztük, és a szelvénypontokra merőlegeseket állítottunk. A szelvénypontokból keresztmetszvényeket vettünk fel a folyón át a jobbparttól a balpartra. A felvett és felrajzolt keresztmetszvényekből elkészítettük a folyó részletes helyszínrajzát 1:2380-as méretarányban. A keresztmetszvények 1:200-as méretarányban készültek. A felmérések után *Zorkóczy Zoltán* főmérnök elkészítette a 700 m-es átmetszés tervét a 359,5—360,2 km között. A munka befejezéséig 202 000 m³ földet termeltek ki. A munkálatok teljes költsége 157 469 pengő volt. A tervekkel egyidőben az új Tisza-meder helyén talajfúrásokat végeztek, hogy

A pityókai átmetszés helyszínrajza.

az altalaj minőségét is megállapíthatják. A tervek elkészülte után 1934. március hó 1-én megindultak a kitűzések és a kiviteli munkálatok. Először az új meder mindkét partélét tűztük ki 200 m szélességben, 500 m-es sugarú párhuzamos ívben. Az átmetszések mindig ívben készülnek, nem egyenesen. Évtizedes tapasztalatok bizonyítják ugyanis, hogy az egyenesen átvágott folyómeder mindig elfajult, és a meder nem tudott állandó jellegűvé válni. A kitűzött meder teljes szélességéből megkezdtek ezután a föld kitermelését a terepszint alatti két méter mélységig. A munkának ez a folyamata az ún. száraz lehordás. A kitermelt földet a homorú oldalon, azaz a balparton *depóniába* hordták. A száraz lehordást kubikosok talicskával végezték, majd a *depónia* magasodásával lovakkal vontatott kordélyok folytatták a munkát.

A száraz lehordás befejezése után kitűztük a folyó tengelyvonalát, a tengelytől jobbra-balra 16—16 m kotrási künetet. Ez a 32 m széles sáv volt az ún. vezérárok.

A vezérárok kotrását a Duna és a Bodrog kotróhajók kezdték meg. A kotrás mélysége a 0 vízszint alatt 4 méter mélységig történt, tehát az ezen a szakaszon előírt hajózási mélységre. A kotróhajók általában erős, beépített gőzgéppel rendelkeznek. A gép függőlegesen tengelyt forgat, amely különböző áttételek segítségével olyan vederkoszorút görget, amelyen 32 db 0,5 m³-es, vágóéllel ellátott puttony van. A kotróhajó csak vontatással mozgatható. De ha már a munkahelyre vontatták, a munkájához szükséges, hosszirányú és oldalozó mozgásokat saját maga végzi ún. lavírláncai segítségével. Az előré és hátra történő mozgást biztosító két 500 m hosszú láncot 10 q-s horgonyok rögzítik a mederbe. Az oldalmozgás a partokon rögzített oldalláncokkal történik. A láncok mozgását a kotrómester által működtetett láncdobok végzik. A kotrógépek által felszedett anyagot a gép egy csatornán a kotró mellé állított sárhajókra vagy süllyesztő hajókra rakja. Ezek a sárhajók 16 m hosszú, teljesen fedett hajók. Fedélzetüket élükre állított padlók zárják körül, hogy a gép által rárakott föld le ne csússzon. Ezeket a padlókat ürítéskor a sárhányók felhúzzák, és lapáttal kiürítik. Egy sárhajó 25 m³ földet szállít. A süllyesztő hajók 30 m hosszúak, 30 m³ földet szállíthatnak s alul üríthetők. A pityókai átvágásnál mindkét kotróhajóhoz 4 sárhajó és egy-egy süllyesztőhajó volt rendszeresítve. A sárhajók leürítésének igen nehéz munkáját 12 főből álló sárhányó brigádok végezték. Ezt az embertelenül nehéz fizikai munkát ma már nem kézi erővel, hanem mosatógéppel végzik.

A folyami kotrások irányítása, vezetése nagy hajós szaktudást igényel. Azóta elhunyt egykori munkatársaim birtokában voltak ennek a tudománynak. S ha *Rácz István*, meg *Badányi János* kotrómesterek, *Tömörkényi János*, meg *Ivkovics József* kotrógépezsek nevét nem is jegyzi fel a történelem, emléküket s a többiekét, a névtelen ezreket, kiknek verejtékét itta egykor a mostani Tisza-meder kék iszapja, őrzi most is a nagyszerűen sikerült átvágás.

A kotróhajók által a hajókra rakott földet a leendő holt mederbe vontatták, és ott az előzően megtervezett üritő helyeken sorrendben üritették ki. Az ürités sorrendjének betartása rendkívül fontos volt, mert a munkálatok tartama alatt a hajózás még a holt mederben bonyolódott le. Az ürités a víz szélétől a meder felé haladva történt, a holt meder egész hosszában fokozatos mederszükitéssel mindaddig, amíg a vezérárok megnyitása meg nem történt. A vezérárok megnyitása után a kotróhajók a domború part felől bővítő kotrásba fogtak, míg a homorú, balparti résznek a bővítését a víz romboló munkájára bízták. A folyó vize ezt a munkát napjainkra már el is végezte. A bővítő kotrásból kikerült rendkívül kemény kék agyaggal megkezdtük a holt meder alsó és felső torkának elzárását a megtervezett szabályozási vonalban. Maga az elzárás úgy történt, hogy az elzárás helyén dereglyét horgonyoztunk le, és magasabb vízállásnál süllyesztőhajókkal addig hordtuk a földet a torokba, amíg a fenék a kívánt magasságot el nem érte. A dereglyére azért volt szükség, hogy ürités előtt a süllyesztőhajókat hozzá tudjuk kötni, mert a cél az volt, hogy az anyag mindig ugyanarra a helyre kerüljön. Ugyancsak a dereglyéről tudtuk a fenék arányos feltöltését is ellenőrizni. A mederelzárás és a bővítő kotrások befejezése után az átmetszés a terveknek megfelelően fejlődött. Az átmetszés megnyitásától számított 4 év alatt elérte a megkívánt 120 m szabályozási szélességet. A tervező mérnök és a kivitelezők hozzáértését fényesen bizonyítja, hogy az egész munkálat tartama alatt semmiféle építőanyag beépítésére nem volt szükség, s a Tisza immár 25 éve megbékélve sorsával, csendesen hömpölyög új medrében. A holt meder pedig azóta már csaknem teljesen feliszapolódott. Az akkor 21 méter mély hajtűkanyarra ma már csupán az alig 1000 m² felületű, 2—3 m mélységű tó emlékeztet. A feliszapolódás pedig állandóan tart, úgyhogy néhány év múlva a holtmeder teljesen feltöltődik a régi part élével egyszintre. A Tisza még halálával is hozzájárult saját maga további szabályozásához, hiszen a holt meder 2 évenként 18—20 ezer, a vízépítési munkálatokhoz elengedhetetlenül szükséges 4—5 méter hosszú fűrészkevért ad.

A folyamszabályozási munka — így az átmetszés is — nem közvetlen hasznot hajtó tevékenység, mint pl. az öntözés. De egy pillanatra sem feledkezhetünk meg arról, hogy folyamszabályozás nélkül nincs árvédelem, nincs öntözés, nincs állandó jellegű part, nincs biztonságos vízi közlekedés, nincs útja a jeges árvíz levonulásának. Szavaim igazságát éppen az utóbbi évek szörnyű árvízkatasztrófái bizonyítják. Amikor sétahajónk végigsiklik a Tisza békés tükrén, mi pedig gondtalanul gyönyörködünk a tiszai tájak varázsos szépségében, gondoljunk olykor a folyamszabályozás névtelen munkásaira is, akik télben és nyáron, esőben és sárban — legtöbbször lakott helyektől távol — végzik nehéz munkájukat.

A IV. Tisza-kutató expedíció

A Tisza-kutató Bizottság 1958. évi nagy kutató útját július 18. és 30. között a Szolnok—csongrádi Tisza-szakaszon rendezte meg. A szegedi munkaközösség tagjain kívül debreceni, tihanyi és budapesti szakemberek is részt vettek az úton, mely az előzőktől lényegesen különbözik abban, hogy kisebb szakaszt ölelt fel, és az egyes állomáshelyeken huzamosabb kutatásokra és gyűjtésekre nyílt lehetőség. Ki tudtuk használni azokat a tapasztalatokat is, melyeket a megelőző, szemle-jellegű kutató utakon szereztünk. Az eredmények jóval kielégítőbbek, a gyűjtött zsákmány jóval gazdagabb volt, mint az előző években. Az előnyök mellett azonban a IV. útnak hátrányai is jelentkeztek. A 25-ös létszám bizonyos túlsúfoltságot eredményezett, s a különböző metodikával dolgozó kutatók idő-és térigénye nem volt mindig egybehangolható. Ennek következtében a Tisza-kutató Bizottság úgy határozott, hogy a jövőben a Tisza-kutatást — metodikai alapon — különböző munkacsoportokra felbontva fogja végezni. Így pl. lesz külön limnológiai, ártéri, halászattal foglalkozó és partszegélyi csoport.

Tudományos eredmények tekintetében örvendetes haladás volt a múlthoz képest, hogy az egysejtű állatok gyűjtésére több szakemberünk csatlakozott az expedícióhoz. Ez az állatcsoport nem lesz többé mostohagyermeké kutatásainknak. A szivacsok gyűjtésében is nagyobb precizitással és eredménnyel dolgoztunk; több Lumbricidát gyűjtöttünk, mint előző útjaink alkalmával. Ez azért kiemelendő körülmény, mert a Tisza völgyének Lumbricida-faunája élesen elkülönül a mögöttes területekétől, és vizsgálata máris több új fauna-taggal gyarapította ismereteinket. A rovarok sem maradtak kellő figyelemmel kívül, bár ezeknek begyűjtése az előbbi utakon megfelelő módon már megtörtént. Hatalmas lépésekkel haladt tovább a Molluscák begyűjtése, és a Bryozoa-k tekintetében is jelentős adatszolgáltatást végezhetünk.

A halak gyűjtése is tökéletesebb módon történt, mint az előző utakon. Ez-

úttal három személy szorgoskodott a horgászással, varsázással és hálókkaal való halászás terén. A madarak gyűjtésében először alkalmaztunk lőfegyvert. Több madarat ejtettünk el, melyeket a helyszínen preparátorok tartósítottak. Volt külön herpetológus szakemberünk is, hiányoljuk azonban jól képzett mammológus szakember közreműködését, aki a Tisza-völgy kisemlőseinek összegyűjtését végezné.

Az állattani kutatásokkal párhuzamosan folytak a botanikai kutatások is. A növényvilágot két főprofilban kutatták szakembereink: a virágos és virágtalan növények tanulmányozásával. Értékes feljegyzéseket tettek a Tisza völgyének és holtágainak növénytársulásairól. Folytak növényteni talajvizsgálatok is, melyek a különböző növények és talajok összefüggéseinek törvényszerűségeire igyekeztek fényt deríteni. Kutatták pl. az egyes növénytakarók és póktársulások közötti összefüggéseket, s egyes növénytársulások és a vízipoloskák elterjedése közötti szerves összefüggéseket is feljegyezték. Ezáltal egy egészen modern növény — állattani társulás = biológiai irányzatot is vizsgálunk a Tisza-kutató munkaközösség munkatársai, ami kutatásaik irányát korszerűsíti. Vannak ugyan esetek még, amikor a száraz taxonómiai felsorolások mellőzhetetlenek, de a fenti korszerű kutatások főleg kisebb állat- és növénycsoportok között máris szép eredménnyel kecsegtetnek.

A virágtalan növények körében az Algák kutatása — szép számmal jelentkező Alga-kutatóink munkája révén — szintén igen eredményesnek mondható. Meg kell még emlékeznünk planktonvizsgálóinkról, akik igen értékes összehasonlításokat tesznek az anyafolyam és holtágai planktonvilága között. Ebben a tekintetben máris számos és érdekes különbséget állapítottak meg. Kutatóink emberi gyengéje, hogy nagyobb lelkesedéssel törekednek az állat- és növényvilágban jóval gazdagabb holtágak felé, holott az anyafolyam — éppen szegényebb élővilága miatt — biológiai szem-

pontból érdekesebb. A Tisza-kutató Bizottság el is határozta, hogy a jövőben, a holtágak elhanyagolása nélkül, fokozottabb energiával fordul az anyafolyam kutatása felé.

Az expedíció során a növény- és állattani kutatásokon kívül történtek még vízvegytani mintavételek és megfigyelések is. Ezeket a Szolnok—csongrádi útszakaszon következetesen végrehajtottuk. A jelenlévő ősrégészek értékes adatokat gyűjtöttek, sőt anyagot is vettek a Tisza által feltárt régi települések maradványaiából. Kívánatos lenne, ha a jövőben az ősrégészek is kapnának támogatást a Tisza-völgyi őstelepek feltárására, s ezzel lehetségessé válnék, hogy a Tisza-völgy biológiája mellett a Tisza völgyének ősrégészetére is több gondot fordíthassunk.

Végezetül meg kell még emlékeznünk az 1958. évben a Felső-Tiszára, a Tiszahátra történt tavaszi és őszi csoportkiszállásokról. Ezek a kis expedíciók csekély létszámuk ellenére igen értékes megfigyeléseket végeztek, és anyagot is gyűjtöttek. A Tiszának ez a felső szakasza, ahová ez a két szezón-expedíció indult, az élővilág szempontjából is meglehetősen eltérő jellegű a Tisza közismert alföldi jellegétől. A Tiszának itt még durva kavics-hordaléka van, s ennek megfelelően mikrovegetációja is sajátosan tájegységjelző. Az őszi alacsony vízállásnál vize tiszta és átlátszó, s helyenként feltűnően sekély. Kutatócsoportunk tavasszal megfigyelte és begyűjtötte az elevenszülő gyíkot, továbbá a keresztesvipert. Több hegyi jellegű növényt is megfigyeltek, s így a Kárpátokból alácsúszó hűvösebb klímának megfelelő fauna- és flórabeütéseket állapíthattak meg. 1958 telének végén Lónya, e Tisza-parti község mellett a helybeli vadászok farkast is ejtettek el.

Nagy általánosságban idáig úgy volt elkönyvelve, hogy a Felső-Tisza magyarországi szakasza egészen Tokajig terjed,

ahol a Tisza véglegesen megszabadul durvább törmelékeitől. A valóság ezzel szemben az, hogy ezt a nagy felső szakaszt még két részre tagolhatjuk: az előbbire, melyet kutatócsoportjaink bejártak és részletesebben áttanulmányoztak, és egy második szakaszra, mely a csapi kanyartól Tokajig terjed és jóval finomabb törmelékkel szállít már, mint az előbbi, s a hegyi fauna- és flóraellemek már hiányoznak belőle.

Az őszi tiszaháti útról a fent említettek kivül bővebbet még nem mondhatunk, mert a szerzett tapasztalatokat és az összegyűjtött anyagot most dolgozzuk fel.

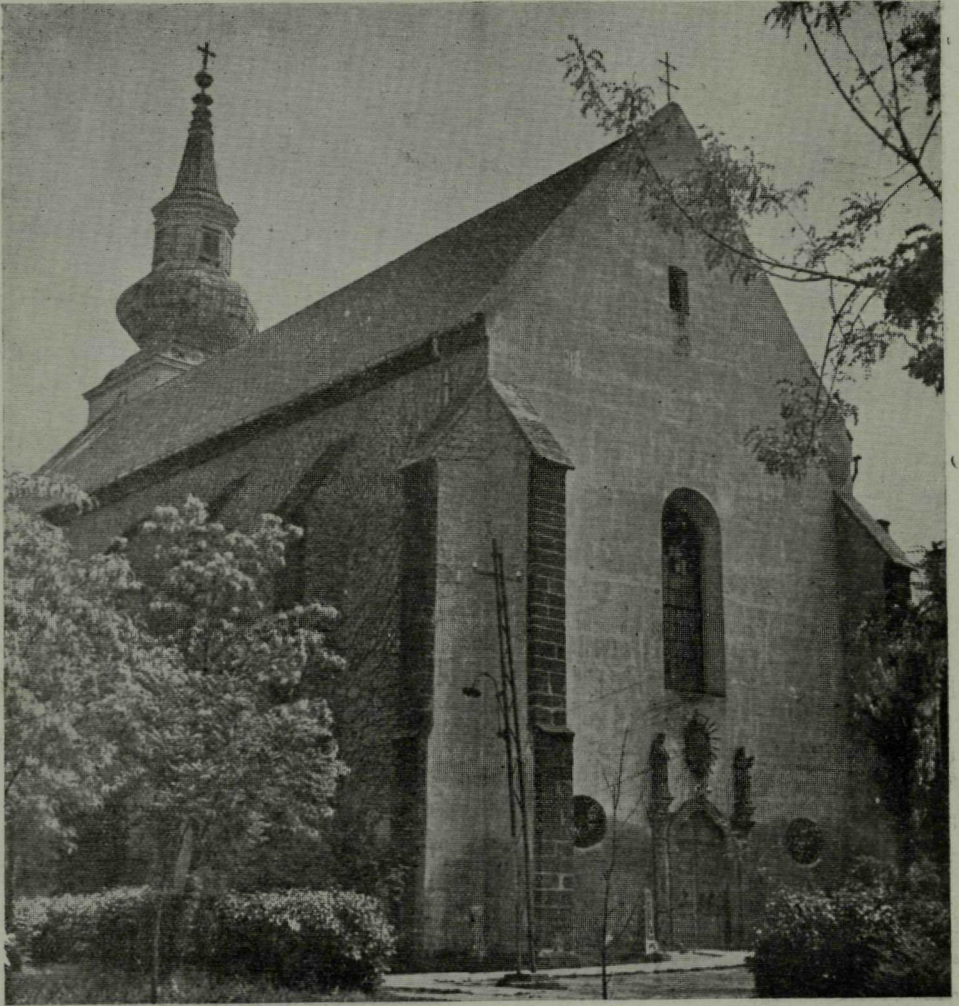
Ami már most jövőre vonatkozó terveinket illeti, a Felső-Tisza-szakaszok kutatása rendkívül tanulságosnak és hálnak ígérkezik. Nem hanyagolhatjuk el azonban a középső szakaszok továbbkutatását, valamint a nagyobb mellékfolyók torkolati szakaszának és beömlési helyeinek az eddiginél tüzetesebb vizsgálatát sem. Ez azért is fontos, mert az eltérő folyóvizek keveredése következtében az élővízi lények viselkedése is sajátosan más, mint a torkolatoktól távolabb eső részeken. Ezen a téren különösképpen számítnak a víz vegytanával és fizikájával foglalkozó szaktársaink segítségére. Örvedetes tény az is, hogy a klimatológusok részéről is kaptunk már adatokat, melyeket további kutatásaink értékelése szempontjából hasznosítani tudunk. Különösképpen az évszaki változások sajátosságainak megfigyelése jelentős, mert azok a Tisza völgyében eltérő üteműek a mögöttes területek klímaviszonyaihoz mérten.

Mindezekből kiindulva egyre jobban meg tudjuk majd közelíteni azt a végcélunkat, hogy a Tisza völgyének komplex biológiai vizsgálatával a Tisza völgye sajátosan elkülönült tájegységét minden vonatkozásban megismerhessük.

Dr. Kolosváry Gábor

A jászkun székház kővázája. (Faragó László felvétele.)

*A jászberényi ferences templom. (XV. század.)
(Kaposvári Gyula felvétele.)*

Műemlékek Szolnok megyében

III.

Szolnok megye városai közül legtöbb műemlék és műemlékjellegű épület és szobor Jászberényben van. Eredet szerint ezeket három csoportba sorolhatjuk: 1. egyházi jellegűek; 2. a jász kerületi székhellyel kapcsolatos hivatali és polgári épületek; 3. népi műemlékek.

Az első csoportba tartozó épületek közül legrégebb az 1472-ből származó gótikus templom, a többi főleg barokk és rokokó stílusú. A 2. csoportba tartozik a jász kerületi székház és a városháza. A népi műemlékek közé soroljuk a jellegzetes építésű parasztházakat, faragott oromdíszekkel. Különösen figyelemre méltó a Vendel-szobor is, amely a múlt század eleji pásztorviselet népi ábrázolását őrzi.

1. *A jászkun székház kővázája*, Jászberény. A Hatvani utcai parkban található műemlék, rokokó stílusban készült a XVIII. században. Két méter nagyságú, díszes, faragott kővázából kinyúló virágcsokor. Mozgalmas, hullámzó vonalakkal faragott, érdekesen díszített váza. A „barátok temploma” melletti parkban, eléggé szokatlan elhelyezésben, a földre van állítva. Igazi szépsége nem is érvényesül ilyen alacsony helyzetben. Eredetileg ugyan a város főterén lévő jászkun székház oromzatát díszítette a XVIII. században az oromzaton lévő többi faragvánnyal együtt. Ezeket a XIX. században végzett átalakítás alkalmával az oromzatról eltávolították. Ez a darab az említett parkba került, a többi három a volt jászkun székház — ma börtön-épület — udvarában kapott helyet.

A Jászberényben végzett városképi és műemléki vizsgálatok alapján az a javaslat alakult ki, hogy helyes volna a jászkun székházat — műemléki jellegénél fogva is — a Jász Múzeum céljára átengedni, amikor a város építkezései ezt lehetővé teszik. Akkor az épület udvarán kőtárat lehet létesíteni a már ott lévő faragott kövekből. S ugyanoda kellene áthelyezni ezt a díszes kővázat is. Addig is ez a kőváza, mint műemlék, feltétlenül fenntartandó.

2. *Ferences templom, Jászberény*, Hatvani utca 6. Műemlék, feltétlenül fenntartandó. Eredetileg gótikus stílusban épült 1472-től, belül egyhajós szerkezetű. A hosszú szentélyrész alacsonyabb és négyszakaszos. Ma is megvannak kívülről az eredeti gótikus támpillérek és a falak. A padlástérben még láthatók a gótikus ablakok csúcsíves záródásai is. S a belső folyosón, könnyen hozzáférhető helyen, látható a templom első építési korából egy mérműves faragott ajtókeret. Ezek a régi falak Jászberény küzdelmes történelmének élő tanúi. 1560-ban felgyújtják, török kézbe kerül, a mellette lévő kolostor körül új Zagyva-meder ásásával palánkvárrá építik ki ezt a részt. 1624 és 1626 között alakítják, illetve újjáépítik. 1685 után a török alól felszabadulva ismét újjáépítik, de már teljesen barokk stílusban. Csak a fentemléített gótikus részek maradtak meg. Ezenkívül a magas, egyszerű homlokzata is gótikus eredetre mutat, amelyet csak még jobban kiemel a kétoldali magas támpillér. A jó arányú homlokzatot egy félköríves ablak, két szobor és egy kis barokk kapu töri meg.

Az épület melletti régi kolostor — ma szociális otthon — a XVIII. században épült barokk stílusban. Szerencsésen egészíti ki az egész műemléki környezetet.

Nagy kár, hogy ezt az értékes műemléki környezetet, a mellette lévő parkkal együtt, a néhány évtizede készített, ízléstelen, a környezetből kirívó kavicsos betonvirágtartó vázákkal elcsúfították. A lefolytatott városképi és műemléki vizsgálat 1954-ben azt javasolta, hogy „a felállított beton-kavics vázákat és talapatukat azonnal el kell távolítani. A toronysisak eredeti sátorvetős visszaállításának gondolatát meg kell vizsgálni. A környezet tervszerű megtisztításával és az utolsó tatarozás módszeres ellenőrzésével, visszaállításokkal, a városképi kiállítások és rálátások biztonságával” országos viszonylatban is szép műemléki környezetet lehet kialakítani. A Jászberényben megindult eddigi műemlékvédelmi munka reménynt nyújt arra, hogy ez meg is valósuljon.

Kapospvári Gyula

A tőkés agrárfejlődés néhány vonása Szolnok megyében

(1890—1900.)

Az MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának 1959. március 25-i határozata fő vonásokban megjelölte azokat a feladatokat is, amelyek a mezőgazdaság szocialista nagyüzemi termelésének elősegítését biztosítják. Megyénk termelőszövetkezeti megyévé fejlődött, s „ez új, sok és bonyolult feladat megoldását teszi szükségessé”. Megköveteli, hogy „fokozzák a munkások, termelőszövetkezeti tagok, értelmiségiek, általában a dolgozók közötti politikai munkát” — szól a határozat. A politikai munkának gazdasági és társadalmi feltételei sohasem voltak kedvezőbbek, mint napjainkban, amikor a belterjes szocialista nagyüzemi termelés eredményeinek nagyszerű hazai és külföldi példái állanak előttünk, s amikor az idősebb munkás- és parasztnemzedék még nagyon is jól emlékszik az úri nagybirtok, a tőkés mezőgazdasági nagyüzem külterjes termelésének gazdasági és társadalmi következményeire. Nyugodtan mondhatjuk, hogy Szolnok megye mezőgazdasági termelésének 5,2%-os növelése s e növekedés túlteljesítése valóban elérhető feladat. Alig került nyilvánosságra a párthatározat, a következő napon máris megérkezett a párt és a munkáosztály első segítsége, a mintegy 30 millió forint értékű hatalmas gépszállítmány a megye gépállomásaira. Idős parasztemberek még emlékeznek arra, hogy a gépi művelés ezelőtt hatvan esztendővel még szinte ismeretlen volt a mezőgazdaságban. Szántásra az egész megyében mindössze 5 gőzekét használtak, azt is a Kohner-féle pusztamizei és alsószászbereki uradalmakban és tőkés bérleteken. A kisparaszti gazdaságok általában egyes faekével, s csak kevés helyen egyes vasekével végezték a szántást. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a századforduló körüli években a megye átlagos búzatermése hektáronként alig érte el a 10—11 mázsát.

S amíg a külterjesen gazdálkodó kapitalista nagybirtok a megyében is ezer- és tízezerszámra juttatta vándorbotra és tette földönfutó munkanélkülivé a dolgozó parasztságot, a belterjesen gazdálkodó szocialista nagyüzem minden becsületos dolgozónak biztos megélhetést, minden eddiginél magasabb szintű anyagi és kulturális ellátottságot biztosít. Még ma is akadnak szép számmal, akik hajlamosak lebecsülni a mezőgazdaság szocialista átalakítása során elért eredményeinket és a belterjes szocialista nagyüzemi termelés megvalósítása során előttünk álló feladatokat. Ennek egyik oka az, hogy sokan igen hamar elfelejtik a múltat. Az egykori jómódú paraszti, polgári és kispolgári közvélemény pl. a millennium évtizedét még ma is mint „a boldog, régi békevilág” időszakát tartja számon. Dolgozó parasztságunknak azonban az a nemzedéke, amely 50—60 évvel ezelőtt a tőkés nagybirtok és tőkés nagybérlet halálos szorítójában nyomorodott el és vált nincstelen földönfutóvá, másképpen emlékezik vissza az ezredéves évforduló évtizedére, az Almássy, a Szapáry, a Csáky és más grófok, a Bolza, a Podmaniczky és egyéb bárók, valamint a középbirtokos urak és gazdag parasztnemzedék világára. Parasztságunk fiatalabb nemzedéke azonban már csak hírből ismeri ezt a régi világot.

Ennek a rövid tanulmánynak az a célja, hogy Szolnok megye mezőgazdasági fejlődésének arról a jellegzetes szakaszáról adjon vázlatos elemzést, amikor a külterjesen gazdálkodó tőkés nagybirtok az országos átlagnál jóval magasabb arányban tette tönkre a dolgozó paraszti kisüzemi gazdaságokat, s amikor a munkanélküliség az országos átlagot is jóval meghaladta a megyében.

* * *

A millennium évtizede a megye agrártörténetének döntő fordulója volt. A megye mezőgazdasága olyan mértékben és ütemben haladt előre a tőkés fejlődés útján, amilyenre a korábbi évtizedekben még nem volt példa. Nem véletlen, hogy ennek a viszonylag nagymérvű tőkés fejlődésnek a talaján bontakoztak ki az

agrárszocialista mozgalmak. A hetvenes évek közepétől egészen a század végéig elhúzódo agrárválság évtizedei hozták létre e földért folytatott harc objektív feltételeit, s a millennium után éppen az agrárválságból való kilábalás éveit tették termékkennyé a talajt a forradalmi demokratikus agrármozgalmak számára.

A megye évtizedes tőkés agrárfejlődése során is találkozhatunk azokkal a jellemző mozzanatokkal, amelyek a tőkés fejlődést nagy mértékben előrelendítették: a mezőgazdasági bérmunkások felhalmozása, a földbirtok koncentrációja, a centralizáció, a tőkés bérlet és a bérleti rendszer kiterjesztése stb. Ugyanakkor egész sor olyan tényező sem kerülheti el figyelmünket, amely éppen a ledolgozási rendszerhez, a részes földműveléshez, a feudális közmunka-kényszerhez, a cseléd- és tanyásbéres alkalmazásához való görösös ragaszkodásával révén át-, meg átszövi a tőkés agrárfejlődés folyamatát középkori színezetű feudális maradványokkal. Ez utóbbiak a tőkés fejlődést éppúgy gátolták a „szabad jászkun” területeken, mint a feudális jellegű Tisza és Zagyva menti úri nagybirtokon.

Magától értetődik, hogy a tőkés fejlődésnek előrevívő mozzanatai elsősorban a Tisza menti nagybirtokok tőkés árutermelését, pontosabban a nem-redemptus területek agrárkapitalista fejlődését sietteték, ugyanakkor az egykori redemptus jászsági és nagykunsági területek közép- és kisbirtokainak tönkretételével s a nincstelenné vált agrárproletáriátus elmozdításával elsősorban a Tisza menti nagybirtok bérmunkásszükségletét elégítették ki. A jászsági és a nagykunsági szegényparaszatok, a földjüktől megfosztott agrárproletárok tízezrei özönlöttek a Tisza, a Körös és a Zagyva menti nagy- és középbirtokokra bérmunkásnak, illetve a jászsági és nagykunsági gazdagparaszti földbirtokokra gazdasági cselédnek és tanyásbéresnek. A bérmunkások, a proletárok megjelenése a mezőgazdaságban, számuk állandó és rohamos növekedése lehetővé tette volna a gépek viszonylag nagyarányú alkalmazását a mezőgazdasági termelésben. Szolnok megyében azonban hiába volt óriási tömegű bérmunkástartalék, a mezőgazdaság gépekkel való ellátottsága rendkívül szegényes volt. Az egykorú statisztikai adatok azt mutatják, hogy a gépi beruházások terén viszonylag még a nagy- és a középbirtok is elmaradt a követelményektől, a jászsági és a nagykunsági parasztagazdaságok döntő többsége pedig továbbra is a hagyományos szerszámokkal nyúzta a kisparcellát.

A megye 34 601 kat. hold területű törpebirtokos (5 holdon aluli) gazdaságaiban — összesen 22 961 gazdaságban — 2 794 egyes *faekét* használtak. A 363 874 kat. hold területű kisbirtokos gazdaságokban (5—100 hold közötti) — összesen 18 533 gazdaságban — 13 432 darab *faekét*, a 176 793 kat. hold területű középbirtokos (100—1000 hold közötti) gazdaságokban — összesen 681 gazdaságban — 1 382 *faekét*, a 212 476 kat. hold területű ezer holdon felüli nagybirtokos gazdaságokban — összesen 90 gazdaságban — 825 *faekét* írtak össze 1895-ben. Általában a megye művelt területének minden 43 holdjára jutott egy darab *faeke*. Ha a birtokkategóriánkénti megoszlást vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a törpebirtokon 12 holdra, a kisbirtokon 28 holdra, a középbirtokon már 128 holdra és a nagybirtokon 257 holdra jutott egy-egy *faeke*.

Egészen más képet mutat az egyes *vaseke* alkalmazása. A 4 042 darab egyes *vasekéből* a megye művelt területének minden 195 kat. holdjára jutott egy darab. A törpebirtokon azonban csak 223 holdra, a kisbirtokon 299 holdra, a középbirtokon már 161 holdra és a nagybirtokon 195 holdra jutott egy darab egyes *vaseke*. Kettős *vaseket* a törpebirtokon alig találunk néhányat, a gazdag paraszti kisbirtokon 1 086 darabot, a középbirtokon 1 313-at, a nagybirtokon pedig 653-at. A hármas *ekéből* a gazdag parasztnak 49 darabot, a száz holdon felüli középbirtokosoknak 404 darabot, a nagybirtokosoknak pedig 784 darab volt található az összeírás alkalmával. Igen kevés *közép- és nagybirtokon* használtak szórványosan mélyítő és töltőgető *ekét* is.

Ugyanilyen szegényes volt a megyei mezőgazdaságának *vetőgépekkel* való ellátottsága is. Mindössze 1 672 *vetőgép* (szórvavető és sorbavető együtt) állott rendelkezésre a vetéshez. Ennek kb. háromnegyed része a közép- és nagybirtokra jutott. A törpebirtokon egyetlen szórvavetőt sem találunk, csupán 7 sorbavetőről ad számot a statisztika.

Még ennél is sivárabb képet nyújt az *aratógépekkel* való ellátottság. Mindössze 52 marokrakó aratógép és 26 kéveköto aratógép helyettesítette a kaszát, s ezeket is csupán néhány közép- és nagybirtokon használták az aratók. A szerződéses aratómunkálatokat azonban mindenütt kézikaszával végezték a mezőgazdasági munkások.

Rendkívül jellemző volt a géphiányra az is, hogy a megye gabonatermésének cséplésére alig 381 *cséplőgép* állott rendelkezésre, s a cséplőgépek hajtására 392 stabil *gőzgép* (locomobil, álló tüzesgép). A készletből 18 darab jutott a törpebirtokos gazdaságokra, 73 a kisbirtokra, 132 a középbirtokra és 158 a nagybirtokra. Átlagban minden 2 067 hold művelt területre jutott egy *cséplőgép*.¹

Hogy megyei viszonylatban a mezőgazdasági bérmunkások felhalmozásának folyamata az országos átlaghoz képest is milyen megdöbbentő arányokat mutat, igazolásul vessük össze az alábbi kimutatás adatait:

Száz önálló birtokosra és bérlőre jutott mezőgazdasági munkáslétszám alakulása:

	1890-ben	1900-ban	növekedés	%
Szolnok megyében	79,5	128,3	48,8	61,3 ⁰ / ₀ -os,
Békés megyében	118,6	160,9	42,3	35,6 ⁰ / ₀ -os,
Országos átlagban	75,8	90,2	14,4	18,9 ⁰ / ₀ -os.

A mezőgazdasági bérmunkások e nagymérvű felhalmozódásának folyamatára utalnak azok az adatok is, amelyek az önálló birtokosok és bérlők számának csökkenését fejezik ki a tárgyalt időszakban.

Az önálló birtokosok és bérlők számának alakulása:

	1890-ben	1900-ban	csökkenés	%
Szolnok megyében	32 778	28 452	4 326	13,2 ⁰ / ₀ -os,
Békés megyében	21 859	19 463	2 396	10,5 ⁰ / ₀ -os,
Országos átlagban	1 613 742	1 537 092	76 650	4,7 ⁰ / ₀ -os.

Ezek az adatok² tehát azt mutatják, hogy Szolnok megyében a mezőgazdaság tőkés fejlődésének ebben a szakaszában háromszor annyi dolgozóparaszti gazdaság felett perdült meg a dob, mint országos átlagban. A kezdetleges termelési technikával rendelkező és tőkehiánnyal küzdő kisparaszti gazdaságok a tőkeerős nagybirtok halálós szorítójába jutottak.

LENIN a mezőgazdaság tőkés fejlődésének ellentétes irányú és hatású mozzanatait elemezve, s éppen a magyar mezőgazdasági statisztika számításait értékelve mutatott rá, hogy „a kapitalizmus fejlesztő és előrevizsi a mezőgazdasági technikát, de ezt nem teheti másként, mint úgy, hogy tönkreteszi, nyomorba dönti és elnyomja a kistermelők tömegét”.³) A mezőgazdasági bérmunkásoknak ez a nagymérvű felhalmozódása nemcsak a tőkés nagy- és középbirtokot látta el olcsó munkaerővel, hanem a járszági és nagykunsági mezővárosok és községek gazdagparaszti rétegét is. Sőt az adatok éppen azt mutatják, hogy a kulák még kevesebb napszám-bért fizetett, mint a nagybirtokos és a tőkés nagybérlő. Ennek igazolásul vessük össze az alábbi adatokat!

Átlagos napszám-bérek 1896 nyarán:

	megyei átlag	és a járszapáti átlag
férfi, ellátással	90 krajcár.	80 krajcár,
ellátás nélkül	113 „	111 „
női, ellátással	55 „	36 „
ellátás nélkül	76 „	66 „
gyermek, ellátással	36 „	52 „
ellátás nélkül	48 „	76 „

A járszapáti adatok több szempontból is jellemzőek. Elsősorban azért, mert a község művelt területe jellegzetesen paraszti gazdaságokból állott. Határában nem volt egyetlen nagybirtok sem, a legnagyobb középbirtoka sem érte el a 300 kat. holdat. Mindössze négy 200 holdon felüli középbirtoka és csak 25 száz holdon felüli gazdagparaszti birtoka volt ezekben az években.⁴ A bérmunkáltatók zöme így a gazdagparaszti soraiból került ki, akik júliusban, tehát a legnagyobb dologidőben is kevesebbet fizettek a megyei átlagbéreknél. Így a felnőtt dolgozók nagy része a távoli nagybirtokokra szegődött el bérmunkára. Erre utalnak azok az adatok is, amelyek azt mutatják, hogy ugyanakkor a gyermekmunkaerőt jobban megfizették, mint a megye más részeiben. Az egykorú bérkimutatások arról is beszámolnak, hogy a járszapáti gazdagparaszti 3—4 forintért adtak igásfuvar egy napra a szegényparasztságnak, ugyanakkor egy mázsa búza ára 5—6 forint volt a járszapáti piacon. Ilyen módon tehát nemcsak a tőkeerős nagy- és középbirtok, hanem a gazdagparaszti földbirtok is részt vett, bizonyos területen élen járt a dolgozó parasztság kirablásában.

A mezőgazdasági bérmunkások tömegeinek felhalmozásával, a napszám-bérek jelentős részének tőkés kisajátításával párhuzamosan és ezzel szoros összefüggésben került sor a megye művelt területének olyan arányú növelésére, amilyenre szintén nem találhatunk példát a tárgyalt időszakban sehol az országban. Bár a művelt terület extenzív bővítése a tőkés mezőgazdaság koncentrációjának csak egyetlen változata, jelen esetben mégis figyelmet érdemel, mert Szolnok megyében még a munkaerő felhalmozásának arányainál is jóval meghaladja az országos átlagot.

Szántóföld, kert és szőlőterület növekedése

Szolnok megyében:

1890-ben	326 697 hektár	=	571 719,75 kat hold terület	
1900-ban	381 292 „	=	667 261,00 „	
növekedés	54 597 „	=	95 541,25 „	= 16,71%-os.

Békés megyében:

1890-ben	255 482 „	=	447 093,50 „	
1900-ban	263 292 „	=	460 761,00 „	
növekedés	7 810 „	=	13 667,50 „	= 3,05%-os.

Országos átlag:

1890-ben	12 356 283	=	21 683 495,25	
1900-ban	12 728 138	=	22 274 241,50	
növekedés	371 855	=	650 746,25	= 3,01%-os.

Amint a közölt adatokból⁵ kimutatható, Szolnok megyében az országos átlagnak több mint ötszörösével nőtt meg a művelés alá fogott termőföld területe. Az egész országban újonnan művelés alá vett földterületnek közel 15%-a jutott a megyére. Ezek az adatok a földbirtok koncentrációjának viszonylag igen gyors előrehaladásáról tanúskodnak. A belvizek lecsapolásával, a korábbi árterületek művelés alá vonásával a Tisza, a Zagyva, a Körös és a Berettyó mentén hatalmas termékeny földek gyarapították a nagybirtok termőterületét. Eppen 1896-ban került sor a karcagi redemptus közbirtokosság 25 000 holdas közlegelőjének felosztására a jómódú parasztok között, s ez meg a középbirtokos úri és a gazdagparaszti földbirtok termőterületét gyarapította.

A megyei viszonylatban igen nagy arányokat öltött tőkés koncentrációval egyidőben zajlott le a földbirtok elaprózódásának ellentétes folyamata is, amely a paraszti gazdaságok számszerű gyarapodásával járt.

Hogy Szolnok megyében a koncentráció körforgása milyen méreteket öltött a millennium évtizedében, vessünk egy pillantást a 90-es évek közepén lezajlott „földosztási és telepítési” akciókra! Eppen 1895-ben került sor *Kenderes* határában 2 600 kat. hold tőkés bérlet felosztására, illetve bérbeadására. Földönfutóvá vált kisújszállási és karcagi szegényparaszatok kaptak itt földbérletet 5—10 holdas parcellákban, „*kiknek mindegyike kötelezte magát a hatos vetésforgó rendszeres betartására és holdanként 1—1 forinttal magasabb bér fizetésére, mint amennyit az illető vidék nagybérlői fizetnek. E magasabb bérfizetés azzal nyert indokolást, hogy ilyen kisebb parcellák bér gazdasági felügyelete több költséget okoz a birtokosoknak, mint a nagybérlői.*”⁶ Itt tehát nemcsak a szegényparasztság földéhségének lecsillapításáról és a nagybirtok munkaerőszükségletének biztosításáról volt szó, hanem ugyanakkor a hatos vetésforgó és a magasabb bérleti díjak kikötése révén a különbözőzeti földjáradék növelésének és tőkés kisajátításának körmönfont indokolásáról és realizálásáról is.

Ugyancsak a különbözőzeti földjáradék realizálásának egyik módjával és sajátos változatával találkozunk a már említett karcagi redemptus földosztás esetében is. Itt ugyan nem a nincstelen igényjogosultak jutottak földhöz — bár a redemptus Liber Fundi alapján a föld őket illette volna —, a város földbirtokos és gazdagparaszti munkaadói a nincstelen mezőgazdasági bérmunkásokat alkalmazták a 25 000 hold legelőterület feltörésére és megmunkálására. A felére csökkent olesó napszámbérek esetében a karcagi és környéki bérmunkások csak így juthattak állandó munkához. Az egykorú karcagi újság jellemző módon így írt a „földosztásról”: „*Úgy az egyéb birtokosok, mint általában a város, gazdagodtak és gazdagodni fognak a jövőben a legelőterületnek felosztása és annak magánhasználatra lett átadása által; mert hisz majdnem mindenegyres birtokosnak ma még egyszer annyi földterülete van kénye-kedve szerinti használatra bocsátva, mint volt azelőtt... s rendes gazdálkodás mellett kétszer annyit produkálhat belőle.*”⁷

Ezekben az években a telepítésnek sajátos formáival is találkozhatunk a megyében. Eppen a millennium körüli években alakult önálló község három nagyterjedésű pusztán az előbb említett gazdasági és politikai célok érdekében. A tiszai felsőjárásban az abádi és a szalóki részek egyesítése révén alakult meg 1895. január 1-én *Abádszalók* község. A tiszai középjárásban, a törökszentmiklósi nagybirtokosok tőzsomszédságában 1897. január 1-én vált közigazgatásilag is önálló községgé *Kuncsorba*, amely 1893-ig Kunszentmárton, egykori redemptus város egyik pusztája

volt. Majd ugyanezen év június 1-én a tiszai alsójárásban, a Körös és a Tisza menti nagybirtokosok munkaerővel való ellátása érdekében *Mesterszállás* kun község alakult meg, amely ezideig — mint puszta — szintén Kunszentmártonhoz tartozott.⁸

Ezekben az esztendőekben — éppen az agrármozgalmak rendkívül nagyarányú kiterjedésétől megrettenve — igen sűrűn hangoztatták a megyei törvényhatósági bizottsági gyűléseken, alispáni értekezleteken, hogy hamarosan sor kerül még több község telepítésére, létesítésére Szolnok megyében. „... ez idő szerint több olyan terület van megyénkben, ahol az ily községi telepítések célszerűek és valóban szükségeseik is volnának” — írja az egyik alispáni jelentés. — Nevezetesen *Mezőtúr városnak 80 000 holdnyi területén Puszta-Póon, Dévaványának 56 000 holdnyi területén Puszta-Ecsegen, Szelevény község nagykiterjedésű határában, Puszta-Gyalun, valamint Szolnok és Nagykörű között a több ezer holdnyi Homorosözgön és Fokorun*.⁹

A megye földbirtokos, tőkés bérlő és banktőkés virilistáinak telepítési és földosztási akcióiban együttesen jelentkezett a nagybirtoknok munkaerővel való ellátása, a földosztás forradalmi demokratikus követelésének megelőzése, a telepítéssel és a községalakításokkal kapcsolatos üzletszerzések lehetősége. Nem kétséges tehát, hogy ezekkel az akciókkal a mezővárosokban és a nagyobb községekben túlságosan felhalmozódott agrárproletár tömegeket kívánták olyan nagybirtokokra vagy azok közvetlen szomszédságába centralizálni, ahol azt a tőkés és birtokos osztály érdekei leginkább megkívánták. Hogy ebben a folyamatban a földbirtok koncentrációja mégis mennyire döntő volt, hasonlítsuk össze az alábbi kimutatás adatait, amelyek arról tanúskodnak, hogy Szolnok megyében az egy önálló birtokosra és bérlőre jutó szántóföld, kert és szőlőterület a Békés megyeihez képest is több mint kétszeres arányban, az országos átlaghoz képest pedig több mint négyszeres arányban centralizálódott a tárgyalt időszakban.

*Az 1 önálló birtokosra és bérlőre jutó művelt földterület:*¹⁰

<i>Szolnok megyében</i>	1890-ben	10,0 h ktár	=	17,50 kat. hold		
	1900-ban	13,4	=	23,45	„	
	Növekedés:	3,4	=	5,95	„	= 34,00%-os.
<i>Békés megyében:</i>	1890-ben	11,7	„	= 20,47	„	
	1900-ban	13,5	„	= 23,62	„	
	Növekedés:	1,8	=	3,15	„	= 15,38%-os.
<i>Országos átlag:</i>	1890-ben	7,6	„	= 13,30	„	
	1900-ban	8,3	„	= 14,52	„	
	Növekedés:	0,7	„	= 1,22	„	= 8,42%-os.

Ez a nagyarányú növekedés is a törpebirtokok megsemmisülésének, illetve a dolgozó parasztság földtől való elválasztásának rendkívül gyors menetére utal. Az önálló birtokosok és bérlők számának 13,2%-os csökkenésével párhuzamosan 34%-os arányban emelkedett az egy birtokosra és bérlőre jutó átlagterület nagysága. Ugyanakkor országos átlagban 4,7%-os csökkenéssel párhuzamosan csupán 8,42%-os emelkedésről tanúskodnak a kimutatások.

A mezőgazdaság tőkés fejlődésének rendkívül lényeges vonása a bérleti rendszer fokozatos és sok esetben rohamos kiterjedése is. A kapitalizmusnak ez a sajátosága érvényesült a megye tőkés agrárfejlődésének a századfordulót megelőző évtizedében is.

Az egykorú adatok¹¹ szerint a földbérleti rendszer leginkább a tiszai közép-járásban, tehát azon a területen honosodott meg leginkább, ahol a nagybirtok volt túlsúlyban. Itt a földnek több mint 29%-a bérletben volt. A tiszai felsőjárásban 25,56%, a járszági alsójárásban 25,37% és a tiszai alsójárásban 23,12% bérletbe adott birtokterület szerepel a kimutatásban. A városok közül *Kisújszállásnak*, az ősi redemptus városnak — ahol viszont egyetlen nagybirtok sem volt, s 500 holdon felüli középbirtokos gazdaság is csak egy volt — 23,74%-ban földbérlők kezén volt a művelt föld területe. *Jászberény* városban 7,45%, *Karcag* városban 7,86%, de *Túrkeve* városban már 18,74% földterület bérlők kezében volt. Ugyanakkor országos viszonylatban a gazdaságok összes területének csupán 16,80%-a állott tőkés, illetve kisbérlők megművelése alatt. Hogy a bérleti rendszer a megye területén a maga 21,41%-os, viszonylag magas átlagával jóval meghaladta az országos átlagot, annak gazdasági és szociális okait az előzőekben találhatjuk meg.

A megye területén az önkezelésben tartott földbirtok aránya a maga 78,59%-os arányával jóval alatta maradt a 83,2%-os országos átlagnak. Ezek a birtokosok tehát

nagy többségükben olyan öngazdálkodók maradtak, akik a földtulajdon alapján biztosított földjáradék mellett az érték többletnek egyéb részeit, az átlagprofitot is felhalmozhatták a bérmunkások munkája révén. A gazdagparaszt birtokosok igen sok tanácsbérrest, éves cselédet és részes földművest alkalmaztak, s ezzel a feudális patriarchális viszonyokat tartották fenn a mezőgazdasági munkaszervezetben. Mint a tőkés kizsákmányoláshoz tapadó félf feudális formák változata rendkívül elterjedt a megyében a részes művelés rendszere is, s döntő szerepet játszott a megye dolgozó parasztságának tönkretételében. Az országos átlagtól szintén igen lényeges eltérést mutat a részes földművesek vésszesen nagy arányszáma Szolnok megyében. 1900-ban a földműveléssel foglalkozó önálló kereső népességnek 4,54%-a foglalkozott részes földműveléssel, országos átlagban ugyanakkor már csak 1,97%-a volt részes földműves.¹² Főként a jázsági és a nagykunsági gazdagparaszt birtokosok ragaszkodtak a feudális jellegű ledolgozási rendszernek ehhez a sajátos változatához. Tehát a megyének éppen azokon a területein maradt fenn a középkori robotgazdaságnak ez a rendkívül makacs formája, ahol az önkezelésben maradt földbirtokok területének aránya a legmagasabb volt. S ha mindehhez hozzávesszük, hogy a ledolgozási rendszernek sokrétű és körmönfont változata, valamint „*az ezzel elválaszthatatlanul egybekapcsolódó patriarchális parasztgazdaság, saját legbensőbb lényegénél fogva, a maradi technika és az ősi termelési módszerek megőrzésén alapul*”, nyilvánvaló, hogy a jász és nagykun parasztgazdaság a redemptio óta éppen a feudális maradványok megőrzése révén leginkább a millennium évtizedében akadályozta a tőkés mezőgazdaság korszerű fejlődését. Szó sincs tehát az „amerikai utas” agrárfejlődésnek azokról az elemeiről, amelyek a jázsági és nagykunsági kisüzemi gazdaság belterjes művelésének feltételeit biztosíthaták volna.¹³

Az egykorú írásbeli aratási szerződések garmadája tanúskodik arról, hogy az aratás és a cseléplés munkálatain kívül még miféle változataival találkozhatunk a robot- és munkauszoriának, valamint a ledolgozási kényszernek. (Széna-, here-, repcekaszálás, feles vagy harmados kukoricaművelés, rakodás, hordás, igásfuvar kísérése stb.) Az aratási szerződések esetenként külön megtorló intézkedéseket tartalmaztak. „*Amíg a robotmunkát be nem végzik* — írja az egyik kunszentmártoni szerződés —, *jogában van a munkaadónak minden embertől egy mázsa búzát ezek bevégzéséig visszatartani. Köteles a bandagazda mindazon munkásokat, akik e munkától munka közben elmaradnak, négy forint napszámmal megbüntetni*”.¹⁴ (Ugyanakkor a tényleges napszám ellátás nélkül egy forint 20 krajcár volt!) Éppen a robotmunka és a ledolgozási rendszer sokféle változata miatt a szerződött aratók még írásbeli szerződés esetében sem tudták pontosan, hogy miféle ürüggyel vonják le munkabérüket vagy sújtják őket súlyos pénzbüntetéssel. A jázsági és a nagykunsági basaparaszt munkáltató ilyen vonatkozásban semmivel sem maradt el a tőkés bérlő és az úri földbirtokos munkáltatók mögött.

A tárgyalt időszakban a megye hitelintézetei nemcsak számszerűen gyarapodtak, hanem üzleti forgalmuk is nagy mértékben fellendült. Az 1890-es évek közepétől a századfordulói 33-ról 49-re emelkedett a megye összes hitelintézeteinek száma. A megye valamennyi hitelintézetének üzleti nyeresége az 1895. évi 3 924 000 forintról a századfordulón már 4 429 000 forintra emelkedett, s ugyanezen idő alatt a saját tőkájük 34 420 000 forintról 39 487 000 forintra növekedett. Különös figyelmet érdemel a jelzálogkölcsönállomány rendkívül nagyarányú, 73,83%-os emelkedése: az 1895. évi 3 826 900 forintról 1899-ben 6 652 400 forintra. A jelzálogkölcsönállománynak ez a rendkívül gyors ütemű növekedése a tőkés agrárfejlődésnek szintén azokra a mozzanataira utal, amelyek a tőkebehatolás révén a megye dolgozó parasztságának tömegeit választották el a földtulajdontól.¹⁵ Ezek a megyei és mezővárosi hitelintézetek a fővárosi nagybankoktól magas kamatra szereztek óriási kölcsönöket, s ezeket a vidéken még magasabb kamatra vetették be a forgalomba rövidlejáratú kölcsönök formájában. A rövidlejáratú kölcsönt csak a gazdagparasztok és egyéb tőkés elemek tudták visszafizetni, a dolgozó parasztság még a kamatokat is nehezen törlesztette. Így az évről évre halmozódó fizetési kötelezettségek terhe alatt éppen a jelzáloghitel révén került a banktőke s később a fináncsőke halálos szorítójába, s itt föld- vagy házingatlanra hamarosan dobra került. Ugyancsak így járt a dolgozó paraszt akkor is; amikor az egyéb uszora-kölcsönök, a kikényszerített bértartozások, a községi és megyei közmunkatartozások végrehajtására, valamint az állami és községi adótartozás erőszakos végrehajtására került sor. Mi sem természetesebb, mint, hogy az ilyen úton eladósodott és elárverezett ház- és földingatlanokat a gazdagparasztok vásárolták össze potom pénzen.

A dolgozó parasztságnak minden áron pénzre lett volna szüksége. Pénz kellett volna a puszta megélhetéshez, hogy rossz termőévben, munkanélküliség és éhínség

idején ne pusztuljanak el a járványoktól tízezzrel. Pénz kellett volna, hogy a regresszív jellegű adórendszer fizetési kötelezettségeinek eleget tudjon tenni, hogy legyen miből fizetnie az állandóan emelkedő községi pótdadót, amelyet a földadó, illetve a kereseti adó százalékaiban vetettek ki. (Több városban 70—80, sőt 100%-os pótdadót is fizettek a lakosok.) Pénz kellett a községi és vármegyei közmunka teljesítésére vagy megváltására, amely a nincstelen szegényparasztságra rendkívül súlyos terheket rótt. Pénz kellett az egyházi adó fizetésére, amelyet az állami egyenesadók 20—30 százalékaiban vetettek ki, s behajtásáról az állami közigazgatás közgei gondoskodtak. A párbér összege a megye egyes területein olyan elviselhetetlenül magas volt, hogy pl. a tiszasasi szegényparaszatok 1897. január közepén éppen a párbér felemelése miatt lázadtak fel és kergették el a község vezetőit, valamint a papot és a tanítót.¹⁶ A zendülést kegyetlenül megtorolták, s a tiszasasi földmunkásszervezet vezetőit még súlyos pénzbírságra is ítélték. „A dolog vége az lett, hogy az elnökököt, engem, mint jegyzőt — írja a *Földművelő* című lap 1897. május 28-i számának tiszasasi levelezője — és a pénztárnokot 50—50 forintra, a többi bizalmi férfit pedig fejenként 10—10 forintra büntettek.” Ezen a télen és koratavaszon csupán 40—50 krajcár napszámért fizettek a falusi munkáltatók, tehát az 50 forintos pénzbüntetést mintegy 100 kézinapszámmal lehetett ledolgozni.

* * *

Fő vonásokban a tőkés agrárfejlődésnek ezek a mozzanatai jellemezték a megye mezőgazdaságát a millennium évtizedében. A tőkebehatolásnak ezek a formái érlelték meg objektív feltételeit a millennium után kibontakozó nagyarányú demokratikus agrármozgalmaknak. Amint az eddigi elemzés anyaga és adatai igazolják, a paraszti kistulajdon szükségszerűen megsemmisült a tőkés nagyüzem versenyében, s a nincsteleenné vált parasztság tömegei a koldús színvonalára süllyedtek. Ezt a gyötrelmes pusztulási folyamatot a szocialista nagyüzemi gazdálkodás rendszere állította meg és szüntette meg örök időkre Szolnok megyében is. Hatvan évvel ezelőtt nem valósult meg nálunk a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, hiszen a megyének akkor nem is volt számottevő ipari munkássága, s a munkásság zöme a helyi piacra termelő kisiparban dolgozott. Így az agrármozgalmak az ipari munkásság közvetlen támogatása nélkül zajlottak le, s tartós eredményeket nem érhettek el. Parasztságunknak az a nemzedéke mégis kivívta magának az utókor elismerését: megkezdte a harcot a falusi és mezővárosi gazdagparasztság és egyéb tőkés elemek ellen, ugyanakkor folytatta a parasztság évszázados harcát az úri földbirtokos osztály ellen.

A mai parasztnemzedék már a munkásosztály és pártja vezetésével vívja és fejezi be harcát a földért, a felemelkedésért. 1959. igen jelentős állomása ennek a harcnak: a 60 év előtti paraszti nyomorúság és reménytelenség helyén virágzó jövőt biztosító szocialista mezőgazdasági nagyüzemek létesültek.

Kiss József

Jegyzetek:

1. Mezőgazdasági Statisztika, Bp. 1900. IV. kötet, 26. old. és a Magyar Korona Országainak Gazdacímháza, Bp., 1897. 200—218. old.
2. Magyar Stat. Közl., Bp., 1900., 27. kötet, 218—219. old.
3. V. I. Lenin: Az agrárkérdésről. Bp., 1950. II. kötet, 104. old.
4. Jászapáti piaci árkimutatás 1896. júliusra. V. ö. Gazdacímháza, 1897.
5. Magyar Stat. Közl., Bp., 1900., 27. kötet, 214—215. old.
6. Nagyknúság c. lap 1897. febr. 7-i száma, 4. oldal.
7. Nagyknúság c. lap 1897. febr. 28-i és az ápr. 11-i szám vezércikke.
8. Szolnok megye alispánjának rendszeres jelentése, 1896—1901., 214. old.
9. Párttörténeti Int. Arch. Szolnok m. alispáni ir., 1897., 30859/1897.
10. Magyar Stat. Közl., Bp., 1909. Új sorozat, 27. kötet, 214. old.
11. A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája, Bp., 1897. I. 294. old.
12. Magyar Stat. Közl. Új sorozat, 64. kötet, 208—209. old.
13. Feudális környezetben az 1745. évi redemptio óta alig fejlődött.
14. Párttörténeti Int. Arch. Szolnok m. alispáni ir., 1897., 1059/1897.
15. Magyar Compass XV—XX. évfolyamok I. kötetei tartalmazznak anyagot.
16. Párttörténeti Int. Arch. Szolnok m. alispáni ir., III., 142/1897.

Móricz Miklós: Móricz Zsigmond indulása

Ma még élnek kortársak, s csak helyeselni lehet, ha megörökítik az emlékeket azokról a költőkről és írókról, akik a XX. század első felében a magyar irodalom legkiemelkedőbb alakjai voltak. Ilyen módon nemcsak fontos adatok, lényeges mozzanatok menekülnek meg a feledéstől, hanem a figyelő szem- és fültanúk ellenőrző ítélete megakadályozza a valóságtól való eltérést is. A Móricz Zsigmondról szóló tanulmányok, visszaemlékezések sorát új kötet gyarapítja: testvéröccse megírta bátyjának gyermekkorát, ifjúságát, az irodalom felé vezető út első lépéseit. Éppen arról az időszakról tudósít, melyről eddig a legkevesebb szó esett, amely pedig az emberré és íróvá válás szempontjából igen nagy jelentőségű. A könyv érdeme, hogy írója nemcsak eseményeket rögzít, hanem éppen ezt a folyamatot igyekszik megragadni, megmutatva, hogy a gyermek- és ifjúkori élmények hogyan lesznek építőkövei a későbbi életműnek.

Ebből a szempontból különösen fontos — nekünk, Szolnok megyeieknek pedig érdekes is — a kisújszállási évek története. Foglalkoztak ezzel mások is, itt mégis olyan mozzanatok kerültek elő, melyek nem elhanyagolhatók. Móricz Miklós szerint bátyja gyermekéletében Debrecen „az író-tudat kialakulása, sok szenvedés között”, Sárospatak „támadás, vereség, megalkuvás”, Kisújszállás „a tevékeny élet”. Mikor Pallagi Gyula magával vitte Kisújszállásra, új élet nyílt meg Móricz Zsigmond előtt. Itt van először külön szobája, ahová visszahúzódhat, ahol csend veszi körül; nagybátyja könyvtárában itt táruul ki előtte igazán a könyvek birodalma; az önképzőkörben és a segélyegyletben itt éli át a társadalmi

élet főpróbáját, s Kisújszálláson született — hetedikes gimnazista korában — Sertorius c. verses tragédiája, élete első írói vállalkozása. Móricz Miklós részletesen ír minderről, hozzáfűzve még, hogy későbbi művei közül melyik kapcsolódik Kisújszálláshoz.

Annnyira nagy jelentőségűnek tartja a kisújszállási éveket, hogy ilyen gondolatokkal zárja ezt a fejezetet: „*Kisújszállásnak az a rangja az ő életében, hogy itt volt a legszabadabb ember: egész életében itt volt igazán és tartósan tevékeny. Ezután már mindig csak író... Kisújszállás a siker korszaka... Ez a város az ő életének mindig újratermő földje*”. (212 old.)

Nagyon hasznos a kötet végén lévő időrendi táblázat, mely 1910-ig vezeti Móricz Zsigmond életét. Ebben egy külön is említésre méltó adatot találunk. Borók Imre 1954-ben a JÁSZKUNSÁG legelső számában „Móricz Zsigmond Kisújszálláson” címmel cikket írt (1954. aug., I. évf. 1. szám, 13—18. old.), és két ismeretlen, addig emlékkönyvben lappangó Móricz-verset közölt. (Az egyik versről később kiderült, hogy egy Shelley-vers fordítása.) Móricz Miklósnak más a véleménye. Ezt írja: „...a Farkas Piroska emlékkönyvében 1954-ben talált és 1902-ről keltezett verseket nem ő írta oda, hanem Dezső és Pista öccsei, akik abban az évben érettségiztek Kisújszálláson”. (481. old.) A szerzőnek egy másik közlése szerint a két vers nem Zsigmond kezeírása, s a tévedés onnan származhat, hogy a bejegyzők csak a családi nevüket írták be. Az viszont érthető, hogy mindenki Móricz Zsigmondra gondolt. Szolgáljon most ez az ismertetés egyúttal helyreigazításként is.

Kisfaludi Sándor

Seidler Ernő: Szolnok — 1919. (Párttörténeti Közlemények, 1959. V. évf. 1. sz.)

Az 1929 márciusában Bécsben megjelent „Új Március” különszáma közölte Seidler Ernő „Szolnok — 1919” című cikkét, s most a *Párttörténeti Közleményekben* ismét közreadták a szerzőnek a magyar Vörös Hadsereg 53. gyalogezrede hősiességét bemutató írását.

A tanácskormány lemondása után a magyar Vörös Hadsereg számos egysége napokon át tovább harcolt a túlerőben lévő ellenséggel. A szerző által bemutatott 53. gyalogezred nagy átalakuláson ment át a nehéz forradalmi harcokban. Megnőtt az ipari proletáriátus aránya, s a parancsnokok is szinte kivétel nélkül az osztályöntudatos munkások sorából kerültek ki.

Maga a hadseregfőparancsnok, Landler elvtárs is különösen becsülte az ötvenhármásokat. Minden eszközzel támogatta az ezredet, kiegészítette felszerelését és fegyverzetét.

A tiszántúli offenzíva összeomlása után az 53. vörös gyalogezred Szolnoktól délre állomásozott, majd — miután a bekerítés veszélye fenyegette — Abonyba vonult vissza, ahonnan az új ellentámadást kellett volna elindítani. A faluban már leplezetlenül ellenforradalmi hangulat uralkodott, s az ígért segítség is egy-

re késett. A front teljesen felbomlott, Abony felé a menekülők áradata hömpölygött.

Az ezred 3. zászlóaljja kapta azt a parancsot, hogy igyekezzenek feltartóztatni a románok támadását. Landler elvtárs is megérkezett, és a zászlóaljparancsnokkal megbeszélte a támadási tervet, sőt a támadás megindulása után is ott maradt az első vonalban. Sikerült visszafoglalni Szolnokot, jelentős hadizsákmányt, foglyokat, fegyvereket, három élelmiszer-vonatot szereztek. Az éjszaka folyamán a Zagyván is átkeltek, hogy ott egy hídfőállást biztosítsanak. Közben a románok gyilkos tűzérési tűzzel árasztották el a várost és a vörösök állásait.

Egy napig tartották magukat még az ötvenhármások, végül is az óriási túlerőben lévő ellenséges csapatok előtt letették a fegyvert.

Az 53. vörös gyalogezred helytállása, hősiessége bebizonyította, hogy a proletariátus képes volt a fennálló komoly nehézségek ellenére is ütőképes, osztályöntudatos hadsereget létrehozni, amely alkalmas volt arra, hogy felvegye a harcot az ellenforradalom és az antantimperialisták seregeivel.

Magas László—Kunos István: Legelőgazdálkodás Szolnok megyében

(Magyar Mezőgazdaság. 1959. XIV. évf. 6. sz.)

A *Magyar Mezőgazdaság* 1959. 6. és 7. számában egy-egy cikk foglalkozik a nagyüzemi mezőgazdaság Szolnok megyei problémáival.

A 6. számban jelent meg Magas László és Kunos István cikke „Legelőgazdálkodás Szolnok megyében” címmel. A szerzők előljáróban hangsúlyozzák, hogy a termelőszövetkezetek és a legeltetési bizottságok 1958-ban sokkal nagyobb gondot fordítottak a legelőgazdálkodás kérdéseinek megoldására.

Különösen nagy jelentősége van a talajerő pótlásának. Ez elsősorban szerves trágyával és műtrágyával történt — jóval nagyobb területen, mint az előző évben. Szolnok megye legelőterületének 75%-a erősen szikes talajú, éppen ezért nagyon fontos a talajjavítás. A szikesek javítása mellett a víztelenítés és a zsombékos területek símitása is jelentős mun-

kát adott. A legelők javításában nagy eredményt értek el öntözéssel is.

Aránylag legkevesebb sikerrel járt a legelőterületek gyomtalanítása. A vegyszeres gyomirtásnak a módját nem ismerték kellőképpen, ezért maradt el a várt eredmény.

A szerzők ezután az 1959-ben a termelőszövetkezetek és a legeltetési bizottságok előtt álló legfontosabb tennivalókat ismertetik.

A legelők talajerejének pótlására növelik a területek trágyázását. 1100 kh-on végeznek talajjavítást. Egyre több öntözőtelepet létesítenek; 1959-ben már 18 öntözőberendezés működik a megye legelőterületein.

A legelőgazdálkodás 1959-ben végrehajtandó feladatait oktatás formájában, tanfolyamon ismertetik az illetékesekkel. A tudományos kutatóintézetektől is sok segítséget várnak.

Csótó István: Hogyan dolgozzon a termelészövetkezet elnöke?
(Magyar Mezőgazdaság, 1959. XIV. évf. 7. sz.)

Csótó István, a Szolnok Megyei Tanács V. B. elnökhelyettese arról ír, „*Hogyan dolgozzon a termelészövetkezet elnöke?*” Néhány gyakorlati példát mond el, hiszen maga is több éven át a mezőhéki Tánácsics Tsz elnöke volt.

Különleges feladat hárul a tsz-elnökre a munka megszervezésében, a fegyelem megtartásában. A termelészövetkezeti demokrácia legfontosabb követelménye, hogy a szövetkezet legfelsőbb szervének, a közgyűlésnek határozatait a választott vezetőség minden körülmények között és mindenkor tartsa be. Nem szabad utasítani, parancsolgatni, hanem a szövetkezet tagjait megbecsülve kell irányítani. Nagyon fontos, hogy az elnök szakmailag is hivatása magaslatán álljon. A munkaszervezet helyes kialakításában legnagyobb segítőtársa az agronómus lehet. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a tsz-tagok munkaerkölcsük olyanná válják, hogy a munkaegységek

mögött valóban elvégzett munka legyen, s ezt ellenőrizték is.

A tsz-elnök kezében kell lennie a szövetkezet pénzgazdálkodásának; jó „pénzember”, jó „kereskedő” is legyen. Előrelátóan, okosan kell gazdálkodni. Nem közömbös az sem, hogy milyen a viszonya a pártszervezettel. A pártszervezet az elnök minden munkájához nagyon sok segítséget tud adni. A párt- és gazdaságvezetés jól összehangolt munkája jó anyagi eredményt hoz, a tagság jólétének emelését eredményezi.

A tsz-tagság egyéni, ügyes-bajos dolgai megoldásában is segítenie kell a jó tsz-elnöknek. A hozzá forduló tagok minden problémájával nagy szeretettel foglalkozzék.

A szerző cikke természetesen nem érinti a jó tsz-elnök minden tulajdonságát és tennivalóját, mégis haszonnal olvashatják most induló közös gazdaságaink vezetői.

Kalafszky László: Márciusi Tiszatáj. (Természetjárás, 1959. V. évf. 3. sz.)

Kalafszky László tollából hangulatos, színes írás jelent meg a *Természetjárás* 1959. 3. számában „*Márciusi Tiszatáj*” címmel.

A hegyvidéki természetjáró talán el sem tudja képzelni, hogy mennyi szépséget rejt magában a síkság is. A szerző a szolnoki vasutas természetjárókkal útrakelve végigvezet bennünket a koratavaszi Tisza mentén. Szolnoktól keletre terül el a környék természeti szépségeiben egyik leggazdagabb tája, a Sziget, melyet az élő és a holt Tisza fog közre. A télutó hol egyhangú, hol száz varázst nyújtó természeti képei fogadják a vállalkozó kedvű turistákat. Az ártéri füzes vén fái váltakoznak kies tisztásokkal.

Bemutatja a cikkíró a tájék állatvilágát is.

Rövid ideig tartó menetelés után eléri az élő Tiszát, amely szintén nem mindennapi látványt nyújt. A természet szépségei iránt nem lelkesedő unalmasnak, egyhangúnak találja ezt a vidéket, míg a természetbarát a táj legkisebb változását, a télutói álmát alvó természetet, az állatvilágot is szépnek, kedvesnek, élménytadóknak tartja.

Egynapos, rövid túra keretében mutatja be a szerző a Szolnok környéki táj szépségeit, úgyhogy szinte sajnálja az olvasó, amiért nem vett részt ezen a kellemes, koratavaszi kiránduláson.

Összeállította: **Sági Pál**

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

Járási és városi osztályok elnökségi ülései

A járási és városi osztályok többségükben április hónap második felében elnökségi üléseken adtak számot az elmúlt hónapok munkájáról. A szervező titkárok által tartott beszámolók többek között tükrözték az ismeretterjesztéssel kapcsolatos igények növekedését: pl. Kisújszálláson a hallgatóság véleményét az egyes témákkal kapcsolatban, Jászapátin és Karcagon az irodalom iránt jelentkező igényt.

Az elnökség tagjai a vitából alaposan kivették részüket, s sok hasznos javaslat hangzott el a munka megjavítására. A járási osztályok elnökségi ülésein a falusi TIT-csoportok létrehozásával kapcsolatban is hangzottak el vélemények. A vezetőségek a TIT Országos Elnökségének e kérdésben hozott határozatával egyetértettek, és feladatot vállaltak. Jászapátin az elnökség tagjai a járás egy-egy községének patronálását vállalták. A népművelési szervek és a TIT fejlődő együttműködését bizonyítja, hogy az elnökségi üléseken résztvettek és felszólaltak a tanácsok népművelési felügyelői.

A járási és városi osztályok elnökségi ülései hasznosak és eredményesek voltak. Az elnökségi tagok többsége komolyan veszi megbízatását, idejéhez mérten segíti a Társulat munkáját.

A TIT megyei Elnökségének ülése

A TIT Szolnok megyei szervezetének Elnöksége június 12-én tartott ülésén megtárgyalta az ifjúság körében végzett tudományos ismeretterjesztés problémáit és feladatait, valamint a járási osztályok megerősítésének, illetve a falusi TIT-csoportok létrehozásának kérdéseit. Az ülésen a Társulat Országos Központja képviselőjében részt vett *Bencze László* elvtárs, társadalomtudományi titkár is.

Az elnökségi ülés jelentős lépést tett előre a KISZ-szel való együttműködés terén. A napirend tárgyalásán a KISZ Megyei Végrehajtó Bizottságának vezetői is részt vettek. Az Elnökség igen alapos vita után az ifjúság körében végzendő munkára határozatot fogadott el.

A vitában a népművelés megyei vezetői is felszólaltak, és elmondták, hogy a

továbbiakban is a legteljesebb mértékben együtt kívánnak dolgozni a TIT szervezeteivel. Az Elnökség határozata alapján még az őszi ismeretterjesztő munka megindulása előtt létre kell hozni a falusi TIT-csoportokat azokon a helyeken, ahol arra lehetőség nyílik. Ez annál is inkább indokolt, mert a népművelési szervek azokban a járásokban, városokban, ahol a TIT-nek szervezetei vannak, az ismeretterjesztő előadásokat csak velük kívánják megoldani. Megszűnnek tehát a kettősségek, ugyanakkor azonban fokozódik a TIT-szervezetek felelőssége.

A megyei elnökségi ülés vitája azt is igazolta, hogy a párt szervezetei számíthatnak a TIT nevelő, felvilágosító munkájára.

Befejeződött a Szülők Főiskolája

Az 1958 decemberében megindult pedagógiai előadásorozat élénk visszhangra talált a szülők taborában. A hetenként tartott előadások mindig nagy éliséget jelentettek a hallgatóságnak. Egy-egy előadáson 150—200 fő hallgatta meg *Dr. Bencsáth Aladár*nt, *Dezséry László*, *Cseppentő Miklós*, *Huszár Tibor*, *Dr. Schlammadinger József* előadásait. Az előadások mellett a témáknak megfelelően bemutattuk a „Holnap már késő”, „Az új ember kovácsa”, „Fiam, a tanár úr” stb. című keskenyfilmeket.

A siker annak a helyes együttműködésnek a következménye, amely a Pedagógus Szakszervezet, a Nótanács városi elnöksége és a TIT megyei, illetve városi szervezetei között létrejött. Ezt az őszinte együttműködést a jövőben még szorosabbra kell fűzni, és az őszi folyamán induló pedagógiai előadásorozatok szervezésénél gyümölcsöztetni kell.

Klub-estek

A földrajzi szakosztály *március 17-én* „Expedícióval a szkipetárok földjén” címmel előadást tartott. Előadó *Kessler Hubert*, a VITUKI tudományos munkatársa volt. *Március 23-án* nyílt meg *Haraszti Pál* pécsi festőművész kiállítása. A megnyitót *Dr. Schlammadinger József* egyetemi m. tanár, a TIT megyei elnöke tartotta. *Március 24-én* „A magyar Vörös Hadsereg harcai Szolnokért” címmel

Szabó Lajos középiskolai tanár, szakíró tartott előadást. *Április 8-án* a Helyőrségi Tiszti Klub előadótermében *Barth Herbart*, az NDK budapesti nagykövetségének másodtitkára a berlini kérdéskörrel beszélt. *Április 10-én* a József Attila művelődési otthonban *Dr. Baktay Ervin* „Kőrösi Csoma Sándor útján” címmel tartott előadást. *Április 20-án* a Pedagógus Szakszervezettel közös rendezésben a pedagógusok *Dr. Radnai Béla* egyetemi docens előadását hallgatták meg. *Május 12-én* *Illés Sándor* „A felszabadulás utáni magyar irodalom” kérdéséről, *május 14-én* *Koczkás Sándor* egyetemi adjunktus pedig a „Népi írók” címmel tartott konzultációt, elsősorban az irodalmi szakosztály tagjainak részvételével. *Május 30-án* volt az MSZBT klubhelyiségében *Fodor András* költő és *Sarkadi Imre* író közreműködésével az ünnepi könyvhét megnyitása. Megnyitó beszédet *Szurmay Ernő*, az irodalmi szakosztály elnöke mondott. *Június 16-án* *Pável Kohout* „Ilyen nagy szerelem” c. drámájának vitája hangzott el. A vitát *Valkó Mihály* középiskolai tanár vezette.

Szeptemberben kezdi meg működését az Ifjúsági Irodalmi Színpad

A TIT megyei szervezetének irodalmi szakosztálya, a Megyei Tanács Népművelési Csoportja és a KISZ Megyei Végrehajtó Bizottsága közös együttműködés alapján létrehozták az ifjúsági irodalmi színpadot.

Az irodalmi színpad a középiskolák irodalmi szakköreinek letehetősebb tanulóira, az állami zeneiskola leköv-

lőbb növendékeire épül. Az irodalmi színpad munkáját a TIT irodalmi szakosztályán kívül a szolnoki Szigligeti Színház KISZ-szervezete is segíti. Műsorával elsősorban a munkás- és tanulóifjúság irodalom iránti igényét igyekszik felkelteni, illetve kielégíteni. Ez persze nem zárja ki azt, hogy esetenként ne adjon műsort a felnőtt közönség részére is. Az ifjúsági irodalmi színpad előreláthatólag szeptember második felében mutatkozik be.

Filmműzeumi hét Szolnokon

A Színház- és Filmtudományi Intézet és a TIT megyei szervezete 1959. július 24—30 között a József Attila művelődési otthonban filmműzeumi hetet rendez. Mind a nyilvános, mind a zártkörű előadások iránt igen nagy érdeklődés nyilvánul meg. A TIT megyei szervezete az illetékesekkel tárgyalásokat folytat egyésszel induló filmklub létrehozása ügyében.

Ismeretterjesztésünk félévi mérlegéből

Míg az 1958-as év első felében 215 előadás hangzott el 15 105 hallgató előtt, addig ez év első felében 455 előadás hangzott el 31 065 hallgató előtt. Emellett a Magyar Rádió szolnoki stúdiójában e félév alatt a Társulat tagjai 50 előadást tartottak. A fejlődés útját mutatja az a tény is, hogy míg az előző év azonos időszakában az előadásoknak csupán 16⁰/₀-a, addig ez évben az összes előadásokon már 30⁰/₀-a hangzott el munkásszállásokon és üzemekben. A társulati tagság 35 százaléka tartott előadást.

Részletek a megyei szervezet első félévi jelentéséből

I. SZAKOSZTÁLYI MUNKA.

1. Az Országos Elnökség 1958. október 10-i határozata alapján a megyei Elnökség is megtárgyalta a szakosztályi munka belső, tartalmi kérdéseit. Azóta van némi javulás, amit az jelez, hogy előtérbe kerültek az ideológiai és szakmai jellegű klubviták, előadói konferenciák.

A történelmi szakosztály több alkalommal rendezett előadói konferenciát, különös tekintettel a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára. A szakosztály munkaközössége kidolgozta a napokban nyomdába kerülő „Szolnok megye 1918—1919-ben” c. anyagot.

Az irodalmi szakosztály a népi írókról és a felszabadulás utáni magyar irodalomról rendezett klubvitát, és felelevenítette

a színházi viták hagyományát. Megindultak az ifjúsági irodalmi színpad előkészítő munkálatai is.

Az egészségügyi szakosztály egy orvoskonferenciát rendezett *dr. Törő Imre* professzor vezetésével, *dr. Perényi György* pedig klubeste keretében számolt be olaszországi tanulmányútról.

A jogi szakosztály hetenkint ideológiai, szakmai jellegű vitákat rendezett a szocialista törvényesség egyes kérdéseiről, a tsz-jogszabályokról és egyéb időszerű kérdésekről.

2. A termelést közvetlenül érintő kérdésekkel különösen a műszaki és az agrártudományi szakosztály foglalkozott. A munkásakadémiának is az volt a célja, hogy megismertesse a legfejlettebb termelési módszereket.

3. Az előadásvázlatok kidolgozása téren folyó munka még nem kielégítő, de akadnak reménykeltő megmozdulások. A földrajzi szakosztály az imperialista katonai tömb országairól, a filozófiai szakosztály a Biblia eredetéről, a történelmi szakosztály a Tanácsköztársaságról készített vázlatot az előadók számára. A történelmi szakosztály munkaközössége jelenleg „A hitleri fasizmus nyomában” c. anyagon dolgozik.

4. A szakosztályok taglétszámának erősödésére jellemző, hogy az első félévben 110 új tag kérte felvételét. 50 %-uk fa-

lusi értelmiségi. A tagságnak a társulati munkában való részvétele megoszoló: egy részük aktív munkát fejt ki — az első félévben a tagság 35 %-a tartott előadást —, vannak azonban „tiszteletbeli” tagok is, bár tagdíjfizetési kötelezettségüknek ezek is eleget tesznek.

II. AZ ISMERETTERJESZTŐ MUNKA KÉRDÉSEI.

Az előadásokról és a hallgatókról készített kimutatás a következő képet mutatja:

Szakosztály	1958. I. félév		1959. I. félév	
	előadások s z á m a	hallgatók	előadások s z á m a	hallgatók
Irodalmi	23	2248	41	3158
Művészeti	11	293	23	1441
Filozófiai	—	—	3	452
Pedagógiai	23	1600	55	6132
Történelmi	17	1872	60	3127
Jogtudományi	—	—	10	365
Közgazdasági	—	—	5	526
Nemzetközi	26	3436	42	2671
Agronómiai	27	1196	57	3671
Biológiai	1	30	18	733
Egészségügyi	33	2004	49	5299
Fizikai	—	—	4	121
Földrajzi	16	854	28	1221
Műszaki	2	90	22	557
Csillagászati	30	1482	30	1485
Összesen	209	15105	452	30959

1. A munkások közötti ismeretterjesztő munkát megyei szervezetünk egyik legfontosabb feladatának tekinti, s ennek következménye, hogy az I. félévi előadások 30 %-át üzemekben munkásszállásokon tartottuk. A városok munkásszállásain rendszeres ismeretterjesztő munka folyt tetszerű tematikával, rendszeresen odajáró előadókkal. A legtöbb probléma a nagyüzemeknél van. A helyzet javítása céljából két szolnoki üzemben, a papírgyárban és a cukorgyárban megalakítottuk az üzemi TIT-csoportot. Több figyelmet kell fordítanunk az üzemi munkások — és családtagjaik — részére tartott területi előadásokra. Ez annál inkább fontos, mert Rákóczi falván és Szajolban igen szép eredmények támasztják alá ennek az útnak helyes voltát.

A parasztság körében végzett ismeretterjesztés jó eredménye, hogy a félévi előadások 35 %-át falun tartottuk, s hogy ezeknek 50 %-a állami gazdaságokban, gépállomásokon és tsz-ekben hangzott el. A megyei Elnökség 1959. június 12-i ülés-

sén határozatot hozott a falusi TIT-csoportok létrehozására, aminek előmunkálatait mintegy 25—30 tsz.-községben már el is indítottuk. Ezzel is segíteni akarjuk a tsz.-tagság körében folytatott ismeretterjesztő munkát. Az érdeklődés nagyrajtunk a sor és a felelősség, hogy azt megfelelően ki is elégítsük. A gyakorlati munka eredménye azonban sok esetben a helyi vezetők hozzáállásától függ.

2. A természettudományos világkép és a társadalomtudományi összefüggések — különösen a falun tartott előadásoknál — lépten-nyomon felmerülnek. Kevés az olyan előadó, aki kellő körültekintéssel, a tudományosság igényével megfelelő választ tudna adni a kérdésekre. Szükséges lenne, hogy az eddigieknél több és jobb központi vázlatot kapjunk. Fontos feladat a szilárd materialista szemlélettel rendelkező előadócsoportok kialakítása, ezek rendszeres továbbképzése (viták, vázlatok).

3. Megyénkben az első negyedévben legfontosabb feladatként a mezőgazdaság

átszervezése jelentkezett. A megyei Elnökség február 12-én tartott ülésén tárgyalta az ezzel kapcsolatban feladatokat, és felhívással fordult a megye értelmiségéhez, vállaljon részt a feladatok végrehajtásából. Az Elnökség tagjai maguk is konkrét helyszíni munkát vállaltak. Az előadásos propagandából elsősorban az agrártudományi, a jogi és az egészségügyi szakosztály vette ki a részét. A TIT falun élő tagjai az átszervezés időszakában példamutató munkát végeztek. Az MSZMP megyei végrehajtó bizottsága többeket dicsérető oklevéllel tüntetett ki.

A *Tanácsköztársaság évfordulójának* megünneplésével kapcsolatos munkánkat nem szűkítettük le csupán az évforduló napjára, hanem azt egész évi feladatnak tekintjük. A *történelmi szakosztály* vállalta a legtöbb munkát: előadásokat dolgozott ki és tartott, találkozást szervezett a Vörös Hadsereg idős harcosaival, segítette az úttörők nyomolvasó munkáját, az összegyűjtött anyag rendezésében tanácsot adott. Komoly segítséget nyújtott a szakosztály a múzeumnak az 1919-es anyag válogatásában és kiállításában. A helyi sajtó és rádió részére cikkeket és feldolgozásokat készített. Az irodalmi szakosztály a Tanácsköztársaság irodalmáról, kultúrpolitikájáról tartott nagyszámú előadást.

4. Tapasztalataink szerint a hosszú, 8—10 előadásból álló *sorozatok* nem hozták meg a várt sikert, mert a hallgatóság lemorzsolódása igen számottevő volt. (Pl. munkásakadémia.) Ennek okát főként az előadások túlzottan elméleti jellegében látjuk; jobban kell törekednünk az előadások megfelelő szemléltetésére (film, képek stb.).

A *Szülők Főiskolája* c. sorozat azt bizonyította, hogy a pedagógiai előadások iránt meggyeszerzte megnőtt az igény. A 6—9 előadásból álló sorozatokat a hallgatóság mindvégig nagy érdeklődéssel látogatta.

A *helyi rádióban* az első félévben több, mint 50 előadást tartottak tagjaink, a *helyi sajtóban* pedig mintegy 25 cikket írtak. A megyei szervezet folyóirata, a *Jászkutság* értékes anyagokat közölt, és ugyancsak nagy mértékben segítette az ismeretterjesztő munkát.

Az *Ismeretterjesztő Mozi* filmhiány miatt csak részben tudja segíteni munkánkat. Táj- és dokumentumfilmek több ízben szerepeltek műsoron: Mesél a Bükk, Sopron, Teuton kard akció. Sötétség és köd, stb. Ezeket a filmeket mindig különösen nagy érdeklődés kísérte. A gyermekek részére vasárnap délelőtt tartott előadások is igen népszerűek voltak. Olyan mesefilmeket igyekeztünk műsorra tűzni, melyek segítették az ifjúság nevelését, pl. Gonosz favágó, Csengő-bongó féciska, stb. Az előadásokon esetenként 150—250 gyermek vett részt.

A TIT pécsi szervezetével cserekiállítást rendeztünk. *Szolnokon Haraszti Pál, Pécsen Chiovini Ferenc festőművész képeit állítottuk ki.* A szolnoki kiállítást több mint háromezren tekintették meg. Ugyancsak Szolnokon a Helyőrségi Tiszti Klubbal közösen rendeztük a *Tanácsköztársaság művészete* c. kiállítást. A megyei szervezet két ízben vezetett városismertető sétát Szolnokon, és egyet Debrecenben.

Lévai István

ADATOK MEGYÉNK BIBLIOGRÁFIÁJÁHOZ

(1959. I. 1—IV. 30.)

- BARANYAI ILONA: A művelődéspolitikai irányelvek megvalósítása nemcsak a kultúra munkásainak feladata. A Szolnok megyei pártbizottság határozata a megye művelődési helyzetéről. Népszabadság, 1959. 17. évf. 14. sz. 4. o.
- bd - [BARACS Dénes]: Tíz történelmi nap a szolnoki sajtó tükrében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 68. sz. 3. o.
- BODNAR István: Az egyik fő pillér. Jövendők, 1959. 3. évf. 17. sz. 9. o.
- BORZAK Lajos: A kisújszállási népbiztos. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 68. sz. 3. o.
- BÖCZ Sándor: Tavaszi körút a Tiszántúlon. Dolgoznak, építkeznek a szajoli Vörös Csepel Termelőszövetkezetben. Népszabadság, 1959. 17. évf. 59. sz. 4. o.
- BÖCZ Sándor: A tél is gazdagítja őket. Művelődik, szórakozik Jászárokszállás. Népszabadság, 1959. 17. évf. 5. sz. 9. o.
- cs - [CSELENYI József]: Műteremlátogatás Bótos Sándor, Munkácsy-díjas festőművész műtermében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 10. sz. 7. o.
- cs - [CSELENYI József]: Műteremlátogatás Chiovini Ferenc szolnoki festőművész műtermében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 21. sz. 6. o.
- cs - [CSELENYI József]: Műteremlátogatás a Meggyes festőművészházaspár szolnoki otthonában. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 33. sz. 6. o.
- cs - [CSELENYI József]: Műteremlátogatás Mészáros Lajos szolnoki festőművész műtermében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 79. sz. 6. o.
- CSERKUTI Ferenc: Felkészülnek a kettős műszakra. Tapasztalatok a Tószegi Gépállomáson. Népszabadság, 1959. 17. évf. 96. sz. 4. o.
- CSERKUTI Ferenc: A tagok tapasztalata nagy kincs. Elkészült a jászladányi Új Barázda Tsz terve. Népszabadság, 1959. 17. évf. 14. sz. 9. o.
- CSÓTÓ István: Hogyan dolgozzon a termelőszövetkezet elnöke? Magyar Mezőgazdaság, 1959. 14. évf. 7. sz. 5-6. o.
- (d. i.): Két vidéki színházban. Szolnok, Film, Színház, Muzsika, 1959. 3. évf. 11. sz. 16. o.
- DOBOZY Imre: Kunok jász földön. Népszabadság, 1959. 17. évf. 88. sz. 4. o.
- FÉNYI András: Szolnokon láttuk... Köznevelés, 1959. 15. évf. 7. sz. 154. o.
- FÖLDEÁKI Béla: Addig is... Jövendők, 1959. 3. évf. 11. sz. 4-5. o.
- FÖLDEÁKI Béla: Műhücskés és petróleumlámpa. Jövendők, 1959. 3. évf. 5. sz. 5. o.
- (Gede): A Tanácsok Lapja kérdez. Válaszol: Dr. Bene Zoltán országgyűlési képviselő. Tanácsok Lapja, 1959. 10. évf. 6. sz. 1. o.
- GERENCSÉRI Jenő: Miért nem lehet KISZ-tag, aki cigány? Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 5. sz. 6. o.
- GERŐ János: Kis együttes nagy színpadon. Szabálytalan kritika a mezőtúri színjátszók szabályos szolnoki bemutatójáról. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 2. sz. 6. o.
- GRIFF Sándor: Juhászbojtár kerestetik. Szabadj Föld, 1959. 15. évf. 1. sz. 8. o.
- GRIFF Sándor: A kunsági parasztemberek fürdővárosáért. Szabadj Föld, 1959. 15. évf. 5. sz. 10. o.
- hernádi - [HERNÁDI Tibor]: Melódiák szárnyán. Nagy sikerrel mutatkozott be „A badjádér” a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 10. sz. 7. o.
- HERNÁDI Tibor: A mi kis városunk. Jászberény az Élőújság tükrében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 84. sz. 4. o.
- HETESI Ferenc Pál: A vonat lépcsője. Jövendők, 1959. 3. évf. 3. sz. 6. o.
- ht - [HERNÁDI Tibor]: A béke erősebb, a halálnál. A „lampionok ünnepé”-nek bemutatója a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 26. sz. 4. o.
- ht - [HERNÁDI Tibor]: Több támogatást, bátorítást kérnek a szolnoki művészek. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 5. sz.
- ht - [HERNÁDI Tibor]: Váljunk el. Bemutató a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 59. sz. 5. o.
- ILLES Sándor: „Mi itthon maradunk...” Látogatás a tiszavárkonyi ifjúsági szövetkezetben. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 10. sz. 5. o.
- ILLES Sándor: Új arcok a magyar faluban. Egy szajoli brigádvezető. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 97. sz. 4. o.
- ILLES Sándor: „Vártalak benneteket...” Izgalmas, szép napok Kengyelen. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 39. sz. 4. o.
- KALAFSZKY László: Márciusi Tisztái. Természettjárás, 1959. 3. évf. 3. sz. 7. o.
- KAPOSVÁRI Gyula: Pettenkofen Szolnokon. 70 éve halt meg a szolnoki festőművészet megalapítója. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 77. sz. 5. o.
- K. I. Teljes szívvel. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 11. sz. 6-7. o.
- KISS Dezső: Termálvizes üvegházi csibenevelés a türkevel Búzakalás Termelőszövetkezetben. Baromfitenyésztés, 1959. 3. évf. 3. sz. 11. o.
- KOCSIS Tamás: Kenderesen - újjáéledt között. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 31. sz. 7. o.
- KOCSIS Tamás: Szabó András „házassága”. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 29. sz. 5. o.

- LAKOS György: A rendes kerékvágásban. Híradás a tiszaföldvári termelészövetkezetből. Népszabadság, 1959. 17. évf. 65. sz. 3. o.
- LENDVAI Vera: Új tábla a jászladányi határban. Népszava, 1959. 87. évf. 52. sz. 3. o.
- MAGAS László-KUNOS István: Legelőgazdálkodás Szolnok megyében. Magyar Mezőgazdaság, 1959. 14. évf. 6. sz. 22-23. o.
- MAJOR Lajos: Ujfajta gondok Jászdózsán. Népszabadság, 1959. 17. évf. 73. sz. 2. o.
- MENTLER László: Négyzetes silókukorica termesztési tapasztalatok a karcagi Hunyadi Tsz-ben. Magyar Mezőgazdaság, 1959. 14. évf. 1. sz. 14. o.
- MÉSZÁROS Ferenc: Az íróasztaltól a tiszelnökségig. Népszabadság, 1959. 17. évf. 78. sz. 5. o.
- Műteremlátogatás Gácsi Mihály festőművész szolnoki műtermében. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 45. sz. 6. o.
- NÁDASDI PÉTER: A jászkunok földjéről jelentjük. Jövendők, 1959. 3. évf. 8. sz. 4-5. o.
- NYIRI Béla: A mezőgazdasági szakemberek feladata. Magyar Mezőgazdaság, 1959. 14. évf. 8. sz. 5. o.
- ÓNODY György: Törökszentmiklósi tanulságok. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 17. sz. 9. o.
- PINTÉR József: A „senki földjén” minden csendes. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 4. sz. 7. o.
- RAPAI Piroska: „Kényes kérdés” férfiaknak: Mit vett ajándékba a feleségének? Szemlélődés Tiszakürtön. Szabad Föld, 1959. 15. évf. 1. sz. 9. o.
- RÁPOLTHY Viktor: A falusi ének- és zenekultúra helyzete megyénkben. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 33. sz. 6. o.
- RATTAI Márta: Ballagó Emánuel bokázik. Nők Lapja, 1959. 11. évf. 5. sz. 11. o.
- ROSKA István: A művelődéspolitikai és a pártmunka. Pártélet, 1959. 3. évf. 2. sz. 81-82. o.
- SÁGI Pál: Tanácsköztársasági Emlékverseny Szolnok megyében. A Könyvtáros. 1959. 10. évf. 2. sz./ 93-94. o.
- SEIDLER Ernő: Szolnok - 1919. Párttörténeti Közlemények, 1959. 5. évf. 1. sz. 160-164. o. (Si): Akiben szív és életerő van, nem állhat az útszélen. - A Tanácsköztársaságért harcoló szolnoki munkásokról. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 54. sz. 3. o.
- SÓLYOM József: „A martfüi ördögfiókák” meglepetése. Magyar Ifjúság, 1959. 3. évf. 18. sz. 2. o.
- SZABÓ József: Egy dolgos nap a Pest-szolnoki határban. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 57. sz. 5. o.
- SZUCS Sándor: A Morgó csárda alagútja. Sz. Néplap, 1959. 10. évf. 18. sz. 5. o.
- T.: Fegyverneki mérleg. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 17. sz. 5. o.
- TAKÁCS Vendel: Az önkéntes segítőbrigádok munkája a KISZ-szervezetek erősítésének hasznos eszköze. Pártélet. 1959. 3. évf. 2. sz. 96-97. o.
- TAMÁS István: Túrkevéen, tavaszi délelőtt. Gimnazisták a termelészövetkezetben. Magyar Nemzet, 1959. 15. évf. 91. sz. 7. o.
- TESZKÓ Sándor: Sok kicsi sokra megy. Szabad Föld, 1959. 15. évf. 12. sz. 3. o.
- TESZKÓ Sándor: Szolnok megye nagyobbik felén már szocialista gazdálkodás folyik. Szabad Föld, 1959. 15. évf. 4. sz. 1. o.
- TÖRÖK Ernő: Győztesek között. Falusi Vasárnap, 1959. 2. évf. 4. sz. 6. o.
- T. S. [TESZKÓ Sándor]: Rossz gazdák - ki semmizett alkalmazottak. Szabad Föld, 1959. 15. évf. 4. sz. 8. o.

Osszeállította: Sági Pál.

Ára; 5 Ft.

